

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ НАЧАЛЬНИКА ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

09.01.2025

Херсон

10

Про затвердження програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік

Відповідно до статті 11 Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету», керуючись частиною першою статті 41 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», пунктом 2 частини другої та пунктом 8 частини сьомої статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указами Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (зі змінами), від 24 лютого 2022 року № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій»:

1. Затвердити програму соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік (далі – Програма), що додається.

2. Начальникам районних військових адміністрацій, військових адміністрацій населених пунктів Херсонської області в місячний термін розробити та затвердити програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних територій на 2025 рік.

3. Структурним підрозділам Херсонської обласної державної адміністрації, районним військовим адміністраціям та військовим адміністраціям населених пунктів Херсонської області, територіальним органам міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, відповідальним за реалізацію Програми, забезпечити виконання її показників, завдань та заходів за галузевою спрямованістю, про що інформувати Департамент розвитку економіки Херсонської обласної державної адміністрації щокварталу до 7 числа місяця, наступного за звітним періодом.

4. Структурним підрозділам Херсонської обласної державної адміністрації, територіальним органам міністерств та інших центральних органів виконавчої влади – виконавцям діючих регіональних програм щокварталу до 20 числа місяця, наступного за звітним періодом, інформувати Департамент розвитку економіки Херсонської обласної державної адміністрації про їх

реалізацію за формою, визначеною в додатку до цього розпорядження.

5. Департаменту розвитку економіки Херсонської обласної державної адміністрації узагальнену інформацію про стан виконання Програми надавати Херсонській обласній державній (військовій) адміністрації щокварталу до 25 числа місяця, наступного за звітним періодом.

6. Контроль за виконанням цього розпорядження покласти на першого заступника та заступників голови Херсонської обласної державної адміністрації (Лемак М.М. – скликав).

Начальник обласної
військової адміністрації

Олександр ПРОКУДІН

Додаток
до розпорядження начальника
обласної військової адміністрації
09.04.2025 № 10

Форма

Інформація
про стан виконання діючих регіональних програм

№ п/п	Назва заходу	Обсяг фінансування, тис. грн			Стан виконання
		затверджено Програмою	затверджено в обласному бюджеті	фактично профінансовано	
1	2	3	4	5	6

Назва посади керівника

(підпис)

(ім'я та прізвище)

Заступник директора Департаменту розвитку економіки обласної державної адміністрації – начальник управління розвитку підприємств та промислової політики

Артем МІШИН

ЗАТВЕРДЖЕНО

Розпорядження начальника
обласної військової адміністрації

09.01.2025 № 10

ПРОГРАМА
соціально-економічного та культурного
розвитку Херсонської області на 2025 рік

ЗМІСТ

програми соціально-економічного та культурного розвитку
Херсонської області на 2025 рік

		Стор.
	ВСТУП	4
I.	Аналіз економічного та соціального стану області у 2024 році	5
II.	Мета, завдання та заходи розвитку області у 2025 році	41
1.	ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ	42
1.1.	Розвиток аграрного сектору, іригації (зрошення) земель	42
1.2.	Промисловий комплекс	44
1.3.	Створення умов для розвитку підприємництва. Регуляторна політика	46
1.4.	Транспортний комплекс. Відновлення дорожньої інфраструктури	48
1.5.	Споживчий ринок, торгівля	49
1.6.	Паливно-енергетичний комплекс та енергозбереження	51
1.7.	Відновлення туризму та рекреації	52
1.8.	Інвестиційна діяльність та зовнішньоекономічна політика	53
2.	ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНИХ УМОВ ЖИТТЯ	55
2.1.	Освіта	55
2.2.	Охорона здоров'я	58
2.3.	Підтримка сім'ї, дітей та молоді. Гендерний аспект та запобігання і протидія домашньому насильству	59
2.4.	Культурний простір. Збереження культурної спадщини	61
2.5.	Фізичне виховання та спорт	64
2.6.	Соціальний захист населення, надання соціальних та реабілітаційних послуг	65
2.7.	Удосконалення системи надання адміністративних послуг. Цифровий розвиток, цифрова трансформація	67
2.8.	Зайнятість населення та ринок праці	69
3.	ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА, ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ	70
3.1.	Захист довкілля та екологічна безпека	70
3.2.	Комплексне відновлення та розвиток територій природно-заповідного фонду	71
3.3.	Безпека життя, цивільний захист населення і територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру	72
4.	ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	74
4.1.	Розвиток територіальних громад. Просторове планування території	74

4.2.	Забезпечення населення якісними комунальними послугами	77
4.3.	Відновлення та модернізація об'єктів, що постраждали внаслідок збройної агресії, житлове будівництво	77
4.4.	Наповнення бюджету та підвищення ефективності використання бюджетних коштів	78
4.5.	Підтримка Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законодавства військових формувань	80
4.6.	Створення умов для розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства	82
4.7.	Управління об'єктами спільної власності територіальних громад області	83
III.	Джерела фінансування програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік	84
Додатки до програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік		
1.	Перелік основних показників економічного і соціального розвитку області на 2025 рік	
2.	Перелік прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку Херсонської області до 2027 року	
3.	Перелік регіональних програм, запланованих до виконання у 2025 році з використанням усіх джерел фінансування	

ВСТУП

Програма соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік (далі – Програма) розроблена на основі результатів аналізу поточної ситуації в області з урахуванням факторів, пов'язаних із впливом збройної агресії російської федерації, та визначає пріоритетні напрями, основні цілі, завдання та заходи з відновлення й розвитку регіону.

Програму підготовлено на підставі пропозицій структурних підрозділів Херсонської обласної державної адміністрації, територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Основні завдання Програми та пріоритетні напрями діяльності трансформовано в перелік конкретних заходів з її реалізації та згруповано в розділи, які відповідають оперативним цілям розвитку області. Їх виконання дасть змогу забезпечити відновлення та стабільне функціонування економіки, сприятиме створенню умов для комфортного та безпечного життя мешканців регіону.

Головним інструментом реалізації завдань Програми є виконання заходів обласних цільових програм, розробка, затвердження та внесення змін до яких проводиться виключно з дотриманням вимог Бюджетного кодексу України та чинних законодавчих і нормативно-правових актів.

Законодавчим підґрунтям для розроблення Програми є:

Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»;

постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету» (зі змінами) та від 28 червня 2024 року № 780 «Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2025 – 2027 роки»;

розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 жовтня 2006 року № 504-р «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України».

Структуру Програми побудовано відповідно до пріоритетних напрямів розвитку, визначених Державною стратегією регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 695 (зі змінами), та Стратегією розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років, затвердженою рішенням Херсонської обласної ради від 20 грудня 2019 року № 1511 (зі змінами).

У Програмі враховано основні положення Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 року № 443-р; Державної стратегії управління лісами України до 2035 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1777-р; Водної стратегії України на період до 2050 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України

від 09 грудня 2022 року № 1134-р, Національного плану управління відходами до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 № 117-р, Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 271-р, Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 року № 688-р; Плану заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 1567-р.

Також відповідно до вимог Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» підготовлено звіт про стратегічну екологічну оцінку Програми, який є її невід’ємною частиною.

Координацію реалізації Програми здійснює Херсонська обласна державна (військова) адміністрація, її структурні підрозділи спільно з територіальними органами центральних органів виконавчої влади відповідно до покладених на них повноважень.

У зв’язку з військовою агресією росії проти України, згідно із Законом України «Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» у період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом трьох місяців після його припинення чи скасування органи державної статистики не здійснюють оприлюднення більшості статистичної інформації. Зважаючи на це, аналіз поточного соціально-економічного становища області проведено на основі наявних оперативних даних.

I. Аналіз економічного та соціального стану області у 2024 році

Незважаючи на значні втрати, економіка Херсонської області поступово адаптується до умов воєнного часу. Наразі відбуваються як якісні зміни, відображенням яких є структурні зсуви, так і кількісні, що свідчать про пристосування бізнесу до умов війни, згуртованість населення.

Якщо у 2022 році валовий регіональний продукт у порівняльних цінах розрахунково зменшився на 94,6% проти 2021 року, то вже у 2023 – 2024 роках вдалося повернутися до відновлювального зростання: за попередніми даними, приріст ВРП до попереднього року становить 1,0% та 3,0% відповідно.

Агропромисловий комплекс. До початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України агропромисловий комплекс був найбільшим сектором економіки області, в якому формувалося до 30% валової доданої вартості.

Унаслідок збройної агресії та окупації аграрний сектор зазнав чималих збитків, які на сьогодні неможливо повністю обрахувати через проведення бойових дій, постійні обстріли звільненої території та окупацію лівобережної частини Херсонщини.

Крім того, більша частина території не придатна для проведення сільськогосподарських робіт через замінування. До того ж зруйновано

виробничі споруди та приміщення аграрних господарств, деякі сільгоспвиробники тимчасово призупинили виробничу діяльність.

Загальна площа сільськогосподарських угідь Херсонської області становить 1,9 млн га, з них 1,7 млн га ріллі. Площа сільськогосподарських угідь на деокупованій території складає 508,3 тис. га, які є потенційно замінованими.

Станом на 08 жовтня 2024 року обстежено та очищено від вибухонебезпечних предметів 68% полів (346,32 тис. га).

Показники посіву та збирання врожаю Херсонщини у 2024 році становлять лише 5,5% рівня 2021 року, але втричі перебільшують показники 2023 року.

Зернові та зернобобові культури станом на 03 жовтня 2024 року зібрано на площі 74,6 тис. га та намолочено 190,5 тис. тонн (середня врожайність – 25,5 ц/га), з яких пшениці – 132,04 тис. тонн (26,7 ц/га), ячменю – 52,28 тис. тонн (25,1 ц/га), гороху – 5,76 тис. тонн (14,9 ц/га). Крім того, ріпак зібрано на площі 12,23 тис. га та намолочено 23,43 тис. тонн, соняшник – на площі 43,0 тис. га та намолочено 35,6 тис. тонн (урожайність – 8,3 ц/га). Збір соняшнику триває.

Завершується збір овочевих культур. За оперативними даними, всіма категоріями господарств накопано 14,82 тис. тонн картоплі на площі 1,36 тис. га, овочевих культур зібрано 56,89 тис. тонн на площі 1,55 тис. га, баштанних культур – 22,54 тис. тонн із площі 1,0 тис. га.

Поряд зі збиральними роботами аграрії проводять посів озимих сільськогосподарських культур під урожай 2025 року. Планові площі посіву озимих культур складають 118,13 тис. га, з яких зернових – 97,21 тис. га, ріпаку – 20,92 тис. га. Станом на 07 жовтня 2024 року вже засіяно 16,73 тис. га озимих та 10,8 тис. га ріпаку.

Для забезпечення посівної кампанії та належного зберігання врожаю триває процес залучення гуманітарної допомоги від вітчизняних і міжнародних партнерів (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), USAID АГРО, БФ «Жнива Перемоги» та ін.) відповідно до потреб сільгосптоваровиробників деокупованих територій, а саме: посівного матеріалу, мінеральних добрив, генераторів, модульних зерносховищ, техніки тощо.

У 2024 році передано 96 модульних зерносховищ та понад 300 рукавів для зберігання зерна майже 50 фермерам області, що допоможе зберегти 140 тис. тонн збіжжя. Забезпечено передачу понад 100 постраждалим господарствам Херсонщини сільгосптехніки в безоплатне користування, що дало змогу засіяти 12,1 тис. га землі та зібрати врожай на площі 12,8 тис. га.

Значних збитків від воєнних дій РФ зазнала тваринницька галузь, оскільки більша частина тваринницьких господарств розташована на тимчасово окупованій лівобережній території Херсонської області. Внаслідок проведення активних бойових дій та окупації знищено поголів'я тварин, зруйновано виробничі та господарські приміщення.

До початку військової агресії росії на правобережжі Херсонської області налічувалося 22 господарства різних форм власності, які займалися тваринництвом та в яких утримувалося близько 4,6 тис. голів великої рогатої худоби (в тому числі 1,8 тис. голів корів), 16,0 тис. голів свиней та

2,5 млн птиці. Внаслідок військових дій та окупації області знищено понад 50% великої рогатої худоби, 90% поголів'я свиней, а птиці – 100%.

Натепер на деокупованій частині області працюють 8 господарств, в яких утримується близько 1,4 тис. голів великої рогатої худоби (з них корів – 0,7 тис. голів) та 26,0 тис. голів свиней. Однак більшість тваринницьких і господарських приміщень, в яких утримується поголів'я, потребує повного або часткового відновлення.

У господарствах населення утримується близько 6,3 тис. голів великої рогатої худоби (в тому числі 4,5 тис. голів корів), свиней – 5,2 тис. голів, овець та кіз – 2,4 тис. голів, птиці – 348 тис. голів.

Для підтримки домогосподарств населення було організовано роботу кластера продовольчої безпеки та забезпечення засобами до існування (об'єднує понад 60 представників міжнародних і вітчизняних гуманітарних організацій), завдяки чому постійно та рівномірно розподіляється допомога у вигляді насіння, теплиць, сільськогосподарського інвентарю, добрив, меліоративних систем, ветеринарних препаратів, фінансових програм підтримки тощо.

Велике значення для Херсонщини має зрошення. На території області до початку військової збройної агресії рф використовувалося 320,0 тис. га зрошуваних земель. Площа зрошуваних земель на деокупованій території становить близько 44,5 тис. га.

Через збройну агресію російської федерації пошкоджено та зруйновано меліоративні системи і насосні станції, заміновано прилеглі території та сільськогосподарські угіддя.

Підриг ворогом 06 червня 2023 року греблі Каховської ГЕС та руйнування водосховища унеможливили функціонування всіх меліоративних систем (і зруйнованих, і вцілілих), каналів та інших гідротехнічних споруд, для яких Каховське водосховище було джерелом водопостачання.

З метою відновлення об'єктів інфраструктури зрошувальної системи на деокупованій території Херсонської області залучено міжнародні донорські кошти на ремонт дюкера Інгулецької зрошувальної системи, що забезпечило відновлення зрошення на площі 3000 га. Створено організацію водокористувачів «Лиманецька», яка сприятиме відновленню та розвитку Лиманецької зрошувальної системи на площі 1,5 тис. га.

Проте навіть за таких непростих умов деякі аграрії області проводили сільськогосподарські роботи. Їхня праця сприяє відновленню та розвитку агропромислового комплексу Херсонщини, а також збереженню продовольчої безпеки регіону.

Промисловий комплекс області до 24 лютого 2022 року був представлений 250 великими, середніми та малими підприємствами, чисельність зайнятих становила близько 23 тис. осіб (16,9% зайнятих працівників за всіма видами економічної діяльності).

У зв'язку зі збройною агресією рф та окупацією Херсонщини майже всі промислові підприємства з березня 2022 року припинили свою виробничу діяльність, за винятком окремих підприємств харчової промисловості, які

забезпечували мешканців області першочерговими продуктами харчування (хлібобулочними виробами, борошном, молочною продукцією тощо), а також підприємств з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води.

Підлив та руйнування греблі Каховської ГЕС призвело до затоплення 28 промислових об'єктів на правому та лівому берегах річки Дніпро. Визначити повний обсяг завданих збитків та, як наслідок, терміни відновлення промислових об'єктів можливо лише після стабілізації безпекової ситуації (усі постраждалі підприємства фактично перебувають під цілодобовими ворожими обстрілами).

За приблизними оцінками, в м. Олешки через затоплення провідних промислових підприємств збитки від втрати обладнання, рухомого та нерухомого майна становлять близько 70 млн євро. По м. Херсону промислові об'єкти, які повністю опинилися під водою, потенційно зазнали втрат та збитків на суму, яка може сягнути 100 млн євро.

Найбільше постраждали провідні суднобудівні та судноремонтні підприємства (Херсонська верф ТОВ «СМГ» та ТОВ «Палада Шип'ярд»), підприємства з виробництва будматеріалів (ПрАТ «Дніпровське підприємство «ЕРА» та АТ «Таврійська будівельна компанія»), портова інфраструктура морського та річкового портів, ПрАТ «Херсонський КХП».

Разом з цим, власниками частини промислових підприємств було прийнято рішення про їх перереєстрацію в інших регіонах України без релокації, а саме: ТОВ «Данон Дніпро», ПрАТ «Чумак», ТОВ «Дунапак Таврія», ТОВ «Завод крупних електричних машин», ТОВ «Терратарса Україна», ПрАТ «Херсонський хлібокомбінат», ТОВ «Віндкрафт Таврія», ТОВ «Опентек» та ін.

Упродовж 2024 року промислові підприємства деокупованої частини Херсонщини продовжували поступово відновлювали виробничу діяльність.

Уже другий рік поспіль здійснюється видобування вапняку на Архангельському родовищі вапняків. До цих робіт залучено близько 200 працівників. Видобутий вапняк залізницею доставляється на головне підприємство компанії, де він використовується у процесі виробництва чавуну.

Провідне підприємство легкої промисловості продовжує виготовляти комплекти одягу для потреб різних структур та відомств. Задіяно 90 працівників. Також підприємство у тісній співпраці з профільними центральними органами влади виготовляє експериментальні зразки продукції, які випробовуються у повсякденних умовах, після чого запускається їх серійне виробництво.

У Херсонському районі стабільно працює виробник металевих кришок для консервування та консервних банок. Продукція підприємства використовується на виробництвах харчової промисловості України. Задіяно близько 80 працівників.

На профільному підприємстві запущено окремі виробничі лінії зі збирання електротехнічної продукції для різних видів техніки. Працюють як сервісні, так і дистриб'юторські центри по всій країні. Працевлаштовано близько 80 осіб.

Відновлено виробництво поліетиленових труб для газо- та водопостачання, а також труб технічного призначення, які активно використовуються під час відновлення пошкоджених і зруйнованих об'єктів.

Відновлюють діяльність підприємства з виробництва будівельних матеріалів, які нині залучаються до виготовлення бетонних виробів, а також готових до використання бетонних розчинів, що застосовуються при відновленні зруйнованих об'єктів та будівництві нових.

До початку окупаційного періоду на території області було зареєстровано 153 підприємства переробної та харчової галузі, найбільша кількість з яких розміщувалась у містах – майже 40% (54 об'єкти) та охоплювала майже всі напрями споживчого ринку. Наразі на деокупованій території перебуває 51 підприємство.

Також до початку повномасштабного вторгнення на Херсонщині функціонувало 57 зернових складів загальною ємністю 1,9 млн тонн, що забезпечували зберігання, доробку та очищення зерна. На сьогодні 20 зернових елеваторів загальною ємністю 553,5 тис. тонн розміщені на деокупованій території та мають пошкодження різного ступеня або піддаються постійним обстрілам. Унаслідок підриву греблі Каховської ГЕС зазнали підтоплення 11 елеваторів загальною потужністю 358,5 тис. тонн, що розташовані у прибережній зоні.

Зазнали значних пошкоджень і підприємства харчової промисловості, а саме: ТОВ «Берислав-хлібозавод», ПрАТ «Князя Трубецького» ТМ «Вина князя Трубецького», «Сільськогосподарська АФ «Прогрес» ТМ «Тягинські ковбаси», «ФОП «Червенков» ТМ «Дем'янович», ТОВ «Данон-Дніпро», ПАТ «Херсонський КХП», ТОВ «Екобіотек-Україна», ПІВКФ «Пані Крістіна» та інші.

Однак, незважаючи на завдані збитки та ризики, деякі підприємства харчової та переробної галузі продовжують відновлювати свою роботу. Працює ТДВ «Херсонський маслозавод», яке забезпечує молочною продукцією мешканців обласного центру, а також відкрило нові магазини і в Херсоні, і в Миколаєві. Частково відновили виробничу діяльність підприємства з консервації плодоовочевої продукції – це ФОП «Червенков», ПП «Наш Продукт» і ТОВ «Сучасні пивні технології», а також Херсонська регіональна броварня «Дрофа».

Надходження до державного та місцевого бюджетів від підприємств промислового комплексу області за 8 місяців 2024 року склали 406 млн грн. За весь 2023 рік цей показник склав 391,7 млн грн. Отже, питома вага надходжень до бюджетів усіх рівнів від промислових підприємств області збільшилася із 20% у 2023 році до 32,7% у 2024 році.

Керівники підприємств, які виявили бажання оцінити стан підприємств, вживають спільних безпекових заходів разом з відповідними державними структурами, насамперед щодо розмінування. При цьому оцінка заподіяних збитків вимагає залучення до цього процесу значного людського ресурсу (як працівників підприємств, так і незалежних експертів), якого на підприємствах майже не залишилося. На заводах, де до початку повномасштабного вторгнення

рф в Україну працювали сотні й тисячі осіб, залишилося по кілька десятків, а то і менше працівників.

При цьому залишається невирішеним питання розроблення та затвердження механізму здійснення компенсації економічних втрат підприємств, визначених відповідно до положень постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації». Цей факт, а також постійна небезпека через масовані обстріли деокупованих територій області, не спонукають суб'єктів господарювання, які перебувають у таких зонах, до початку роботи з визначення шкоди та збитків.

Крім того, проблемним залишається питання доступності державних програм фінансової підтримки для бізнесу Херсонщини, що значно ускладнює відновлення активності суб'єктів господарювання, які провадять діяльність в умовах постійних обстрілів та небезпеки, а саме державної програми грантової підтримки, передбаченої постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 739 «Деякі питання надання грантів для переробних підприємств».

На постійній основі ведеться робота з моніторингу можливостей подальшого відновлення діяльності провідних промислових підприємств деокупованої частини Херсонської області у найближчій перспективі з визначенням поточного стану, наявних проблем та необхідної допомоги. На більшості цих підприємств, які здебільшого розташовані в місті Херсоні, ситуація схожа: попри отримані ушкодження від обстрілів, а також розграбування, підприємства технічно готові до відновлення діяльності, але за умови безпечної ситуації та повернення працівників.

Слід зазначити, що до лютого 2022 року більшу частку у структурі економіки області займали **малі та середні підприємства**. Сектор малого та середнього бізнесу становив 99,9% комерційних підприємств регіону. У комерційному секторі працювало 97,5% загальної кількості найманих працівників області.

Станом на 01 жовтня 2024 року в податкових органах по області зареєстровано 33 390 юридичних осіб та 36 462 фізичні особи – підприємця.

Протягом січня – вересня 2024 року:

зареєстровано 137 юридичних осіб та 1 941 фізичну особу – підприємця;

припинили діяльність (ліквідовано) 57 юридичних осіб та 2 367 фізичних осіб – підприємців;

з інших областей до Херсонської області перереєструвалися 132 юридичні особи та 91 фізична особа – підприємець;

розпочали діяльність в інших регіонах 158 юридичних осіб та 453 фізичні особи – підприємці.

До місцевих бюджетів області за січень – серпень 2024 року надійшло 1,4 млрд грн, з них від малого та середнього бізнесу – 699,0 млн грн (49,9%).

У розрізі видів податків структура надходжень до місцевих бюджетів від малого та середнього бізнесу така: податок на доходи фізичних осіб – 51,0%, єдиний податок – 38,3%, плата за землю – 4,9%.

За галузевою структурою надходження податків і зборів характеризуються таким чином: від ФОП – 38,2%, освіта – 16,7%, промисловість – 13,3%, сільське господарство – 11,8%, оптова та роздрібна торгівля – 4,9%, охорона здоров'я – 4,6%.

Питання відновлення бізнесу та ділової активності є ключовим для нормалізації життя на території області.

Кредитний портфель підприємств на 01 вересня 2024 року склав 5013,0 млн грн, у тому числі 3548,0 млн грн за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9», який зріс від початку року на 11,0% (+349,0 млн грн).

Цього року дію державної програми «Доступні кредити 5-7-9» поширено на всю територію деокупованої Херсонщини.

У рамках програми «Робота станом на 01 жовтня 2024 року прийнято позитивне рішення по 32 проєктах на суму 7,5 млн грн.

Профінансовано 30 проєктів на суму 7,0 млн грн, у тому числі 17 проєктів внутрішньо переміщених осіб на суму 3,9 млн грн. Проєкти реалізуються за такими напрямками: виготовлення друкованої продукції; виготовлення шлакоблоків, бетонних блоків; виробництво пелет; виробництво хлібобулочних виробів; роздрібна торгівля; діяльність аптек та інші.

Дію державної програми мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 06 вересня 2024 року № 1043, розширено на всю звільнену територію Херсонської області.

Поновила свою роботу низка комерційних банків, які надають повний спектр банківських послуг. Так, уже працюють 28 банківських відділень: 25 – у місті Херсоні, 2 – в селищі Нововоронцовка, 1 – в селищі Велика Олександрівка.

Найбільше відділень відкрили державні банки – АТ «Ощадбанк» та АТ КБ «Приватбанк». Також відновили роботу відділення таких банків, як: Укрексімбанк, Укргазбанк, УкрСиббанк, МТБ, Sense, Кредобанк, ПУМБ, Райффайзен Банк тощо. На деокупованій території області функціонують 98 банкоматів.

Крім того, в області втілюється спільний проєкт НБУ та АТ «Ощадбанк» щодо надання банківських послуг мешканцям віддалених населених пунктів за допомогою пересувного відділення.

Будівництво. У межах територіальних громад головним видом містобудівної документації є генеральні плани.

На регіональному рівні Державним підприємством УДНДПІМ «Діпромісто» імені Ю.М. Білоконя у 2013 році розроблено Схему планування території Херсонської області (затверджено рішенням сесії Херсонської обласної ради від 08 серпня 2014 року № 1070). Також розроблено Схему планування території узбережжя Чорного та Азовського морів у межах Херсонської області як доповнення до Схеми планування території Херсонської області (затверджено рішенням сесії Херсонської обласної ради від 03 березня 2017 року № 378).

У перспективі Схемою планування території Херсонської області рекомендовано регулювання містобудівного розвитку з модернізацією економічної бази та екологічною реабілітацією території.

Станом на 01 жовтня 2024 року по 17 деокупованих територіальних громадах області (224 населені пункти) генеральними планами забезпечено 154 населені пункти області (68,8%), з них до 1990 року – 61 (вже не актуальні та потребують уточнення), 1991 – 2010 роки – 13 (потребують уточнення з додатковим корегуванням), 2011 – 2020 роки – 71 (потребують корегування), після 2021 року – 9.

Отже, рівень забезпеченості населених пунктів генеральними планами не дає змоги провадити належним чином містобудівну діяльність та потребує якнайшвидшого вирішення.

В області продовжується робота з підключення відповідних фахівців до загальнонаціональної інформаційної системи (далі – ЄДЕССБ) для ефективної праці та впорядкування процесу будівництва.

17 деокупованим територіальним громадам відновлено повноваження в ЄДЕССБ, 32 територіальним громадам повноваження буде відновлено після їх звільнення.

Із 01 серпня 2024 року впроваджено експериментальний проєкт щодо наповнення Єдиного державного реєстру адрес.

Пройшли навчання в Єдиному державному реєстрі адрес у тестовому середовищі ЄДЕССБ (адресна частина) 49 фахівців із 43 територіальних громад. Рівень готовності до наповнення адресного реєстру області станом на 01 жовтня 2024 року – 87,8%.

Також із 01 серпня 2024 року запущено промислове середовище та здійснено первинне наповнення Єдиного державного реєстру адрес. До роботи з первинного наповнення даними та верифікації даних Єдиного державного реєстру адрес на початок грудня залучено 17 деокупованих громад.

Деокупована Херсонщина продовжує потерпати від збройних ударів військових формувань рф. Налічується 30 445 пошкоджених / зруйнованих об'єктів (за 9 місяців 2024 року цей показник зріс на 23,4%).

Вдалося відновити 4 537 пошкоджених об'єктів, з яких 1 121 об'єкт – у межах реалізації програми «Пліч-о-пліч», 1 797 – коштом благодійних організацій, 690 – відновлено власними силами та 856 об'єктів відновлено за кошти державного та місцевого бюджетів.

До процесу розроблення та затвердження програм комплексного відновлення територій залучено 17 деокупованих громад області. Програма DOBRE надає технічну експертну підтримку в роботі над такими програмами.

Загальна кількість пам'яток містобудування, архітектури, монументального мистецтва та науки і техніки станом на 01 жовтня 2024 року – 422 об'єкти.

Можливості для збереження культурної спадщини на території області вкрай обмежені: оскільки частина пам'яток розташована на тимчасово окупованій території, доступ до них відсутній.

Станом на 01 жовтня 2024 року зафіксовано 90 пам'яток архітектури національного та місцевого значення, які зазнали пошкоджень та руйнувань внаслідок російської агресії. По деяких із них влучання були неодноразові.

Проведено роботу із взяття на облік щойно виявленої пам'ятки архітектури місцевого значення Херсонської області – «Комплекс староєврейської школи» (датування – ХХ ст.) у с. Бобровий Кут Калинівської селищної територіальної громади, за результатами якої видано розпорядження начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 19 лютого 2024 року № 91.

Основними негативними факторами та викликами, що впливають на сферу **інвестиційної діяльності**, є бойові дії, які й досі тривають на території регіону, а також тимчасова окупація частини території, руйнація виробничого потенціалу, зростання безробіття, зниження платоспроможного споживчого попиту та його деформація, міграція трудового потенціалу, спад рівня інвестиційної привабливості Херсонщини.

При цьому на постійній основі провадиться діяльність з пошуку міжнародних партнерів та реалізації інвестиційної політики.

Так, упродовж січня – вересня 2024 року керівництвом області взято участь у низці міжнародних заходів, спрямованих на відновлення як України в цілому, так і деокупованих громад Херсонщини зокрема. Це такі, як:

Перша національна конференція «Литва для України» (06 – 16 лютого 2024 року, м. Вільнюс (Литовська Республіка). Результат – підтвердження намірів Литовської Республіки взяти під патронат Херсонську область;

Міжнародна конференція з питань відновлення України (Ukraine Recovery Conference – URC 2024) у м. Берлін, Федеративна Республіка Німеччина (11 – 12 червня 2024 року). Обговорено низку проєктів з відновлення та відбудови регіону;

33-й Міжнародний економічний форум, який відбувся під гаслом «Час нових лідерів – будуємо майбутнє разом», м. Карпач, Республіка Польща (03 – 05 вересня 2024 року). Досягнуто домовленостей із представниками польських міст та урядів Республік Польща й Молдова про надання гуманітарної допомоги та підтримки програми соціальної адаптації для людей, які постраждали внаслідок збройної агресії російських військ у Херсонській області.

Важливим аспектом міжнародного співробітництва є і встановлення партнерських зав'язків між регіонами.

З моменту деокупації укладено 18 угод про партнерство: 3 – на обласному рівні, 9 – між територіальними громадами, 6 – між містами.

Разом з цим, значну підтримку у відновленні інвестиційної активності надають міжнародні організації та країни-партнери (наразі загальна кількість країн партнерів – 8, це: Нідерланди, Словаччина, Федеративна Республіка Німеччина, Польща, Болгарія, Швеція, Фінляндія, Литва).

В області впроваджується ряд проєктів міжнародної технічної допомоги, спрямованих на її відновлення:

Проект «EU4Recovery – Розширення можливостей громад в Україні», який реалізовується Європейським Союзом через Програму розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН);

Проект екстреного відновлення та реконструкції – втілюється на території області за фінансового сприяння Уряду Японії через Японське агентство міжнародного співробітництва (JICA);

Проект «Підтримка підприємництва, відновлення і розвиток бізнесу серед населення, що постраждало внаслідок конфлікту в Україні, фаза IV». Виконавець Проекту: Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН). Партнер з розвитку: Уряд Республіки Польща через Міністерство закордонних справ Республіки Польща, що представлене Посольством Республіки Польща в Україні;

Проект UNARP II (Програма Гуманітарної Допомоги Україні II). Виконавець: організація FAMILY HEALTH INTERNATIONAL (FHI 360). Партнер з розвитку: Уряд США через Агентство США з міжнародного розвитку;

Проект «Програма захисту та відновлення засобів до існування в Україні». Виконавець: Представництво Данської ради у справах біженців в Україні. Партнер з розвитку USAID;

Грантовий проєкт USAID «Підтримка реформ охорони здоров'я».

Херсонською обласною державною (військовою) адміністрацією налагоджено ефективну співпрацю територіальних громад області з Програмою USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE), яка продовжує надавати технічну та матеріальну підтримку громадам області для подолання наслідків війни, відновлення та відбудови громад, підтримки сталого розвитку.

Також за сприяння обласної державної (військової) адміністрації у Високопільській селищній, Бериславській та Херсонській міських територіальних громадах області реалізовується Проект «Підтримка відновлення місцевого самоврядування та відбудови і реконструкції громад в Україні», що впроваджується Агентством міжнародного співробітництва Асоціації муніципалітетів Королівства Нідерланди VNG International. За результатами співробітництва у першій фазі Проекту вже розроблено та затверджено плани відновлення й розвитку двох громад (Бериславської та Високопільської), план Херсонської громади – на завершальній стадії. Ці ж громади включено і до другої фази Проекту за такими напрямками: безпека та захист, місцевий економічний розвиток, демократизація та децентралізація.

З метою пошуку нових партнерів та донорів територіальні громади Херсонщини долучилися до міжнародних платформ DREAM та «Cities 4 Cities | United 4 Ukraine», які функціонують за підтримки міжнародних партнерів, включно з Європейським Союзом.

Зовнішньоекономічна діяльність. Херсонська область до початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну була експортоорієнтованим регіоном із позитивним сальдо зовнішньої торгівлі.

Однак через повномасштабне вторгнення зовнішньоекономічна діяльність суттєво знизилася. Попри це, Херсонщина продовжує розробляти стратегії для відновлення своєї експортної діяльності.

Упродовж січня – червня 2024 року експорт товарів склав 4,8 млн дол. США та скоротився на 62,1% порівняно з відповідним періодом 2023 року, імпорту – 21,0 млн дол. США та зріс удвічі проти показника 2023 року.

Негативне сальдо склало 16,2 млн дол. США (у січні – червні 2023 року сальдо було позитивне – 2,8 млн дол. США). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,2 (у січні – червні 2023 року – 1,3).

Основу експорту області складають жири та олії тваринного або рослинного походження (25,6% загального обсягу), продукти рослинного походження (21,7%), недорогоцінні метали та вироби з них (19,8%).

Ввозилися до області: машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (34,6% загального обсягу), засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (16,4%), текстильні матеріали та текстильні вироби (15,7%).

Зменшення показників зовнішньої торгівлі пояснюється зупиненням роботи основних експортоорієнтованих підприємств регіону, масовим порушенням ланцюгів економічної діяльності, руйнуванням господарської інфраструктури та відтоком робочої сили в інші області або за кордон через військову агресію російської федерації.

У зв'язку з цим Херсонською обласною державною (військовою) адміністрацією опрацьовуються шляхи створення сприятливих умов для стимулювання розвитку зовнішньої торгівлі.

Слід зазначити, що протягом січня – вересня 2024 року організовано та проведено 64 зустрічі керівництва обласної державної (військової) адміністрації із представниками дипломатичних установ країн світу та міжнародних організацій, а саме: Посольства Федеративної Республіки Німеччина в Україні, Посольства Канади в Україні, Посольства Японії в Україні, Посольства Великої Британії та Північної Ірландії в Україні, Сейму Литовської Республіки, Консульства Грецької Республіки у м. Херсон, УВКБ ООН, Представництвом Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (UNICEF), Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ), Філії організації «Міжнародна солідарність» в Україні, Програми розвитку ООН (UNDP) та інших.

У **транспортній галузі** області на деокупованих територіях відновлено роботу автостанційної мережі та пасажирського транспорту.

Працюють 15 приміських внутрішньообласних маршрутів, 19 соціальних (безкоштовних) маршрутів, 21 міжобласний та міжнародний маршрут, 18 міських маршрутів, 5 тролейбусних маршрутів.

З автоперевізниками відпрацьовано питання щодо оперативного забезпечення роботи на лівому березі області відразу після деокупації.

На сьогодні відновлено рух 2 поїздів сполученням: Херсон – Київ (№ 101/102) та Херсон – Львів (№ 109/110).

Запущено приміські потяги Миколаїв – Біла Криниця (№ 6322/6321) та Високопілья – Апостолове (6702/6701).

Подальший розвиток залізничного сполучення у 2024 році гальмувався через пошкодження залізничних мостів поблизу с. Старосілля Великоолександрівської селищної територіальної громади Бериславського району.

Натепер роботи з ремонту цих мостів завершено, тому планується запровадження курсування поїздів, що забезпечать додаткове залізничне сполучення з населеними пунктами Калинівської, Великоолександрівської та Високопільської селищних територіальних громад.

Відновлено роботу 27 відділень поштового зв'язку, з них 13 – у місті Херсоні та 14 – в населених пунктах Херсонського і Бериславського районів.

Також працюють 11 пересувних відділень, що забезпечують надання відповідних послуг у 203 населених пунктах.

Протяжність мережі автомобільних доріг загального користування Херсонської області становить 5 054,8 км, з них:

1 476,7 км – державного значення (25 доріг);

3 578,1 км – місцевого значення (397 доріг).

Протяжність автомобільних доріг у межах деокупованої території області становить 1510,9 км, у тому числі:

8 автомобільних доріг загального користування державного значення загальною протяжністю 377,3 км (міжнародні – 66 км, регіональні – 78,6 км, територіальні – 232,7 км);

126 автомобільних доріг загального користування місцевого значення загальною протяжністю 1133,6 км.

На мережі автодоріг загального користування розміщені 97 транспортних споруд (мостових споруд), з них 52 – на автодорогах державного значення та 45 – місцевого значення.

У межах деокупованої території Херсонщини на дорогах загального користування розташовано 38 транспортних споруд (мостових споруд), з них повністю зруйновані 16 (на автомобільних дорогах державного значення – 9 та місцевого значення – 7).

Унаслідок окупації та бойових дій пошкоджено 1 433,9 км доріг на деокупованій території області (державного значення – 368,9 км, місцевого – 1 065,0 км).

Після звільнення на автодорогах державного значення:

відновлено 172,5 км автомобільних доріг, проведено роботи з експлуатаційного утримання;

влаштовано 4 об'їзди мостів та 1 штучну споруду.

На автодорогах місцевого значення:

відновлено 269,6 км автодоріг, проведено аварійно-відновлювальні роботи;

влаштовано 9 мостових споруд через річку Інгулець: відновлено 5 мостів.

В області постійно впроваджуються заходи із забезпечення населення якісними **житлово-комунальними послугами**, проводяться роботи з реконструкції систем водопостачання та водовідведення для забезпечення населення питною водою, а також з реконструкції очисних споруд із

застосуванням сучасної технології очищення стічних вод, утримання багатоквартирного житлового фонду.

Станом на 01 січня 2022 року в житловому фонді області створено 1 408 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків у 1 646 житлових будинках.

Наразі моніторинг створення ефективного власника житла здійснюється щодо житлового фонду на деокупованих територіях.

Так, у житловому фонді області на звільнених територіях станом на 01 жовтня 2024 року створено 861 ОСББ у 994 житлових будинках.

Першочергові завдання полягають у відновленні комунальної інфраструктури, пошкодженої внаслідок бойових дій, у поновленні надання якісних послуг населенню та створенні комфортних умов їх життєдіяльності.

У рамках підготовки до опалювального періоду 2024/2025 року проведено роботи на 46 котельнях, 72 теплових пунктах та на 206,54 км теплових мереж у двотрубному обчисленні.

Загалом стан підготовки до опалювального сезону в осінньо-зимовий період 2024/2025 року об'єктів життєзабезпечення населення характеризується як задовільний, зважаючи на спричинені війною особливості.

Ситуація з водопостачанням у регіоні значно погіршилася через бойові дії та руйнування інфраструктури. Для відновлення сталого водопостачання у населених пунктах на прибережній території, що постраждали внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС, було визначено місця для проведення робіт з буріння нових свердловин, частину з яких вже виконано.

Значну допомогу у сфері відновлення водопостачання надають міжнародні партнери, гуманітарні організації та благодійні фонди. За їх підтримки збудовано 25 нових свердловин, відреставровано 13 свердловин, розчищено 87 колодязів, встановлено 35 башт та відреставровано 23, встановлено 57 систем очищення води, доставлено 39 466 од. ємностей, придатних для питної води.

На сьогодні триває реалізація проєктів з буріння 24 свердловин та встановлення 5 башт.

Загальна сума заборгованості населення за надані житлово-комунальні послуги на 01 вересня 2024 року склала 1 163,6 млн грн.

Торгівля та споживчий ринок. Окупація Херсонської області завдала серйозного удару по всіх підприємствах сфери торгівлі та надання послуг, спричинивши трансформацію споживчого попиту.

На деокупованій частині Херсонської області відновили діяльність 1 070 закладів торгівлі, з них 653 продовольчі магазини (+108 продовольчих магазинів до показника на початок 2024 року) у 110 населених пунктах.

На території Херсонського району у 44 населених пунктах відновили діяльність 776 закладів торгівлі, з них 454 продовольчі магазини, 20 ринків, 51 об'єкт громадського харчування, 251 непродовольчий магазин.

У 66 населених пунктах Бериславського району працюють 294 заклади торгівлі, а саме: 199 продовольчих магазинів, 5 ринків, 11 об'єктів громадського харчування, 79 непродовольчих магазинів.

В обласному центрі відновили роботу 2 супермаркети мережі «Сільпо». Мережа супермаркетів «АТБ» представлена 13 супермаркетами: 11 – в місті Херсоні, по 1 – в селищі Білозерка та селі Чорнобаївка. Також працює супермаркет «Таврія-В».

У супермаркетах у повному обсязі представлено стелажну продукцію, яка не потребує дотримання особливого температурного режиму. В наявності молочна продукція, ковбасні вироби, солодоші, свіжі фрукти й овочі. Крім того, наявна питна бутильована вода, гігієнічні засоби, побутова хімія. Асортимент продукції широкий, у достатній кількості та поповнюється кожен день.

Центрами торгівлі у місті Херсоні також є 12 ринків: 5 універсальних ринків («Центральний ринок», «Дніпровський ринок», «Північний ринок», «Шуменський ринок», «Житлоселище») та 7 невеличких ринкових містечок («Таврійський», «Дружба-Плюс», «Ринок “Овочевий”», «Острів», «ХБК», «Комунальний ринок», «Кримський ринок»).

Разом з цим, у 118 населених пунктах деокупованої частини області торгова діяльність не провадиться. Насамперед це пов'язано з безпековою ситуацією (постійні обстріли населених пунктів), з неможливістю ведення діяльності через значні руйнування інфраструктури, фінансову неспроможність та економічну недоцільність (у населених пунктах, де залишилося кілька десятків мешканців). При цьому жителі таких населених пунктів обслуговуються за рахунок виїзної торгівлі, а також у найближчих селах, де розгорнуто повноцінну торгову діяльність.

Залежно від безпекової ситуації відновлюють роботу будівельні супермаркети мережі «33 квадратних метри» та «Строй-Ка».

Поновили роботу магазини товарів для дому таких мереж, як «Єва», «Простор» та «Аврора».

Функціонують 2 пункти видачі інтернет-магазину «Розетка». У точках видачі також можна придбати товари, продукти і засоби гігієни, обігрівачі та плити, дрібну побутову техніку та аксесуари, корм для тварин.

Відновили свою роботу магазини «біля дому» мереж: «Сита Хата», «Наша Ряба», «Ідеал», «Сонечко», «Вітамін», «Апельсин», «Green», «Везунчик» та ін.

Інфляція на споживчому ринку області у серпні 2024 року порівняно з липнем цього року становила 0,3% (по Україні – 0,6%), з початку року – 4,1% (по Україні – 4,9%).

У серпні ціни на продукти харчування та безалкогольні напої в цілому зросли на 0,3%. Найбільше (на 9,2%) подорожчало борошно пшеничне. На 4,8 – 0,9% зросли в ціні яйця, свинина, цукор, безалкогольні напої, сир твердий і м'який сир (кисломолочний), хліб, молоко, макаронні вироби, риба та продукти з риби, рис, овочі. Водночас фрукти подешевшали на 12,7%. Крім того, на 2,4% – 0,4% знизилися ціни на м'ясо птиці, кисломолочну продукцію, масло, крупи гречані, сметану, яловичину, олію соняшникову.

Ціни на алкогольні напої та тютюнові вироби зросли на 1,2%, що насамперед пов'язано з подорожчанням тютюнових виробів на 1,7%.

У сфері охорони здоров'я ціни підвищились на 0,9% внаслідок подорожчання фармацевтичної продукції, товарів та обладнання на 1,4%.

Ціни на транспорт зросли на 0,3% за рахунок збільшення вартості пального та мастил на 0,7%.

Нагальним завданням на сьогодні є сприяння суб'єктам господарювання сфери торгівлі у відновленні їхньої діяльності на звільнених територіях та забезпеченні населення якісними товарами першої потреби.

За 9 місяців 2024 року до Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області надійшло 158 звернень від споживачів щодо захисту їхніх прав, з них 16 – письмові заяви, 38 – подано на особистому прийомі, 104 – через урядову «гарячу лінію». Розглянуто 147 звернень, з яких задоволено 118, надано 29 роз'яснень.

За результатами розгляду звернень громадян за 9 місяців 2024 року споживачам повернуто за придбані неякісні товари та надані послуги 181,6 тис. грн, у тому числі у сфері торгівлі – 38,4 тис. грн, у сфері надання послуг – 143,2 тис. грн.

Зайнятість населення та ринок праці. З метою підтримки населення працездатного віку, яке втратило роботу, в Херсонській області постійно проводиться активна інформаційна робота. Висвітлюється інформація про актуальні вакансії, отримання грантів на відкриття / розширення бізнесу, безкоштовне навчання за ваучером, фінансову підтримку роботодавців тощо. Постійно проводяться онлайн-вебінари, тренінги, консультації для надання змістовної та корисної інформації щодо можливостей і послуг для населення, ветеранів війни та членів їх сімей.

Кількість безробітних в області на 01 вересня 2024 року становила 2 812 осіб, з них 555 внутрішньо переміщених осіб.

Задля сприяння зайнятості населення в області реалізовується державна програма надання безповоротної державної допомоги у формі мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей (постанова Кабінету Міністрів України від 06 вересня 2024 року № 1043). Дію зазначеної програми розширено на всю територію деокупованої Херсонщини.

З метою підвищення рівня конкурентоспроможності громадян та забезпечення роботодавців висококваліфікованими кадрами служба зайнятості проводить навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації безробітних.

З початку 2024 року направлено на професійне навчання 95 безробітних громадян.

Також проводиться активна робота з видачі ваучерів на навчання, а саме надається можливість отримати нову спеціальність за кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Ваучери видаються як особам віком старше 45 років, так і іншим категоріям громадян для підтримки їх конкурентоспроможності шляхом перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації за професіями і спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності. Впродовж січня – серпня 2024 року ваучери отримали 409 осіб.

Вирішення питань зайнятості надзвичайно ускладнюється тим, що деокупована територія Херсонщини є зоною активних бойових дій, що негативно впливає на можливості ефективного працевлаштування.

Загальна заборгованість з виплати заробітної плати на підприємствах, в установах і організаціях Херсонської області, за статистичними даними, станом на 01 вересня 2024 року склала 3,3 млн грн. Порівняно з початком року сума боргу зменшилася на 74,8%, або на 9,8 млн грн.

Заборгованість мають 7 підприємств та установ області, у тому числі 3 – на деокупованій території (сума заборгованості – 250,0 тис. грн, або 7,6% загальної суми боргу), 5 – на тимчасово окупованій території (3,05 млн грн, або 92,4%).

У 2024 році в області вживалися заходи до наповнення **місцевих бюджетів**. Станом на 01 жовтня 2024 року переважна частина території Херсонської області залишається тимчасово окупованою – 32 територіальні громади (76% загальної площі області) із 49, тож зусилля місцевих органів влади протягом року спрямовувалися на забезпечення стабільності функціонування бюджетної системи, відновлення інфраструктури та облаштування належних умов життєдіяльності населення в умовах непередбачуваних проблем, що виникають у фінансовому середовищі, зокрема у сферах фіскального та бюджетного спрямування.

До загального фонду місцевих бюджетів області (без урахування офіційних трансфертів) за січень – вересень 2024 року надійшло 1573,3 млн грн податків і зборів, що на 591,8 млн грн, або на 27,3%, менше порівняно із січнем – вереснем попереднього року. Значне скорочення надходжень пов'язано із спрямуванням податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення військовослужбовців з 01 жовтня 2023 року до державного бюджету.

При порівнянні у співставних умовах спостерігається зростання надходжень на 19,5%, або на 257,3 млн грн.

До спеціального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів та власних надходжень бюджетних установ) упродовж січня – вересня 2024 року надійшло 2,2 млн грн, що на 78,3%, або на 7,9 млн грн, менше надходжень відповідного періоду 2023 року.

На сьогодні процес прогнозування здійснюється в режимі реального часу в умовах високого ступеня невизначеності та непередбачуваності у сфері національної та регіональної безпеки через зміну ситуації на фронті, інтенсивності та географії бойових дій та їхніх наслідків, а також на підставі припущень щодо економічного розвитку регіону. А отже, в умовах продовження воєнного стану та зважаючи на поточну соціально-економічну ситуацію у 2024 році до зведеного бюджету області (без урахування міжбюджетних трансфертів та власних надходжень бюджетних установ) очікується отримати 2 140,5 млн грн податків і зборів, що на 22,1%, або на 606,1 млн грн, менше надходжень 2023 року.

Основними напрямками роботи у сфері фінансових ресурсів є забезпечення збалансованості та стійкості бюджетної системи, прозорість та ефективність

управління бюджетними коштами на місцевому рівні, а також забезпечення наповнюваності бюджетів усіх рівнів шляхом посилення стимулюючої функції податкової системи, залучення додаткових ресурсів, дотримання жорсткої фінансової дисципліни.

На теперішній час забезпечено відновлення роботи 100% центрів надання **адміністративних послуг** на деокупованій частині території Херсонської області (у 17 територіальних громадах відновлено / розпочато роботу 17 ЦНАПів) та забезпечено релокацію усіх 29 раніше створених відділів ЦНАПів з тимчасово окупованої території. При цьому відновлено / відкрито доступ до 15 реєстрів у 86 точках деокупованої частини області. Громадянам надано 210 825 адміністративних послуг.

В області функціонують 9 мобільних центрів надання адміністративних послуг, чим забезпечено покриття 119 населених пунктів.

Питання доступності громадян до адмінпослуг вирішується за рахунок мобільних рішень, а саме створення мобільних офісів ЦНАПів або мобільних автоматизованих робочих місць адміністраторами ЦНАПів (39 мобільних валіз).

У рамках програми «Зміцнення громадської довіри» (UCBI 4), що реалізовується за підтримки USAID/OTI, до Херсонської області передано 15 мобільних валіз та 15 електричних трициклів для центрів надання адміністративних послуг.

За допомогою таких мобільних рішень у 2024 році здійснено 387 виїзних прийомів громадян у віддалених населених пунктах, під час яких надано 4 486 адміністративних послуг (щотижня проводиться близько 11 виїзних прийомів громадян). Такий формат надає змогу вирішити багаторічні проблеми людей з інвалідністю та маломобільних груп населення завдяки отриманню доступних і якісних послуг.

Цифровий розвиток, цифрова трансформація. В Україні на державному рівні визначено необхідність формування цифрової економіки та суспільства, а цифрові технології розглядаються як один із ключових драйверів сталого розвитку.

Роботу базових станцій мобільного зв'язку на деокупованій території Херсонської області вже відновлено у 66 населених пунктах різної величини, і ця робота триває.

На звільненій території області відновлено роботу 347 базових станцій мобільного зв'язку, з них 219 – у місті Херсоні, та встановлено 3 пересувні. Це становить 82% базових станцій, які працювали до війни, у Херсоні – 87%.

За даними Національного центру оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій, станом на 09 жовтня 2024 року, згідно з білінгом мобільних операторів України, загальна кількість користувачів мобільного зв'язку в місті Херсоні – 129 866 осіб, у Херсонській області – 223 090 осіб.

Сприяння розвитку цифрових компетентностей та навчання жителів Херсонської області цифровій грамотності. Незважаючи на воєнний стан у країні, окупацію більшої частини території Херсонщини та перебування деокупованих населених пунктів області під постійними ворожими обстрілами,

вимушений виїзд великої кількості населення до більш безпечних регіонів України або взагалі за кордон, у 2024 році продовжено заходи з інформування й залучення населення області до безоплатного онлайн-навчання на національній платформі Дія.Освіта, освітній платформі Prometheus, Google Знання, а також виконання плану заходів з реалізації Концепції розвитку цифрових компетентностей жителів Херсонської області на 2021 – 2025 роки.

До програми розвитку цифрових навичок на Дія.Цифрова освіта приєдналися працівники Херсонської обласної державної (військової) адміністрації, територіальних громад та інших інституцій області.

Станом на 01 жовтня 2024 року пройшли навчання й отримали сертифікати про опанування: освітнього серіалу «Персональна кібергігієна» 295 працівників Херсонської обласної державної (військової) адміністрації та 1 131 представник 38 громад і місцевих військових адміністрацій; симулятора «Персональна кібергігієна» – 293 та 1 256 осіб відповідно; Кіберграму – 292 та 1 307 осіб.

З початку цього року підготовлено й опубліковано 240 статей з профільної тематики.

За інформацією Мінцифри, впродовж 2024 року в області кількість нових користувачів, яких залучено до програми розвитку цифрових навичок на Дія.Освіта, становить 9 954 особи.

Після повномасштабного вторгнення РФ на територію України галузь **туризму та рекреації** Херсонщини фактично припинила своє існування. Туристичну інфраструктуру області військові російської федерації почали використовувати як місця дислокації. Природні туристичні локації заміновано та використано як військові бази, деякі об'єкти зруйновано вщент. Крім того, катастрофічних наслідків завдав підрив греблі Каховської ГЕС, через що фактично знищено екосистему та інфраструктуру туристичних локацій, розташованих уздовж русла р. Дніпро.

На сьогодні 90% туристичних об'єктів та інфраструктури розташовані на тимчасово окупованій лівобережній частині області, про реальний стан яких майже нічого невідомо. При цьому звільнене правобережжя області потерпає від постійних щоденних обстрілів.

Наразі на деокупованій території Херсонської області із 164 працюють 137 закладів **охорони здоров'я** усіх рівнів надання медичної допомоги, зокрема 7 центрів первинної медико-санітарної допомоги та 1 самостійна амбулаторія загальної практики – сімейної медицини (до їх складу входять 43 амбулаторії, 86 ФАПів/ФП), 20 лікарень (вторинного і третинного рівнів) та 15 інших закладів.

Станом на 10 жовтня 2024 року на деокупованій території Херсонської області зруйновано 27 закладів охорони здоров'я (16,5% загальної кількості закладів): 1 лікарня вторинного рівня, 7 лікарських амбулаторій та 19 фельдшерських і фельдшерсько-акушерських пунктів (далі – ФАП/ФП).

Зруйновано заклад медичної освіти – КЗ «Бериславський медичний фаховий коледж» Херсонської обласної ради.

Пошкоджень зазнали 116 медичних установ (70,7% загальної кількості закладів): 26 закладів вторинного та третинного рівнів надання допомоги, 32 лікарські амбулаторії, 51 ФАП/ФП та 7 інших медичних установ.

За результатами комісійного обстеження будівельних конструкцій та інженерних мереж закладів охорони здоров'я (далі – ЗОЗ), пошкоджених унаслідок бойових дій, оформлено 52 акти та 17 технічних звітів.

Розроблено 5 проєктно-кошторисних документацій (далі – ПКД): Давидово-Бридської АЗПСМ, Борозенської АЗПСМ, Високопільської лікарської АЗПСМ, Іванівської лікарської АЗПСМ, а також розроблено ПКД Посад-Покровської АЗПСМ та Посад-Покровського центру безпеки, в якому передбачено підрозділ екстреної медицини.

Із залученням благодійних організацій, фондів та інших суб'єктів у пошкоджених / зруйнованих закладах охорони здоров'я області проводяться відновлювальні роботи.

Натепер у 56 медичних установах (39,2% пошкоджених ЗОЗ) на деокупованій території здійснено ремонтні роботи: частково відновлено або в процесі відновлення 33 заклади (з них 3 заклади пошкоджено повторно) та повністю відновлено 23 заклади (з них 1 заклад пошкоджено повторно).

Із 26 зруйнованих ЗОЗ відновлено повністю 3 ФАПи.

З метою забезпечення населення деокупованих територій області медичним обслуговуванням благодійними організаціями до 20 населених пунктів, де пошкоджено та зруйновано медичні заклади, доставлено 28 медичних модульних амбулаторних пунктів / модульних будинків / трейлерів.

Тривалі воєнні дії обумовили значні незворотні демографічні втрати, які відображаються у погіршенні кількісних та особливо якісних показників здоров'я населення.

За оперативними даними, за 9 місяців 2024 року маємо такі показники:

середній час доїзду бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги до місця події у місті – 8,40 хв, у сільській місцевості – 15,21 хв (за січень – вересень 2023 року – у місті 9,55 хв, у сільській місцевості – 15,20 хв);

показник захворюваності на злоякісні новоутворення – 88,3 на 100 тис. населення (відповідний минулорічний показник – 80,6 на 100 тис. населення);

показник смертності від злоякісних новоутворень – 30,5 на 100 тис. населення (відповідний минулорічний показник – 24,6 на 100 тис. населення);

показник захворюваності на серцево-судинні хвороби за III квартал 2024 року – 63,61 на 1000 тис. населення деокупованої частини області (за аналогічний період 2023 року – 67,56 на 1000 тис. населення деокупованої частини області).

Кадрове забезпечення (укомплектованість медичними працівниками) закладів охорони здоров'я станом на 01 жовтня 2023 року склало 78,7% (по області в цілому), за відповідний період 2024 року – 69,2% (деокупована територія).

Освіта. У 2024/2025 навчальному році організовано навчальний процес у 89 закладах дошкільної освіти (5 456 вихованців), 174 – загальної середньої

(57 084 учні), 20 – позашкільної (5 953 гуртківці), 14 – професійної (професійно-технічної) (3 157 учнів), 16 – фахової передвищої (6 735 студентів), 12 закладах вищої освіти (15 147 студентів).

Із 01 жовтня 2024 року відновили навчальний процес у дистанційній формі 1 заклад дошкільної освіти в Дар'ївській сільській територіальній громаді, 3 заклади позашкільної освіти обласного підпорядкування.

Створено умови для навчання за дистанційною формою 415 дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних класах, для 610 таких дітей – в інклюзивних класах.

У межах реалізації завдання щодо забезпечення дітей доступом до безпечного та підтримуючого навчального середовища в 4 закладах освіти (1 заклад дошкільної, 3 загальної середньої освіти), де облаштовані укриття, запроваджено змішаний формат навчання для 59 дітей дошкільного віку та 230 учнів, які проживають у місці розташування закладу.

У межах підготовки до нового навчального року вдосконалено наявну мережу закладів загальної середньої освіти шляхом призупинення навчального процесу в 12 малокомплектних школах, надання статусу філії одному закладу.

Організовано роботу 8 освітніх центрів «Крим – Україна», «Донбас – Україна».

За рахунок державної субвенції на забезпечення безпечних умов в закладах загальної середньої освіти в сумі 200,0 млн грн проводиться нове будівництво 4 захисних споруд та капітальний ремонт 1 протирадіаційного укриття.

Також за кошти додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації, на 2024 рік у сумі 649129,8 тис. грн розпочато нове будівництво захисних споруд цивільного захисту у 8 закладах освіти області.

Задля своєчасного й систематичного надання психологічної та педагогічної підтримки учасникам освітнього процесу, які проживають на деокупованій території і зазнають травмування через постійні обстріли, на базі закладу освіти створено освітню лабораторію психологічної реабілітації здобувачів освіти, де забезпечується реалізація Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?».

У 3 закладах освіти організовано роботу дитячих точок «Спільно» за підтримки міжнародної організації ЮНІСЕФ. Упродовж 2024 року проведено навчальні та розвивальні заходи, до яких долучилося понад 2,3 тис. дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Як форму надання психологічної підтримки дітей застосовано літній відпочинок для 180 дітей на Закарпатті та Львівщині. Проведено в режимі офлайн обласний етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура – 2024: Карпатська Січ») на базі оздоровчого закладу Закарпатської області, в якому взяли участь 8 роїв-переможців із громад, із них 2 рої взяли участь у Всеукраїнських вишколах, що проходили на Закарпатті та у місті Кропивницькому.

Для подолання освітніх втрат і розривів у 2024 році відновлено проведення обласних інтелектуальних конкурсів та змагань серед учнівської молоді, перемогу в яких здобули понад 300 здобувачів освіти.

Підвищення якості освіти засвідчує рівень навчальних досягнень випускників. Цього року нагороджено медалями за успіхи у навчанні 284 випускники, отримали 200 балів за результатами НМТ 27 учнів.

Створено ефективну траєкторію розвитку для 312 юних науковців, із них 80 слухачів Малої академії наук в умовах окупації та постійних обстрілів підготували науково-дослідницькі роботи та здобули перемогу у Всеукраїнських конкурсах проти 56 переможців 2023 року.

У співпраці з міжнародними партнерами, українськими благодійними фондами, Міністерством освіти і науки України для організації дистанційного навчання до закладів освіти передано 10 380 ноутбуків та 388 планшетів. За підтримки Дитячого фонду ООН в Україні (ЮНІСЕФ) у 3 закладах освіти області облаштовано цифрові освітні центри. Також у межах реалізації Грантової угоди для Програми екстреного відновлення між Японським агентством міжнародного співробітництва та Урядом України від 09 березня 2023 року № 2260670 (Субпроект № 8 «Невідкладне покращення обладнання для надання освітніх послуг») поставлено обладнання (ноутбуки, планшети, 3Д-принтери, проектори, конструктори, інтерактивні панелі та ін.) для організації п'яти DLC.

Для підтримки дошкільної освіти від міжнародних партнерів з Фінляндії до НВК «Школа гуманітарної праці» передано автобус, оснащений для організації виїзних занять для дітей дошкільного віку, – «Дитячий садок на колесах».

За кошти державного та місцевих бюджетів на засадах співфінансування придбано 2 шкільних автобуси.

Розподілено державну субвенцію в обсязі 2 835,2 тис. грн для здійснення заходів із забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» на закупівлю навчальної та навчально-методичної літератури, у тому числі її електронних версій та з аудіосупроводом, для учнів і педагогічних працівників пілотних класів та закладів освіти (Новокаховська, Скадовська, Херсонська міські та Чорнобаївська сільська територіальні громади – по 1 закладу освіти).

Триває відновлення пошкоджених приміщень 11 закладів освіти: 5 – у Високопільській селищній, по 2 – у Великоолександрівській селищній та Чорнобаївській сільській, по 1 – у Білозерській селищній та Кочубеївській сільській територіальних громадах.

Підготовку кваліфікованих робітників у 2024 році здійснювали 14 закладів за професіями промисловості, сільського господарства, транспорту, зв'язку, будівництва, торгівлі, громадського харчування і невиробничої сфери побутового обслуговування. Освітній процес відбувався у дистанційному форматі. Навчанням охоплено 3 157 учнів. Випуск кваліфікованих робітників становить 1 480 осіб. Інтегрованими професіями оволоділи 906 осіб (61% від

випуску). Кваліфікацію високого рівня з технологічно складних професій здобули 74 особи.

Регіональне замовлення у 2024 році на підготовку кваліфікованих робітників і фахівців затверджено розпорядженням начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 10 липня 2024 року № 377. Загальний обсяг регіонального замовлення по 14 закладах профтехосвіти становить 2 176 осіб, по 4 закладах фахової передвищої освіти – 366 осіб. Виконання відповідно склало 85% (1 854 осіб) і 64% (235 осіб).

Вжито заходів до оптимізації 3 закладів професійної (професійно-технічної) освіти: ДНЗ «Херсонське вище професійне училище ресторанного господарства», Херсонського професійного ліцею харчової промисловості та ДНЗ «Білозерське професійно-технічне училище № 6» – шляхом приєднання до інших закладів. У результаті оптимізації мережа закладів профтехосвіти області складатиметься з 19 закладів.

Упродовж 2024 року службою у справах дітей Херсонської обласної державної адміністрації спільно з відповідними службами області вирішувалися питання розроблення та здійснення заходів, спрямованих на **поліпшення становища дітей**, їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, соціального захисту, забезпечення прав, свобод і законних інтересів.

Станом на 01 вересня 2024 року на деокупованій частині території області перебувають:

4 дитячих будинки сімейного типу (далі – ДБСТ) (28 статусних дітей та осіб з їх числа);

11 прийомних сімей (далі – ПС) (24 статусних дітей та осіб з їх числа, а також 2 тимчасово влаштованих дітей).

На тимчасово окупованій частині території Херсонської області (у Генічеському, Каховському, Скадовському та частині Херсонського районів) залишається 17 ДБСТ (91 статусна дитина та особа з їх числа, а також 2 тимчасово влаштованих дітей) та 33 ПС (63 статусних дитини та особи з їх числа, а також 3 тимчасово влаштованих дітей). Із 1 прийомної сім'ї дитина евакуйована на підконтрольну Україні територію.

Евакуйовано на підконтрольну територію України:

29 ДБСТ (185 статусних дітей та осіб з їх числа, а також 4 тимчасово влаштованих дітей);

25 ПС (61 статусна дитина та особа з їх числа, а також 4 дітей під опікою).

За межі України (до дружніх країн) виїхали:

11 ДБСТ (70 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа);

13 ПС (32 дитини та особи з числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування).

У Криму перебувають 10 статусних дітей з ДБСТ та 1 статусна дитина з ПС, а також 1 ПС (2 дітей).

На території рф перебувають 3 статусних дітей з ДБСТ та 1 статусна дитина з ПС.

Упродовж 2024 року в області забезпечено функціонування 3 патронатних родин, де виховується 6 дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах:

родина з міста Каховки (як ВПО перебуває в місті Одесі), в родині виховується 1 дитина;

родина з міста Херсона (як ВПО перемістилися до міста Дніпра), де перебувають 3 дитини;

родина з міста Гола Пристань, яка евакуювалася до Республіки Польща та продовжує виховувати 2 дітей.

За оперативними даними, протягом 8 місяців 2024 року усиновлено 9 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебували на первинному обліку служб у справах дітей області, з них 3 – за рішенням Херсонського міського суду, 6 – на підставі судових рішень, прийнятих в інших регіонах України. Ще стосовно 1 дитини триває процес усиновлення. Всі діти усиновлені громадянами України, з них 2 дітей з особливими потребами, яким встановлено інвалідність.

У підпорядкуванні служби у справах дітей обласної державної адміністрації перебувають комунальні заклади Херсонської обласної ради: «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей “Радість”» та «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей». На початок 2024 року дітей у вказаних закладах не було.

На сьогодні через неможливість влаштування дітей до зазначених комунальних закладів служба у справах дітей обласної державної адміністрації сприяє влаштуванню дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, до відповідних закладів інших областей.

З метою моніторингу справ у **сфері протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі** налагоджено роботу з Головним управлінням Національної поліції України в Херсонській області щодо вжиття відповідних заходів з попередження домашнього насильства або насильства за ознакою статі та надходження і розгляду відповідних звернень громадян.

За 9 місяців 2024 року до відділень Національної поліції України в Херсонській області надійшло 2 446 звернень про факти вчинення домашнього насилля, з них від жінок – 1 802, дітей – 48, чоловіків – 596. По всіх зверненнях проведено профілактичну роботу з кривдниками, зокрема винесено обмежувальних приписів – 1, термінових заборонних приписів – 1 709 особам, на облік взято 1 439 осіб, які вчинили насильство в сім'ї. Постраждалим від домашнього насильства надано психологічно-соціальну допомогу.

Значна увага в умовах сьогодення приділяється особам, які постраждали від торгівлі людьми. Так, упродовж 2024 року статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, отримали 6 осіб, з них 3 жінок та 3 чоловіків.

В умовах продовження військових дій значна увага приділяється оздоровленню та відпочинку дітей, постраждалих від цих дій. Станом на 16 жовтня 2024 року такими послугами охоплено 1 305 дітей. Оздоровлення та відпочинок дітей проводилося як у вітчизняних закладах (оздоровлено

805 дітей), так і за кордоном (відпочили 500 дітей).

Культура. За даними моніторингу, пошкоджень та руйнувань у результаті бойових дій зазнали 253 об'єкти культурної інфраструктури, внаслідок неодноразових повторних влучань 55 об'єктів зруйновано повністю, 198 об'єктів мають пошкодження різного ступеня.

Попри надскладні умови, на деокупованій частині території області працюють 107 закладів галузі культури (в офлайн та онлайн-форматі).

Із 17 деокупованих територіальних громад області заклади культури працюють у 10 громадах: Чорнобаївській сільській, Херсонській міській, Високопільській селищній, Кочубеївській сільській, Милівській сільській, Новоолександрівській сільській, Нововоронцовській селищній, Великоолександрівській селищній, Новорайській сільській, Білозерській селищній.

На базі працюючих закладів культури, окрім культурних послуг, проводиться робота з надання гуманітарної допомоги спільно з волонтерами, майстер-класи, тренінги по наданню першої домедичної допомоги, плетіння сіток для військових тощо.

Серед закладів, які поновили свою діяльність, 11 закладів позашкільної освіти сфери культури (з нового навчального року розпочала свою діяльність у дистанційному режимі Великоолександрівська мистецька школа), у яких навчаються 2 331 учень, у тому числі цього навчального року на навчання прийнято 508 першачків. Також у дистанційному режимі провадить освітню діяльність Херсонський фаховий коледж культури і мистецтв (184 студенти).

Враховуючи збільшення попиту населення на отримання культурних послуг, у 2024 році в обласному центрі за ініціативою Херсонської обласної державної (військової) адміністрації організовано відкриття додаткового культурного простору в укритті для проведення заходів.

Із залученням обласних закладів культури продовжується реалізація виїзних проєктів по деокупованих громадах з урахуванням безпекової складової.

Для об'єднання та підтримки творчих людей Херсонщини започатковано культурну ініціативу «Мистецький шлях», презентація якої відбулася у серпні 2024 року в Херсонській обласній дитячій лікарні. У рамках проєкту проводяться заходи у звільнених громадах. Організовано щотижневі покази мультфільмів для дітей у дитячому просторі Unicef (в укритті).

У рамках проєкту «Книга в укритті» спільно з делегацією Міжнародного ПЕН-клубу відкрито 3 книжкові точки.

Протягом 2024 року реалізовано проєкти «Вільні читають українською» та «Один студент – одна книжка для Херсона», завдяки яким до Херсонської області надіслано 7 976 україномовних книжок. Отримані книжки передано до бібліотечних закладів деокупованих територіальних громад області.

Організовано проведення Міжнародного фестивалю театральних прем'єр «Мельпомена Таврії», мистецького кулінарного фестивалю «Таврія-Борщ» та відкритого фестивалю народної творчості «Душа Півдня», Всеукраїнського конкурсу-фестивалю військово-патріотичної пісні «Оберіг», відкритого

літературного конкурсу творів у жанрі фантастики та фентезі «ФантФест», відбіркового туру конкурсу Всеукраїнського фестивалю сучасної пісні та популярної музики «Червона Рута», міжрегіонального ярмарку бібліотечних інновацій «Бібліокреатив» та ін.

Заклади культури, які відновили діяльність, активно беруть участь у залученні грантових коштів. Так, на локації однієї з обласних бібліотек у місті Херсоні в рамках отриманого грантового проєкту на суму близько 500 тис. грн відкрито культурний простір «Незламна бібліотека», де фахівці Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олеся Гончара мають можливість обслуговувати родини з дітьми з особливими потребами.

В області проводиться робота у сфері охорони культурної спадщини в частині пам'яток археології, історії та монументального мистецтва.

Обстежено 6 пам'яток археології національного значення, розташованих на території Херсонського району. Також обстежено стан пам'ятки національного значення доби козацтва «Кам'янська Січ» та здійснено перевірку стану пам'яток археології місцевого значення – курганів на території Бериславського району.

З метою забезпечення вцілілих музейних предметів у 2024 році проведено два етапи евакуації частин фондів колекцій обласних музеїв.

Організовано рятування та евакуацію музейних колекцій музеїв деокупованої частини області, будівлі яких зазнали пошкоджень унаслідок бойових дій.

Разом з цим, надзвичайно складна безпекова ситуація на території області значно ускладнює можливість мешканців отримати повноцінний доступ до культурних послуг.

Державним архівом Херсонської області протягом 2024 року виконано ряд заходів щодо забезпечення формування, обліку та зберігання документів Національного архівного фонду, полегшення доступу користувачів до архівної інформації.

Основна робота державного архіву області зосереджувалася на встановленні фактів викрадення, втрати, пошкодження або знищення документів Національного архівного фонду з одночасним внесенням змін до облікової документації, а також на мікробіологічному та ентомологічному обстеженні, перекартонуванні, опрацюванні справ.

У січні – вересні цього року перевірено 806 фондів, в яких на обліку перебувало 145 325 одиниць зберігання, з них викрадено 58 999 справ.

Для усунення причин прискореного старіння та руйнування документів, відновлення їх властивостей, технічних характеристик державним архівом області проводиться спеціальне фізико-хімічне і технічне оброблення документів, у ході якого відреставровано 16 577 справ, підшито 1 408 справ, опрацьовано 285 справ та санітарно-гігієнічно оброблено (дезінфекційна обробка ручним способом) 80 справ / 3 264 аркушів.

Триває робота з установами, що відновили свою діяльність, у частині поповнення архівних фондів. Державним архівом області цього року прийнято на державне зберігання такі документи Національного архівного фонду:

справи від юридичних осіб на паперовій основі (13 163 справи);
справи особового походження на паперовій основі (137 од.
зберігання / 7 256 документів);

фотодокументи про події російсько-української війни (473 од.
обліку / 1 433 позитиви);

відеодокументи (593 од. обліку / 9 од. зберігання), фонодокументи (10 од.
обліку / 1 од. зберігання).

Релоковано до державного архіву області зі зруйнованої внаслідок постійних обстрілів російськими військами будівлі в місті Бериславі віддаленого робочого місця архівного відділу Бериславської районної державної адміністрації архівні фонди в кількості близько 20 тис. од. зберігання. Наразі триває їх технічне опрацювання.

Продовжувалася робота зі створення фонду користування архівними документами. Упродовж 9 місяців 2024 року оцифровано та створено фонд користування на 1 443 справи (223 021 файл), що більш ніж удвічі перевищує аналогічний показник 2023 року. Розміщено цифрові копії архівних документів на офіційному вебсайті державного архіву області в кількості 2 079 справ та 692 описи.

Підготовлено теле-, радіопередачі для місцевих та всеукраїнських ЗМІ, для інтернет- та медіа-проектів, які переважно стосувалися відновлення роботи архіву, діяльності архіву під час окупації та подолання наслідків викрадення архівних документів, оцифрування документів Національного архівного фонду, прийняття на державне зберігання нових документів.

На сайті архіву розміщено 4 онлайн-виставки архівних документів, фотоматеріалів, присвячених: роковинам початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну; 80-річчю визволення Херсонської області від нацистської окупації; Дню пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України (10 років з часу Іловайської трагедії), 150-річчю із часу заснування Херсонського державного аграрно-економічного університету.

У приміщенні державного архіву області проведено 3 виставки оригіналів архівних документів з нагоди: 80-річчя визволення Херсонської області від нацистської окупації, Дня Конституції України та Дня Незалежності України.

Під час особистого прийому надано 139 консультацій. За запитами фізичних та юридичних осіб виконано 623 довідки.

Завершено участь у проєкті Міжнародної ради архівів щодо створення практичного посібника з оцифрування архівних документів в умовах воєнного стану.

Фізична культура та спорт. До початку повномасштабного вторгнення російських загарбників в Україну в Херсонській області функціонувало 2 706 спортивних споруд, з яких 34 стадіони, 5 легкоатлетичних ядер, що не входять до складу стадіонів, 2 плавальних басейни, 459 спортивних залів площею не менше 162 кв.м, 335 приміщень для фізкультурно-оздоровчих занять, 1 048 спортивних майданчиків (52 майданчики зі штучним покриттям для ігрових видів спорту) та 360 майданчиків із тренажерним обладнанням,

348 футбольних полів, 34 тенісних корти, 6 веслувально-спортивних та 7 водноспортивних баз, 65 стрілецьких тирів дистанцією не менше 25 м, 1 льодовий комплекс.

Кількість осіб, які займалися всіма видами спорту, становила понад 30 тис. осіб, з них у дитячо-юнацьких спортивних школах, спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву, школі вищої спортивної майстерності та Херсонському фаховому спортивному коледжі – понад 15 тис. осіб.

Одним з пріоритетів **соціальної політики** в області є посилення захисту соціально вразливих верств населення Херсонщини, розширення та вдосконалення наявного переліку соціальних послуг.

З початку 2022 року в області функціонувало 10 інтернатних закладів, розрахованих на 1 519 ліжко-місць, з яких 3 геріатричні пансіонати, 5 психоневрологічних, 1 спеціальний та 1 дитячий будинки-інтернати, що підпорядковувалися Департаменту соціального розвитку обласної державної адміністрації.

На сьогодні 9 інтернатних закладів перебувають на окупованій території Херсонської області. Окупаційною владою змінено керівництво та примусово евакуйовано підопічних / вихованців цих закладів до тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим.

КЗ ХОР «Херсонський психоневрологічний будинок-інтернат» розташований на деокупованій території. У ньому після деокупації перебувало 309 підопічних, однак через численні обстріли підопічних (300 осіб) евакуйовано до аналогічних закладів Миколаївської, Черкаської та Тернопільської областей. Інших – забрали родичі у відпустку. На сьогодні діяльність закладу призупинено.

Пріоритетним напрямом соціальної політики в регіоні є забезпечення незахищених верств населення, осіб з інвалідністю, осіб похилого віку та внутрішньо переміщених осіб якісними та необхідними соціальними послугами.

В області функціонують 7 територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (далі – територіальні центри) та 10 центрів надання соціальних послуг (далі – центри), з них 13 – у сільській місцевості та 4 – у містах. Цими центрами протягом I кварталу 2024 року виявлено та обслуговано понад 10,8 тис. громадян області.

Вказаними закладами, з урахуванням умов сьогодення, забезпечено надання всього спектра базових соціальних послуг, зокрема денний догляд підопічних, забезпечення продуктами харчування, ліками. Також вирішуються питання організації медичного обслуговування та евакуації громадян у більш безпечні місця.

У структурі зазначених вище центрів утворено 6 стаціонарних відділень для постійного або тимчасового проживання громадян: при Великоолександрівському, Високопільському, Калинівському, Нововоронцовському центрах надання соціальних послуг та Бериславському, Новоолександрівському територіальних центрах, з яких функціонує одне –

Великоолександрівське. У зв'язку зі складною безпековою ситуацією із 5 відділень стаціонарного догляду підопічних евакуйовано до Дніпропетровської області.

У відділенні стаціонарного догляду для постійного або тимчасового проживання громадян комунальної установи «Центр надання соціальних послуг» Великоолександрівської селищної ради перебувають 14 громадян. У закладі створено належні умови для забезпечення перебування підопічних.

Також в області впроваджується нова соціальна послуга – «соціальна пральня», за допомогою якої можливо задовольнити потреби гігієни в рамках оздоровчих заходів для людей, які постраждали від гуманітарної кризи та наслідків військових дій.

Соціальною пральнею мають змогу скористатися родини військовослужбовців, сім'ї, в яких є особи з інвалідністю, особи похилого віку, багатодітні родини, внутрішньо переміщені особи та ті, хто постраждав від підтоплення греблі Каховської ГЕС або руйнації житла внаслідок обстрілів з боку рф.

Станом на 07 жовтня 2024 року соціальні пральні відкрито у Дар'ївській сільській, Білозерській селищній, Борозенській сільській, Милівській сільській, Станіславській сільській, Тягинській сільській, Кочубеївській сільській, Чорнобаївській сільській, Нововоронцовській селищній, Бериславській міській та Високопільській селищній територіальних громадах.

На деокупованій території Херсонщини на 01 жовтня 2024 року на обліку перебували 3 488 ветеранів війни, з яких 242 особи з інвалідністю внаслідок війни; 481 особа із числа членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників та Захисниць України.

Станом на 01 жовтня поточного року 8 911 мешканцям області за рахунок коштів обласного бюджету надано матеріальну допомогу загальною сумою 48 882,0 тис. грн.

В області чисельність пенсіонерів на 01 жовтня 2024 року становила 207 272 особи, що на 7 255 осіб менше ніж на відповідну дату 2023 року (214 527 осіб). Середній розмір пенсійних виплат складає 4 954,65 грн, він зріс на 417,53 грн, або на 9,2% (4 537,12 грн).

Станом на 01 жовтня 2024 року надходження власних коштів, які адмініструє Головне управління Пенсійного фонду України в Херсонській області, за січень – вересень склали 24,3 млн грн, що на 2,4 млн грн менше ніж за відповідний період 2023 року, темп росту – 90,8%; потреба в коштах на пенсійні виплати та грошову допомогу на вересень 2024 року склала 1 038,5 млн грн, що на 49,7 млн грн, або на 5,0%, менше ніж у вересні 2023 року.

У 2024 році Херсонською обласною державною (військовою) адміністрацією налагоджено постійну та дієву комунікацію щодо **залучення міжнародної гуманітарної допомоги та фінансових ресурсів донорської спільноти** для забезпечення потреб постраждалого населення Херсонської області.

Для ліквідації наслідків збройної агресії рф отримано гуманітарну допомогу від кластерних партнерів ООН, ЮНІСЕФ, Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA), Уряду землі Шлезвіг-Гольштейн (ФРН), Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ), Японської компанії KOBELCO Construction Machinery, Кореїської компанії ТУМ, Сейму Литовської Республіки, Львівського ІТ кластера, ряду благодійних фондів (Благодійний фонд Євгена Пивоварова, БФ «Міжнародна солідарність», БФ «Ранок Відродження», БФ «Південна Стратегія Розвитку» та ін.).

Загальна кількість міжнародних інституцій, громадських організацій та благодійних фондів, з якими наразі співпрацює Херсонська область, становить 294 од., із 40 з яких укладено угоди про співпрацю.

Обсяг залучених коштів (еквівалент) для потреб регіону за 9 місяців 2024 року склав 310,1 млн грн.

Збройна агресія рф проти України є спустошливою та має катастрофічно руйнівний вплив на **навколишнє природне середовище** і здоров'я людей.

Унаслідок ведення бойових дій на території Херсонської області з 2022 року відбувається знищення інфраструктури, руйнуються міста та села, горять ліси, зменшується популяція тварин і птахів, що завдає чимало збитків довкіллю та екосистемі.

Однією з найважливіших екологічних проблем під час війни стало забруднення повітря, води та ґрунту. Постійні обстріли населених пунктів призвели до викиду великої кількості токсичних хімічних речовин у навколишнє середовище. Також обстріли спричиняють розливи неочищених стічних вод та викиди небезпечних речовин у навколишнє середовище.

Знищення лісів, місць проживання диких тварин і птахів, природних комплексів завдає непоправної шкоди екосистемі та негативно впливає на біорізноманіття Херсонщини.

06 червня 2023 року внаслідок підриву військовими формуваннями рф зруйновано Каховську гідроелектростанцію. Це стало екологічною катастрофою для Херсонської області та викликало проблеми із забезпеченням ряду населених пунктів питною водою, функціонуванням очисних споруд, систем водопостачання та водовідведення.

Відсутність очисних споруд стічних вод у переважній більшості населених пунктів області становить небезпеку для навколишнього природного середовища та санітарно-епідеміологічної ситуації в області. Наслідками неякісного очищення стічних вод, незастосування сучасних технологій та відповідного обладнання є потрапляння неочищених стоків у річку Дніпро та загроза забруднення поверхневих вод.

Каналізаційні очисні споруди в області зазнали значних пошкоджень під час воєнного конфлікту. У мсті Херсоні наявні каналізаційні очисні споруди проєктною потужністю 250,0 куб. м на добу. До кінця 2024 року буде завершено будівництво очисних споруд у селищі Високопілья.

Однією з нагальних проблем екологічної безпеки Херсонщини залишається утилізація заборонених та непридатних до використання у сільському господарстві безхазяйних хімічних засобів захисту рослин.

За результатами проведеної у 2024 році комплексної інвентаризації місць накопичення заборонених та непридатних до використання у сільському господарстві хімічних засобів захисту рослин (далі – ХЗЗР) на території області обліковується 1,7 тис. тонни ХЗЗР.

У випадку влучання в місце зберігання заборонених та небезпечних хімічних відходів існує загроза забруднення навколишнього природного середовища (можливе потрапляння шкідливих речовин у ґрунти, водойми та атмосферне повітря).

Для екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення безхазяйних заборонених та непридатних до використання ХЗЗР потрібно близько 203 млн грн. При розрахунку враховано середню вартість утилізації зазначених відходів у 2024 році – 141 тис. 500 грн за тону.

Актуальною проблемою на сучасному етапі в Херсонській області є утворення, оброблення та утилізація відходів. На даний час поводження з побутовими відходами ґрунтується на технологіях низького рівня та орієнтоване на захоронення.

Для вирішення нагальних проблем розроблено проєкт Регіонального плану управління відходами в Херсонській області до 2034 року.

У Херсонській міській територіальній громаді розробляється техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) технологічного комплексу сміттесортування, а в Бериславській міській територіальній громаді реалізовується проєкт «Будівництво комплексу по сортуванню побутових відходів м. Берислав Херсонської області (за межами населеного пункту)».

Знизити навантаження на полігони твердих побутових відходів має також запровадження роздільного збору ресурсоцінних компонентів відходів. На деокупованій території області роздільне збирання ТПВ впроваджено у місті Херсоні, де в житловому фонді встановлено 380 контейнерів для збирання ПЕТ-пляшок та 20 контейнерів для скла.

Унаслідок військової агресії російської федерації деокуповані населені пункти області продовжують зазнавати численних руйнувань та постійно збільшуюся обсяги відходів руйнації.

З метою запобігання негативному впливу цих відходів на навколишнє природне середовище на території 17 деокупованих територіальних громад облаштовано 67 тимчасових місць зберігання відходів руйнувань загальною площею 114,2 га, на яких вже накопичено 180 289 тонн відходів.

У подальшому планується їх переробка для використання при відновлювальних роботах.

Станом на 01 січня 2024 року природно-заповідний фонд Херсонської області налічував 84 території та об'єкти загальною площею 371,9 тис. га, у тому числі 16 територій та об'єктів загальнодержавного і 68 місцевого значення.

Відношення фактичної площі природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ) до площі області (показник заповідності) складає 10,99%.

Природоохоронні комплекси області поділяються на 7 категорій територій та об'єктів:

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна та Чорноморський біосферний заповідник;

Азово-Сиваський національний природний парк і національні природні парки «Джарилгацький», «Олешківські піски», «Нижньодніпровський» та «Кам'янська Січ»;

1 дендропарк загальнодержавного значення «Асканія-Нова»;

8 заказників загальнодержавного та 15 заказників місцевого значення;

30 пам'яток природи;

13 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення;

10 заповідних урочищ.

Відповідно до карти бойових дій на території України від Deep State, з 84 територій та об'єктів ПЗФ деокуповано 29 територій та об'єктів ПЗФ загальною площею понад 17,7 тис. га.

Під тимчасовою окупацією та в зоні бойових дій залишаються 55 територій та об'єктів ПЗФ загальною площею близько 354,2 тис. га, або 95% загальної площі природно-заповідного фонду.

Основними проблемами цінних територій внаслідок війни стали масштабні пожежі, замінованість територій, активні бойові дії та, як наслідок, неможливість виконання природоохоронних функцій, окупація, втрата працівників та науковців, які були вимушені покинути дім та роботу.

Через воєнні (бойові) дії під загрозою знищення чи значного пошкодження опинилися об'єкти Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення, території ПЗФ і біосферні заповідники ЮНЕСКО. У зоні активних бойових дій – цілинні нерозорані степи та приморські екосистеми. Під вогненним ударом перебувають ландшафтні заказники загальнодержавного значення «Олександрівський», «Станіславський», а також національний природний парк «Кам'янська Січ» зазнає особливих уражень.

Тривалий час вирували пожежі на Кінбурнській косі, що є частиною Чорноморського біосферного заповідника. На суходільних ділянках та островах (14 800 га) розміщено бойові позиції ворожих військ, поля заміновано, лісові насадження знищено.

Окремі природоохоронні установи опинилися в зоні гуманітарної кризи, зокрема Біосферний заповідник «Асканія-Нова» (тут зібрані і живуть на волі різноманітні види тварин, деякі в дуже обмеженій кількості у світовому масштабі, унікальні для всього світу), національні природні парки «Азово-Сиваський» і «Джарилгацький».

Із 24 лютого 2022 року і дотепер Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна НААН залишається тимчасово окупованим.

Ситуація надзвичайно критична, проте установа на сьогодні функціонує у режимі, спроможному забезпечити моніторинг охоронної території.

За період окупації, станом на 01 липня 2024 року, у різних функціональних зонах Біосферного заповідника «Асканія-Нова» сталося 69 пожеж. Згідно з узагальненими даними дистанційного моніторингу, вигоріло 7 109,0 га

території, у тому числі 2 208,6 га природного ядра, 4 846,9 га агроландшафтів (рілля, перелogi та лісосмуги).

Значної шкоди зазнають тварини, адже активні бойові дії припали на сезон тиші, період розмноження диких тварин, що призведе до скорочення багатьох популяцій.

У 2024 році в рамках укладених «угод про співпрацю» та «обмін» тварин із приватним Ялтинським зоопарком «Казка» та Парком левів «Тайган» з колекції зоологічного парку «Асканія-Нова» до АР Крим вивезено 3 особини сірої української породи великої рогатої худоби та сукупно 12 особин зебри Чапмана.

Інформація, яку отримує спеціальна адміністрація Азово-Сиваського національного природного парку з тимчасово окупованих територій, має неперевірений та досить суперечливий характер. З усього її масиву достеменно відомо про знищення військовими російської федерації понад 120 особин оленя благородного і лані європейської, 6 голів коней здичавілих («мустангів»). Крім того, наявна інформація про масове вирубування деревних насаджень на косі Бірючий острів.

На території національного природного парку «Нижньодніпровський» за період спостережень з 23 лютого 2022 року по квітень 2024 року зафіксовано ряд масштабних осередків займання орієнтовною загальною площею згарищ близько 7 443,78 га.

Ситуація ускладнюється замінуванням території, оскільки після розмінування природно-заповідних територій утворюються воронки від вибухів, а отже, суттєво псуються або знищуються природні ділянки та все живе на них. Крім цього, замінованість територій унеможлиблює роботу природоохоронної спільноти та проведення безпосередніх природоохоронних заходів через значний ризик для життя.

Загальну шкоду, нанесену війною та російською федерацією заповідним територіям, визначити важко, адже, крім питання значного ускладнення проведення оцінки в результаті замінування та окупації, втрату унікальних територій та об'єктів тваринного і рослинного світу оцінити неможливо.

У рамках роботи комісії з визначення шкоди, завданої довкіллю внаслідок надзвичайної ситуації та/або збройної агресії та бойових дій під час воєнного стану на території Херсонської області, Державною екологічною інспекцією Південного округу (Запорізька та Херсонська області) здійснено обрахунки збитків, завданих:

національному природному парку «Кам'янська Січ» внаслідок збройної агресії російської федерації. Обсяг збитків становить 20 114,9 млн грн;

Біосферному заповіднику «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна. Обсяг збитків, завданих тваринному світу, – 62,8 млн грн.

Херсонська обласна державна (військова) адміністрація направила до Херсонської обласної прокуратури вказані розрахунки для вжиття відповідних заходів реагування.

Основним завданням у сфері **цивільного захисту населення** є забезпечення функціонування територіальної підсистеми єдиної державної

системи цивільного захисту Херсонської області та її ланок, виття заходів із забезпечення готовності до реагування на надзвичайні ситуації органів управління цивільного захисту.

З цією метою упродовж 9 місяців 2023 року проведено таку роботу: пройшли функціональне навчання з питань цивільного захисту за державним замовленням 466 осіб та за контрактом – 171 особа, навчання з питань пожежної безпеки – 208 осіб. Проведено командно-штабне навчання на тему: «Дії органів управління та сил цивільного захисту Херсонської районної військової адміністрації у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру і подолання їх наслідків», а також функціональне навчання керівників територіальних спеціалізованих служб цивільного захисту Херсонської області та їх заступників.

Крім того, цього року продовжено роботи з очищення деокупованої території Херсонської області від вибухонебезпечних предметів.

На 30 вересня 2024 року загальна площа деокупованих територій Херсонської області становить 683 тис. га, з яких від початку проведення робіт із розмінування обстежено на наявність вибухонебезпечних предметів 375,9 тис. га, з них 341,5 тис. га земель сільськогосподарського призначення.

Загалом від початку проведення робіт підрозділами з розмінування фахових відомств виявлено та знищено вибухонебезпечних предметів у кількості 206,033 тис. од.

За 2023 – 2024 роки обстежено: доріг – 3 918,4 км (у тому числі польові та ґрунтові); ЛЕП – 2 233 км (у тому числі ПС та опори); газопроводів та їх сполучень – 149,1 км; залізничних колій – 386,3 км; берегової лінії – 6,4 км та 3,6 га водойм; домогосподарств та об'єктів інфраструктури (без урахування звернень, що надходять на екстрені номери оперативних служб «101» та «102») – 17 970 од.

Разом з тим, вживалися заходи щодо організації просвітницької роботи серед населення. Так, протягом 9 місяців 2024 року:

1 741 особа пройшла інструктажі з мінної безпеки та правил поводження з вибухонебезпечними предметами;

738 осіб пройшли інструктажі з надання домедичної допомоги;

353 особи пройшли інструктажі щодо дій населення у випадку загрози та виникнення радіаційної аварії.

На базі Інтерактивного центру з формування безпекових навичок, у партнерстві з ГО «Херсонці разом», Головним управлінням ДСНС України у Херсонській області забезпечено проведення занять з набуття безпекових навичок «Клас безпеки», які пройшли 3 074 особи.

Значна увага Херсонської обласної державної (військової) адміністрації зосереджена на **інформаційній сфері**, яка максимально орієнтована на протидію ворожій дезінформації, зміцнення авторитету України, підвищення рівня довіри суспільства до державної влади, оперативне інформування населення про ситуацію в області.

Упродовж 2024 року з метою максимального доведення до населення суспільно важливої інформації використовувалися найефективніші

комунікаційні канали: телебачення, радіо, інтернет-видання, Telegram-канали, Фейсбук; розміщувалася зовнішня соціальна реклама на наявних рекламних конструкціях на деокупованій території Херсонської області.

Telegram-канал Херсонської обласної військової адміністрації охоплює понад 22 тис. підписників. Наразі він є головним інформаційним джерелом про події в регіоні як для жителів області, так і для журналістів. Також задля оперативного інформування населення, надання відповідей на запитання та звернення створено пресцентр обласної військової адміністрації. На постійній основі проводяться пресконференції за участю голови (начальника) Херсонської обласної державної (військової) адміністрації та його заступників у присутності представників регіональних і загальнонаціональних медіа. Щотижня організовуються брифінги для звітування про проведену роботу, з детальним роз'ясненням нагальних питань та шляхів їх вирішення.

До того ж використовувався такий канал комунікації, як транзакційні sms-повідомлення. Для прикладу, Херсонською обласною державною (військовою) адміністрацією у співпраці з Національним центром оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій організовано оповіщення у такий спосіб у зв'язку з руйнуванням греблі Каховської ГЕС для оперативного доведення життєво важливої інформації та рекомендацій до людей, які опинилися в зоні підтоплення.

Крім того, в ефірі Українського радіо, задля підтримки, звучало звернення до українців на тимчасово окупованій території. Озвучувалися звернення і до російських солдатів.

Постійно проводився моніторинг телерадіопростору у звільнених населених пунктах області, за результатами якого з'ясовано, що на територіях деяких громад наявне вороже російське телерадіомовлення та при цьому немає українського.

У зв'язку з цим за сприяння Херсонської обласної державної (військової) адміністрації в березні 2024 року Концерн радіомовлення, радіозв'язку та телебачення встановив висотну споруду заввишки 70 м у селі Костирка Бериславського району, сигнал з якої охоплюватиме території орієнтовно в радіусі 25 км. На телекомунікаційному об'єкті буде розміщено обладнання цифрового телебачення (загальнодержавний мультиплекс МХ-7), обладнання FM-радіомовлення, а також за потреби базові станції мобільного зв'язку та мережі Інтернет. Наразі вирішується питання приєднання до електричних мереж щогли.

З метою відновлення українського теле- та радіомовлення Концерном радіомовлення, радіозв'язку та телебачення 12 червня 2024 року в місті Херсоні розміщено обладнання цифрового телебачення (загальнодержавний мультиплекс МХ-7). Доступно для перегляду 9 цифрових телевізійних каналів.

Цифровим провайдером «Зеонбуд» у Херсоні розпочато роботу мультиплексу МХ-2 (Новий канал, ТЕТ, «2+2», М1, НТН, «Мега», «Плюс плюс», «Ми – Україна+», «1+1 Україна», ICTV2, «Оце ТБ») та МХ-3 (К1, К2, Zoom, Xsport, «Ентер-фільм», «Піксель»).

В обласному центрі відновлено мовлення 12 радіостанцій, що фактично

відповідає довоєнним обсягам. Орієнтовний радіус покриття сигналом FM радіостанцій з Херсона становить до 30 км.

Програми радіо можна слухати на хвилях:

87,7 МГц – Радіо Х.ON;
 88,1 МГц – Радіо Промінь;
 94,4 МГц – Громадське радіо;
 99,0 МГц – Армія FM;
 99,4 МГц – Люкс ФМ;
 100,6 МГц – Українське радіо;
 101,9 МГц – Перець ФМ;
 103,7 МГц – Радіо NV;
 104,4 МГц – Радіо П'ятниця;
 104,8 МГц – Радіо «БАЙРАКТАР»;
 105,6 МГц – Радіо «Культура»;
 107,6 МГц – Радіо Roks.

Оскільки Херсон тривалий час був окупований російськими військовими формуваннями, телерадіоорганізації та провайдери програмної послуги, які провадили ліцензійну діяльність у місті, припинили роботу.

Наразі фактично тільки один провайдер аудіовізуальних сервісів, ліцензіат Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення – ТОВ «Мале підприємство «Незалежна телекомпанія «Норма-4» – відновило свою діяльність і забезпечує розповсюдження в кабельних мережах українських телерадіопрограм.

12 серпня 2024 року розпочало мовлення місцеве радіо Х.ON у с. Високе Бериславського району. Це відбулося в рамках реалізації спільного проєкту Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та Фонду «Партнерство за сильну Україну», орієнтованого на посилення українського мовлення на прикордонних і прифронтових територіях. З лютого 2024 року радіостанція ТОВ «Іксон медіа» звучала лише в обласному центрі, а долучившись до проєкту, розширила територію свого мовлення.

Телеканал «Херсон плюс» розміщує інформаційні матеріали на своєму сайті <https://khersontv.com/> та <https://www.youtube.com/@KhersonTV>.

Упродовж 2024 року Херсонська обласна державна (військова) адміністрація неодноразово звертала увагу та надавала пропозиції стосовно забезпечення інформаційної безпеки в області до Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, Міністерства культури та інформаційної політики, Національного центру оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій, Концерну радіомовлення, радіозв'язку та телебачення, Офісу Президента України.

Для створення та експлуатації системи спеціального телерадіомовлення розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 липня 2024 року № 659-р внесено зміни до пункту 1 розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 березня 2024 року № 193-р та додано Херсонську область до переліку областей, у яких передбачено створення системи спеціального телерадіомовлення.

Наразі діяльність обласної влади спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку регіону, здійснення державної політики щодо сприяння **розвитку громадянського суспільства** та стабільній суспільно-політичній ситуації в регіоні.

З метою налагодження ефективної комунікації між Херсонською обласною державною (військовою) адміністрацією та інститутами громадянського суспільства упродовж року організовувалися спільні зустрічі із представниками громадських організацій, благодійних фондів, волонтерських груп, під час яких обговорювалися проблемні питання та варіанти співпраці щодо залучення гуманітарної допомоги для деокупованих громад Херсонщини тощо.

При обласній державній (військовій) адміністрації утворено та діють консультативно-дорадчі органи, які беруть участь у розв'язанні нагальних соціально-економічних та політичних проблем Херсонщини та держави загалом.

Регулярно проводяться засідання громадської ради при обласній державній адміністрації.

Крім того, організовувалися консультації з громадськістю відповідно до орієнтовного плану проведення консультацій з громадськістю на 2024 рік, затвердженого розпорядженням начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 29 грудня 2023 року № 912.

Оголошення про проведення та результати консультацій із громадськістю оприлюднювалися на офіційному вебсайті обласної державної (військової) адміністрації.

Свого часу забезпечено виконання завдань з реформування адміністративно-територіального устрою: утворено 49 **територіальних громад**, затверджено новий адміністративно-територіальний устрій субрегіонального (районного) рівня, а саме: ліквідовано 18 районів та утворено 5 нових районів – Бериславський (з адміністративним центром у м. Берислав), Генічеський (з адміністративним центром у м. Генічеськ), Каховський (з адміністративним центром у м. Нова Каховка), Скадовський (з адміністративним центром у м. Скадовськ) та Херсонський (з адміністративним центром у м. Херсон).

На сьогодні деокуповано 17 територіальних громад та 2 населених пункти Новокаховської міської територіальної громади (всього 228 населених пунктів).

У Херсонській області діють 227 старостинських округів, призначено 180 старост.

В умовах дії правового режиму воєнного стану в усіх громадах утворено військові адміністрації.

Начальникам та спеціалістам військових адміністрацій населених пунктів щодня надається організаційна, інформаційно-методична та практична допомога у реалізації ними відповідних функцій.

Також з метою підготовки до відновлення життєзабезпечення територіальних громад лівобережної частини Херсонської області, після їх звільнення, начальникам районних військових адміністрацій та військових адміністрацій населених пунктів визначено ряд невідкладних заходів, яких

необхідно вжити у сфері кадрового забезпечення, а також у гуманітарній, безпековій, інфраструктурній, медичній та соціальній сферах.

Утворено Херсонський регіональний офіс Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентіві України, на засіданнях якого розглянуто близько 80 актуальних питань.

Обласна державна (військова) адміністрація сприяє підвищенню управлінської та кадрової спроможності органів місцевого самоврядування, військових адміністрацій населених пунктів. Усього взято участь представниками територіальних громад у 194 заходах (форумах, конференціях, зустрічах).

З метою участі органів місцевого самоврядування, військових адміністрацій населених пунктів у державних програмах, програмах міжнародної технічної допомоги військовими адміністраціями укладено понад 35 договорів з міжнародними партнерами – муніципалітетами та містами-побратимами і понад 567 угод із громадськими та благодійними організаціями, у тому числі з міжнародними.

II. Мета, завдання та заходи розвитку області у 2025 році

Основною метою Програми на 2025 рік є подолання негативних наслідків для Херсонської області, спричинених повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, здійснення заходів зі стабілізації економічного та соціального розвитку регіону в умовах війни, відновлення та створення безпечного середовища для комфортного життя людей, ведення бізнесу, розвитку самодостатніх територіальних громад, забезпечення продовольчої безпеки області, підтримання стабільного та задовільного стану навколишнього природного середовища.

На 2025 рік визначено такі основні пріоритетні напрями діяльності:

➤ Відновлення економіки регіону шляхом:

- відновлення та розвитку агропромислового виробництва і зрошуваного землеробства;
- відбудови та розвитку промислового комплексу;
- створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва;
- сприяння поліпшенню інвестиційного клімату та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;
- відновлення туристичного потенціалу;
- створення умов для стабільної роботи паливно-енергетичного комплексу;
- розширення споживчого ринку та розвитку торгівлі;
- відновлення дорожньої інфраструктури та розвитку транспортного комплексу.

➤ **Людський розвиток та забезпечення якісних умов життя за рахунок:**

- надання якісних освітніх послуг;
- забезпечення населення медичною допомогою;
- надання підтримки молоді, дітям та сім'ям, гендерному аспекту та запобіганню і протидії домашньому насильству;
- розвитку культурного простору, збереження культурної спадщини;
- створення умов для розвитку фізичної культури та спорту;
- надання якісних та доступних послуг соціально незахищеним верствам населення;
- цифровізації публічних послуг, цифрової трансформації та вдосконалення системи надання адміністративних послуг;
- розвитку ринку праці для підвищення рівня зайнятості населення.

➤ **Охорона навколишнього природного середовища, цивільний захист населення** реалізуються через:

- відновлення та розвиток територій природно-заповідного фонду;
- створення умов для безпеки життя, забезпечення цивільного захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
- заходи із захисту довкілля та екологічної безпеки.

➤ **Ефективне управління у сфері регіонального розвитку** завдяки:

- забезпеченню надходжень податків та платежів до бюджетів усіх рівнів;
- розвитку територіальних громад, запровадженню просторового планування територій;
- розвитку громадянського суспільства;
- забезпечення населення якісними комунальними послугами;
- відновлення об'єктів, що постраждали внаслідок збройної агресії РФ, забезпечення житлом населення;
- ефективному управлінню майном спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області.

1. ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

1.1. Розвиток аграрного сектору, іригація (зрошення) земель

Основні завдання на 2025 рік:

відновлення та збільшення придатних до використання площ сільськогосподарських угідь, на яких можливе проведення польових робіт;

збільшення чисельності поголів'я сільськогосподарських тварин та обсягів виробництва тваринницької продукції за рахунок відновлення матеріально-технічної бази підприємств, сприяння веденню селекційно-плеємної роботи, а також підтримки сільськогосподарських підприємств та особистих селянських господарств;

відновлення та підвищення ефективності використання меліоративних систем області за рахунок відновлення зрошувальних мереж, модернізації та технічного переоснащення зрошувальної техніки й обладнання.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) проведення інвентаризації виробничих потужностей та матеріально-технічного стану сільськогосподарських підприємств усіх форм власності, а також зрошувальних мереж області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, сільськогосподарські підприємства усіх форм власності, Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації, Басейнове управління водних ресурсів нижнього Дніпра, балансоутримувачі меліоративних мереж;

2) нарощування обсягів виробництва рослинницької продукції:

проведення обстеження та розмінування сільськогосподарських угідь;

відновлення та технічне переоснащення сільськогосподарського виробництва через механізм часткової компенсації сільгосптоваровиробникам вартості сільськогосподарської техніки та обладнання, а також за рахунок підтримки міжнародних громадських організацій;

сприяння сільгосптоваровиробникам у вирішенні питань з відновлення, реконструкції, розширення та модернізації їхньої інженерної інфраструктури внутрішньогосподарських меліоративних систем з метою розширення площ посіву зернових та овоче-баштанних культур на поливних землях.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку сільського господарства та зрошення; з питань цивільного захисту та оборонної роботи, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, Басейнове управління водних ресурсів нижнього Дніпра, Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Херсонській області, Управління каналів річки Інгулець;

3) сприяння у відновленні та будівництві тваринницьких ферм і приміщень.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, сільськогосподарські підприємства усіх форм власності;

4) покращення рівня фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва шляхом залучення фінансових ресурсів через:

залучення грантових коштів проєктів підтримки сільського господарства та проєктів міжнародної технічної допомоги;

забезпечення приймання, перевірки та опрацювання документів, що надходять від місцевих органів влади та суб'єктів господарювання, з метою реалізації напрямів державних бюджетних дотацій.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

збільшення щонайменше на 10% показника валового збору зернових та зернобобових культур до показника 2024 року;

збільшення виробництва баштанних та плодовоовочевої групи за сприятливих погодних умов під час вегетаційного періоду культур на 5%;

збільшення чисельності поголів'я сільськогосподарських тварин на 5%;

відновлення меліоративних систем та збільшення площ зрошуваних земель.

1.2. Промисловий комплекс

Основні завдання на 2025 рік:

грунтовне вивчення фізичного та технологічного стану промислового комплексу області, руйнувань та збитків, завданих окупаційною владою, а також наявного людського капіталу Херсонщини;

вивчення потенційних можливостей застосування механізмів відновлення промисловості за рахунок міжнародної технічної допомоги, грантових проєктів з урахуванням принципів екологоорієнтованого розвитку;

формування ефективного інвестиційного клімату за рахунок створення регіональних, а також участі в національних індустріальних та технологічних парках;

сприяння відновленню, модернізації, реконструкції та диверсифікації підприємств переробної промисловості;

стимулювання процесів самоорганізації сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності на кооперативних засадах;

сприяння популяризації продукції місцевих виробників, підвищенню її конкурентоспроможності та розширенню ринків збуту.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) надання допомоги у визначенні шкоди та збитків, завданих промисловим підприємствам області внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку економіки; розвитку сільського господарства та зрошення, керівники промислових підприємств області;

2) надання центральним органам виконавчої влади обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинних законодавчих і нормативно-правових актів України, які регулюють діяльність підприємств та спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку промислових підприємств деокупованої частини території Херсонської області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку економіки; розвитку сільського господарства та зрошення, керівники промислових підприємств області;

3) організація спільних заходів з профорієнтації, навчання, перекваліфікації робітничих кадрів з урахуванням потреб промислового комплексу області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку економіки; розвитку сільського господарства та зрошення, управління освіти і науки обласної державної адміністрації, Херсонський обласний центр зайнятості, керівники промислових підприємств;

4) залучення донорських компаній та проєктів міжнародної технічної допомоги, які надають підтримку у відновленні об'єктів галузі.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку економіки; розвитку сільського господарства та зрошення, управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації;

5) створення сприятливих умов для участі промислових підприємств області у державних та міжнародних фінансових програмах.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку економіки; розвитку сільського господарства та зрошення, управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації;

6) сприяння пошуку партнерів з метою долучення підприємств промислового сектору області до діючих та створення нових індустріальних парків на територіях промислових підприємств області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку економіки; розвитку сільського господарства та зрошення, управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації;

7) залучення промислових підприємств області до промоційних та виставкових національних і міжнародних заходів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку економіки; розвитку сільського господарства та зрошення, управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації;

8) сприяння відновленню складів із зберігання зерна.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

9) сприяння суб'єктам господарювання в отриманні коштів державної підтримки, кредитних коштів та проєктів міжнародної технічної допомоги для відновлення виробництва харчової та переробної галузі, придбання обладнання для: переробки сільськогосподарської продукції, передпродажної обробки продукції, а також для впровадження міжнародних систем якості та безпечності продукції;

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації, Обласний фонд підтримки індивідуального житлового будівництва на селі.

Очікувані результати:

відновлення фізичного та технологічного стану 15 виробничих об'єктів на деокупованій частині території Херсонської області;

залучення до участі в державних та міжнародних грантових і фінансових програмах 15 суб'єктів господарювання;

збільшення на 10% кількості працівників, задіяних у виробничих процесах промислових підприємств області;

збільшення на 20% середньомісячної заробітної плати одного штатного працівника у промисловому комплексі області;

збільшення виробництва промислової продукції з виробництва харчових продуктів та напоїв за рахунок збільшення кількості працюючих об'єктів та розширення виробництва;

збільшення за підсумками року обсягу реалізованої агропродукції з доданою вартістю на 2,5% за рахунок відновлення підприємств;

збільшення обсягів експорту агропродукції з доданою вартістю на 3% за рахунок розширення експорту продукції.

1.3. Створення умов для розвитку підприємництва. Регуляторна політика

Основні завдання на 2025 рік:

сприяння відновленню діяльності малих та середніх підприємств області у післявоєнний період;

спрощення умов для ведення бізнесу;

розширення механізмів фінансування суб'єктів малого і середнього підприємництва, у тому числі залучення проєктів міжнародної технічної допомоги, грантів;

надання суб'єктам малого і середнього підприємництва інформаційно-консультаційної підтримки.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) сприяння відновленню та модернізації підприємств малого і середнього бізнесу на деокупованій території області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

2) сприяння розширенню доступу постраждалого і зруйнованого бізнесу до державного фінансування, сприяння участі підприємців деокупованої частини Херсонщини у державних програмах фінансової підтримки та мікрогрантах, сприяння в отриманні коштів міжнародної технічної допомоги, грантів тощо.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

3) координація процесів створення і розвитку об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва, їх організаційне та методичне забезпечення.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

4) розширення спектра заходів підтримки бізнесу (сприяння просуванню продукції місцевих виробників, сприяння участі місцевих підприємств у міжнародних комунікаційних заходах з метою виходу на міжнародні ринки тощо).

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

5) запровадження співпраці з банківськими та небанківськими фінансовими установами для спрощення системи кредитування та мікрокредитування суб'єктів малого і середнього бізнесу.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

6) проведення оптимізації регулювання та полегшення адміністративних процедур для малого і середнього бізнесу.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

відновлення діяльності малого та середнього бізнесу;
 підвищення рівня фінансової підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва;
 відшкодування збитків підприємців, завданих внаслідок збройної агресії РФ.

1.4. Транспортний комплекс. Відновлення дорожньої інфраструктури**Основні завдання на 2025 рік:**

оцінка, відновлення та подальший розвиток мережі автобусних перевезень, авіаційного транспорту, автомобільних доріг та поштового зв'язку.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) розширення мережі пасажирських перевезень (регулярні, нерегулярні, регулярні спеціальні) в деокупованих населених пунктах області:

передбачення у відповідних місцевих бюджетах коштів для організації та забезпечення пасажирських перевезень (нерегулярні, регулярні спеціальні).

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: фінансів, інфраструктури, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

відкриття нових міських, приміських та міжміських автобусних маршрутів загального користування на звільненій території виходячи з наявного пасажиропотоку.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент інфраструктури обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

проведення прозорих конкурсів на автобусні маршрути.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент інфраструктури обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

відновлення та оптимізація залізничних маршрутів на території області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент інфраструктури обласної державної адміністрації, регіональна філія «Одеська залізниця» АТ «Укрзалізниця»;

2) забезпечення збереження майна та функціонування КП ХОР «Херсонські авіалінії».

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: КП ХОР «Херсонські авіалінії», Департаменти обласної державної адміністрації: інфраструктури, фінансів, Херсонська обласна рада;

3) обстеження й ремонт автомобільних доріг та мостів на звільненій території області:

обстеження технічного стану мережі автодоріг загального користування та

штучних споруд на них у межах звільнених територій;

визначення кількісних та вартісних показників щодо проведення необхідних ремонтних робіт;

виконання заходів обласної програми розвитку мережі автодоріг загального користування на 2023 – 2025 роки;

розроблення проектно-кошторисної документації на об'єкти ремонту автодоріг, що мають першочергове значення для сталого розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури;

проведення у межах передбачуваного фінансування, а також відповідно до затверджених обласною державною адміністрацією і погоджених Державним агентством відновлення та розвитку інфраструктури України переліків об'єктів ремонтних робіт.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент інфраструктури обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, ДУ «Місцеві дороги Херсонщини», Служба відновлення та розвитку інфраструктури у Херсонській області;

4) відновлення відділень поштового зв'язку в деокупованих громадах області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент інфраструктури обласної державної адміністрації, АТ «Укрпошта», районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

обстеження 100% автомобільних доріг та мостів на деокупованій території області;

забезпечення транспортно-експлуатаційних показників технічного стану 100% мережі автодоріг загального користування на звільненій території області;

забезпечення 100% деокупованих територіальних громад області стаціонарними відділеннями поштового зв'язку;

забезпечення 100% деокупованих територіальних громад області автобусним сполученням.

1.5. Споживчий ринок, торгівля

Основні завдання на 2025 рік:

сприяння відновленню діяльності торговельної мережі області у післявоєнний період;

відновлення порушених цілісних ланцюгів постачання продукції, зокрема сільського господарства;

підтримка місцевих товаровиробників, збільшення їх частки у товарному асортименті на регіональному споживчому ринку;

сприяння поширенню та популяризації використання цифрових технологій для забезпечення можливостей покупок онлайн;

здійснення заходів з відновлення логістичних шляхів;

забезпечення ефективної взаємодії та координації діяльності усіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування і громадських об'єднань споживачів у сфері захисту прав споживачів;

підвищення рівня поінформованості та правової обізнаності споживачів щодо їхніх законних прав і механізмів реалізації, а також правової грамотності суб'єктів господарювання, що функціонують на споживчому ринку.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) сприяння відновленню та модернізації торговельних підприємств на деокупованій території області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

2) надання інформаційної допомоги суб'єктам господарювання щодо наявності вільних площ для розміщення об'єктів торгівлі.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

3) надання актуальної інформації торговельним підприємствам про місцевих товаровиробників, зокрема про виробників продуктів харчування.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку економіки; розвитку сільського господарства та зрошення, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

4) запровадження співпраці з банками щодо забезпечення торговельних підприємств засобами еквайрингу для проведення розрахунків POS-терміналами.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

5) проведення інформаційно-просвітницької діяльності серед населення через медіа та інтернет-сайти щодо роз'яснення норм і положень законодавства про захист прав споживачів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Головне управління Держпродспоживслужби в Херсонській області, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

6) надання методично-консультативної допомоги суб'єктам господарювання з питань, що стосуються правових відносин у сфері захисту прав споживачів та супроводження підприємницької діяльності рекламою.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Головне управління Держпродспоживслужби в Херсонській області, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

7) здійснення контролю на споживчому ринку за наданням споживачам необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, про її найменування та приналежність, режим роботи суб'єктів господарювання, а також за забезпеченням повіреного вагового господарства.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Головне управління Держпродспоживслужби в Херсонській області, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

Очікувані результати:

відновлення торговельної діяльності підприємств;
забезпечення збалансованості пропозиції товарів та попиту населення на них;

зростання обороту роздрібною торгівлі;

активізація діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань щодо забезпечення захисту прав споживачів та контролю за дотриманням державних регульованих цін і тарифів;

розширення доступу споживачів до корисної для них інформації, підвищення рівня споживчих знань;

недопущення виникнення та поширення спільних для людей і тварин інфекційних хвороб;

недопущення виникнення харчових отруєнь серед населення під час організації роботи закладів громадського харчування.

1.6. Паливно-енергетичний комплекс та енергозбереження

Основні завдання на 2025 рік:

забезпечення відновлення та фізичний захист об'єктів енергопостачання;
забезпечення сталого проходження осінньо-зимового періоду.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) сприяння залученню сил та засобів, аварійно-відновлювальних бригад, матеріалів та обладнання для відновлення належного енергопостачання.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку територій обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, АТ «Херсонобленерго»;

2) залучення міжнародних партнерів до забезпечення населення

паливними матеріалами для сталого проходження опалювального сезону.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку територій обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

безперебійне і надійне електропостачання;
стабільне функціонування систем життєзабезпечення.

1.7. Відновлення туризму та рекреації

Основні завдання на 2025 рік:

розмінування об'єктів туристичної інфраструктури;
створення та реконструкція туристично-інформаційної інфраструктури із застосуванням сучасних елементів доступності для людей з інвалідністю;
створення умов для відновлення туристичної галузі області;
надання інформаційно-консультаційної підтримки для туристичної галузі області.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

- 1) проведення моніторингу стану туристичних об'єктів, які були деокуповані або перебували в зоні обстрілів;
- 2) координація процесів створення, реконструкції та розвитку об'єктів туристично-інформаційної інфраструктури, індустрії гостинності з елементами доступності для людей з інвалідністю;
- 3) формування та розвиток таких напрямів, як воєнно-історичний, подієвий, екстремальний, еко- та зелений туризм тощо;
- 4) проведення вебінарів, конференцій та семінарів для територіальних громад із туристичним потенціалом та представників туристичної галузі щодо роботи в умовах повоєнного відновлення;
- 5) розроблення програм перебування туристів в області та проведення інформаційних кампаній щодо безпечних маршрутів та об'єктів. Створення інтерактивних карт з відмітками безпечних зон та інформацією про можливі загрози (заміновані території, ризик обстрілів);
- 6) розроблення віртуальних турів по області, що дозволить залучати туристів без фізичної присутності в небезпечних зонах;
- 7) визначення пріоритетних туристичних об'єктів та значимих місць для розмінування.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

відновлення туристичної індустрії та туристично-інформаційної інфраструктури області;
 створення безпечних умов для перебування туристів на деокупованій території області;
 створення нових туристичних продуктів післявоєнної Херсонщини;
 відновлення туристичних потоків до області;
 відновлення надходження від туристичного збору до місцевих бюджетів та надходження від сплати податків до бюджету усіх рівнів від суб'єктів господарювання туристичної галузі.

1.8. Інвестиційна діяльність та зовнішньоекономічна політика**Основні завдання на 2025 рік:**

актуалізація інвестиційних проєктів у деокупованих населених пунктах області;
 розроблення інвестиційних проєктів, що потребують донорської або грантової підтримки;
 просування інвестиційних проєктів та пропозицій регіону серед потенційних вітчизняних та іноземних ділових партнерів;
 сприяння реалізації інвестиційних проєктів у рамках державно-приватного партнерства;
 активізація міжнародного та міжрегіонального співробітництва;
 реалізація проєктів міжнародної технічної допомоги з відбудови та реконструкції інфраструктури регіону;
 реалізація ініціативи Конгресу регіональних влад при Президентові України, а саме створення ключової платформи для міжнародних партнерів, які прагнуть співпрацювати на рівні області та громад.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) залучення інвестицій для відновлення та розбудови деокупованих громад області;
 2) внесення публічних інвестиційних проєктів до Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури (екосистема DREAM).

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

3) розроблення та надання пропозицій центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної інвестиційної політики, з питань створення індустріальних (промислових) парків на звільненій території області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

4) організація участі (по можливості) представників влади у навчально-практичних та комунікативних заходах (семінарах, тренінгах, конференціях, круглих столах тощо) на території України та за кордоном, присвячених інвестиційній тематиці та питанням співробітництва українських громад з міжнародними фінансовими і донорськими організаціями.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, установа «Агенція регіонального розвитку “Офіс євроінтеграції” Херсонської області»;

5) організація (по можливості) навчання представників територіальних громад області з питань розроблення та подання проєктів міжнародної технічної допомоги із залученням незалежних експертів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, установа «Агенція регіонального розвитку “Офіс євроінтеграції” Херсонської області»;

6) забезпечення супроводження проєктів (програм) міжнародної технічної допомоги з метою відбудови, відновлення деокупованих громад області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, установа «Агенція регіонального розвитку “Офіс євроінтеграції” Херсонської області»;

7) участь офіційної делегації від обласної державної адміністрації у міжнародних заходах, які проводяться як в Україні, так і за кордоном, для консолідації іноземного бізнес-середовища з метою якнайшвидшого залучення інвестицій у відбудову Херсонщини та відновлення її економічного потенціалу.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

8) розширення кола міжнародних та міжрегіональних партнерів області шляхом укладання відповідних міжрегіональних угод: проведення аналітичної роботи з пошуку найбільш вигідних регіонів країн світу для налагодження

співпраці на міжрегіональному рівні. Проведення системної роботи щодо реалізації укладених міжрегіональних угод між Херсонською обласною державною (військовою) адміністрацією та адміністративними суб'єктами регіонів іноземних держав.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

формування реєстру об'єктів регіону, що потребують інвестування, для розповсюдження інформації про них в українському та зарубіжному інформаційному та медіапросторі (у тому числі за допомогою інвестиційного вебпорталу Херсонської області);

підготовка щонайменше 3 проєктів для залучення потенційних іноземних інвесторів з метою відновлення й відбудови інфраструктурних об'єктів області;

участь щонайменше у 5 заходах міжнародного характеру з українськими та іноземними потенційними інвесторами і бізнес-партнерами;

залучення міжнародних фінансових та донорських організацій до впровадження соціально значущих проєктів з відновлення життєдіяльності та розвитку деокупованих територій Херсонської області.

2. ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНИХ УМОВ ЖИТТЯ

2.1. Освіта

Основні завдання на 2025 рік:

створення безпечного, сучасного та інклюзивного освітнього середовища;
створення психологічно комфортного освітнього простору;
подолання викликів війни: адаптація та трансформація змісту освіти;
створення умов для побудови індивідуальної освітньої траєкторії учням;
підвищення професійної компетентності працівників закладів освіти;
розроблення та впровадження нових стратегічних наративів щодо формування національної ідентичності учнівської молоді;
підготовка кваліфікованих кадрів для галузей економіки області.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) улаштування захисних споруд, призначених для укриття учасників освітнього процесу.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

2) відновлення матеріально-технічної бази закладів освіти, у тому числі закупівля засобів навчання, обладнання, устаткування, товарів, послуг, робіт, шкільних автобусів тощо; проведення аналітичної оцінки шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ; проведення будівельних робіт (будівництво, реконструкція, ремонт, зокрема розроблення, виготовлення та експертиза проектної документації).

Термін виконання: до 31 грудня 2025 року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

3) придбання обладнання, модернізація (проведення реконструкції та капітального ремонту) їдалень (харчоблоків) закладів освіти, що здійснюють навчальний процес за очною / змішаною формою;

4) здійснення заходів, пов'язаних із забезпеченням пожежної безпеки закладів освіти, приміщення яких використовується для провадження освітньої діяльності.

Термін виконання: до 31 грудня 2025 року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

5) облаштування емоційно розвантажувальних осередків у закладах освіти, що здійснюють навчальний процес за очною / змішаною формою.

Термін виконання: до 01 вересня 2025 року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

6) створення класів безпеки у закладах освіти деокупованих громад.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів деокупованих територіальних громад;

7) реалізація проекту Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ «Покращення доступу до дошкільної освіти в умовах надзвичайної ситуації та раннього відновлення в Україні».

Термін виконання: до 01 липня 2025 року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів деокупованих територіальних громад;

8) упровадження нових підходів до викладання предмету «Захист України».

Термін виконання: до 01 липня 2025 року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

9) оснащення закладів освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій та цифровими пристроями для організації різних форм навчання, у

тому числі дистанційних та мобільних технологій, електронними системами управління навчанням.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

10) організація проведення моніторингових досліджень якості освіти, результативності подолання освітніх втрат і розривів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

11) розроблення і запровадження нових освітніх програм з конкретних професій.

Термін виконання: до 01 вересня 2025 року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, керівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти області.

12) упровадження освітнього цифрового застосунку «Мрія».

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

13) проведення фестивалів творчості педагогічних працівників закладів освіти Херсонщини.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, військові адміністрації населених пунктів;

14) приведення змісту освіти шляхом оновлення навчальних програм у відповідність до національних ідей держави з метою формування національної ідентичності учнів.

Термін виконання: до 01 вересня 2025 року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

15) оновлення навчальних матеріалів із сучасної історії України, курсу «Захист України».

Термін виконання: до 01 вересня 2025 року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

16) участь у моніторингу регіонального ринку праці та визначенні потреби у фахівцях для всіх галузей економіки області.

Термін виконання: до 01 квітня 2025 року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації;

17) формування регіонального замовлення на підготовку кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та його виконання в повному обсязі.

Термін виконання: до 01 квітня та до 01 жовтня 2025 року.

Відповідальні виконавці: управління освіти і науки обласної державної адміністрації, керівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти області.

Очікувані результати:

забезпечення безпеки для учасників освітнього процесу;

відновлення освітньої інфраструктури в деокупованих громадах області з урахуванням фактора місця їх розташування та спроможності закладів надавати освітні послуги в умовах воєнного стану (на території можливих бойових дій, активних бойових дій);

забезпечення подолання освітніх втрат і освітніх розривів, спричинених військовою агресією РФ;

зміцнення ментального (психічного) здоров'я учасників освітнього процесу;

виконання в повному обсязі регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів;

розроблення та запровадження освітніх програм із 5 професій відповідно до потреб регіонального ринку праці.

2.2. Охорона здоров'я

Основні завдання на 2025 рік:

відновлення роботи закладів охорони здоров'я на деокупованій території Херсонської області.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) проведення обстеження споруд закладів охорони здоров'я області на деокупованій території з метою прийняття рішення щодо можливості їх подальшої експлуатації та розроблення заходів з відновлення;

2) створення безпечних умов у медичних закладах області;

3) впровадження заходів з підвищення кіберзахисту та політики інформаційної безпеки в закладах охорони здоров'я області;

4) вжиття заходів з доукомплектування закладів охорони здоров'я медичними працівниками відповідно до потреби;

5) забезпечення закладів охорони здоров'я медичним обладнанням, лікарськими засобами згідно з табелем оснащення;

6) забезпечення закладів охорони здоров'я автотранспортом;

7) поступове переведення закладів охорони здоров'я на альтернативні системи опалення (вугілля, брикети, пелети тощо);

8) забезпечення закладів охорони здоров'я автономними джерелами живлення та теплопостачання, альтернативними джерелами енергії для безперебійної роботи закладів;

9) здійснення заходів щодо покращення психічного здоров'я населення області;

10) розширення доступності реабілітаційної допомоги, вдосконалення надання реабілітаційних послуг на базі центру медичного забезпечення та реабілітації учасників бойових дій, ветеранів війни та цивільного населення у КНП «Обласна лікарня відновного лікування».

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент здоров'я обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

Очікувані результати:

забезпечення своєчасного доїзду бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги до місця події (10 хв – у містах, 20 хв – у сільській місцевості);

зниження рівня захворюваності на туберкульоз, злоякісні новоутворення та серцево-судинні хвороби;

зниження показника смертності населення від онкологічних захворювань;

збільшення кількості відновлених закладів охорони здоров'я;

проведення будівництва, реконструкції та капітального ремонту захисних споруд цивільного захисту в закладах охорони здоров'я;

підвищення рівня кіберзахисності закладів охорони здоров'я;

збільшення кількості осіб, охоплених реабілітаційною допомогою;

дотримання необхідного рівня укомплектованості закладів охорони здоров'я медичними працівниками.

2.3. Підтримка сім'ї, дітей та молоді. Гендерний аспект та запобігання і протидія домашньому насильству

Основні завдання на 2025 рік:

створення умов для належного функціонування та розвитку сім'ї, забезпечення виконання сім'єю її основних функцій;

попередження домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, протидія торгівлі людьми;

утвердження гендерної рівності у суспільстві;

забезпечення дітей шкільного віку якісними послугами з оздоровлення та відпочинку, насамперед дітей, які потребують особливої соціальної підтримки та уваги;

захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

пропаганда пріоритетної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – усиновлення;

запобігання потраплянню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до закладів інституційного догляду шляхом охоплення їх сімейними формами виховання.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) сприяння розв'язанню проблем домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі й гендерної нерівності у суспільстві:

проведення інформаційно-просвітницьких заходів з питань попередження домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, подолання гендерних стереотипів і протидія торгівлі людьми;

надання соціально-психологічної підтримки особам, постраждалим від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі; сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом; торгівлі людьми.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент соціального розвитку обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

2) відновлення, поліпшення та зміцнення психічного й фізичного здоров'я дітей, сприяння розвитку їх духовності та соціальної активності:

забезпечення дітей шкільного віку якісними послугами з оздоровлення та відпочинку, насамперед дітей, які потребують особливої соціальної підтримки та уваги.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент соціального розвитку обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

3) організація та проведення масових заходів з питань захисту прав дітей (День захисту дітей, День усиновлення, Всесвітній день дитини, новорічні та різдвяні свята);

4) забезпечення усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

5) влаштування дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, до патронатних родин.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: служба у справах дітей обласної державної адміністрації, Херсонський обласний центр соціальних служб, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

забезпечення дітей шкільного віку, насамперед дітей, які потребують особливої соціальної підтримки та уваги, якісними послугами з оздоровлення та відпочинку – 100% від запланованої кількості дітей шкільного віку;

збільшення кількості усиновлених дітей;

збільшення кількості дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах та отримують послугу з патронату, на період подолання ними, їхніми батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин;

охоплення соціально-психологічною підтримкою не менше 98% осіб, постраждалих від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі; сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом; торгівлі людьми.

2.4. Культурний простір. Збереження культурної спадщини

Основні завдання на 2025 рік:

збереження будівель закладів культури, які зазнали пошкоджень, організація роботи щодо визначення обсягів збитків, нанесених культурній інфраструктурі внаслідок військової агресії рф;

реалізація заходів з відновлення пошкоджених закладів культури та їх модернізації, у тому числі шляхом залучення грантових коштів та фінансової підтримки від міжнародних організацій;

сприяння єдності та стійкості громад через культурні ініціативи, продовження виїзного обслуговування мешканців громад Херсонщини, відновлення діяльності закладів культури за їх місцезнаходженням;

здійснення заходів зі збереження історико-культурної спадщини області;

поліпшення умов збереженості документів Національного архівного фонду та соціально значущих архівних документів;

підвищення рівня пожежної безпеки приміщень державного архіву області;

перенесення документів Національного архівного фонду на електронні носії для створення фонду користування.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) організація та проведення обстеження будівель закладів культури, визначення їх технічного стану, організація проведення оцінки шкоди та збитків, завданих внаслідок збройної агресії рф;

2) організація підготовки проектно-кошторисної документації на об'єкти культурної інфраструктури, які зазнали пошкоджень та руйнувань унаслідок військової агресії рф проти України та визначені пріоритетними для відновлення (з урахуванням вимог щодо наявності захисних споруд та забезпечення безбар'єрного простору);

3) організація робіт з відновлення пошкоджених будівель закладів культури, будівництва сучасних закладів культури та центрів культурних послуг як нових форм надання культурних послуг;

4) створення культурно-мистецьких просторів в укриттях закладів (адаптація до викликів війни), вжиття заходів щодо комп'ютеризації, інформатизації, технічного оснащення закладів культури;

5) проведення роботи з відновлення діяльності закладів культури у громадах, зміцнення їх кадрового забезпечення, відновлення навчального процесу в мистецьких школах (у дистанційній формі);

6) проведення роботи із залучення грантів та підтримки від міжнародних організацій для відновлення культурної інфраструктури, реалізації культурно-мистецьких проєктів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

7) організація нестационарного бібліотечного обслуговування мешканців

громад Херсонщини шляхом придбання та використання бібліобуса, проведення виїзних культурно-мистецьких заходів у громадах за участі творчих колективів обласних закладів культури.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

8) проведення культурно-просвітницьких заходів, що підкреслюють стійкість і самобутність української культури, сприяють утвердженню української національної та громадянської ідентичності;

9) проведення заходів, спрямованих на забезпечення всебічного розвитку та функціонування української мови, вшанування подвигу Героїв, які віддали своє життя, захищаючи незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

10) моніторинг стану міжконфесійних відносин в області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

11) проведення моніторингу стану об'єктів культурної спадщини області з метою виявлення актуальних проблем та ризиків;

12) проведення інвентаризації об'єктів культурної спадщини області з фіксацією пошкоджень об'єктів та їхніх частин, науково-рятувальних досліджень пошкоджених та зруйнованих об'єктів культурної спадщини, визначення об'єктів, що потребують реставрації.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації, обласна інспекція по охороні пам'яток історії та культури, управління містобудування та архітектури обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів (деокупованих територій);

13) вжиття, з урахуванням безпекової ситуації, стабілізаційних протиаварійних заходів для запобігання подальшому руйнуванню пам'яток культурної спадщини (пам'яток архітектури та містобудування, археології, історії, монументального мистецтва), які зазнали руйнувань / пошкоджень внаслідок військової агресії РФ;

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів деокупованих територіальних громад, Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації, управління містобудування та архітектури обласної державної адміністрації, обласна інспекція по охороні пам'яток історії та культури;

14) розроблення проєкту програми збереження об'єктів культурної спадщини (у частині пам'яток містобудування архітектури та архітектури) Херсонської області на 2025 – 2027 роки.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління містобудування та архітектури обласної державної адміністрації;

15) організація роботи щодо укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини та щойно виявлені об'єкти культурної спадщини з органами охорони культурної спадщини Херсонської обласної державної адміністрації.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів деокупованих територіальних громад, Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації, управління містобудування та архітектури обласної державної адміністрації, обласна інспекція по охороні пам'яток історії та культури;

16) забезпечення організації роботи з меморіалізації російсько-української війни у громадах, а також інших значущих подій української історії та визначних особистостей (дослідні роботи, архівація, збір інформації та історичних артефактів тощо), визначити місця в населених пунктах, де планується встановити пам'ятки, пам'ятні знаки, меморіальні об'єкти;

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

17) проведення роботи щодо залучення позабюджетних коштів на заходи, пов'язані зі збереженням культурної спадщини в деокупованих територіальних громадах.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів деокупованих територіальних громад;

18) проведення відновлювально-реставраційних робіт фасаду будівлі державного архіву області по вул. Михайлівській, 6 у м. Херсоні.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку територій обласної державної адміністрації, державний архів області;

19) облаштування системами пожежної сигналізації та пожежогасіння будівлі державного архіву області по вул. Ярослава Мудрого, 3 у м. Херсоні (субвенція з місцевого бюджету до державного бюджету).

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: державний архів області;

20) створення фонду користування на документи Національного архівного фонду, що зберігаються у державному архіві області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: державний архів області.

Очікувані результати:

об'єктивне визначення стану об'єктів культурної інфраструктури та пам'яток культурної спадщини Херсонської області, обсягів шкоди та збитків, завданих агресією РФ;

відновлення об'єктів культурної інфраструктури області, забезпечення потреб закладів у професійних кадрах, збереження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини українського народу;

задоволення попиту населення на культурний продукт, забезпечення надання якісних культурних послуг мешканцям області;

повне позбавлення від російсько-імперської культурної парадигми, створення нового історико-культурного обличчя області через призму багатовікової історії, увічнення боротьби українського народу за свободу та незалежність;

збереження культурної спадщини Херсонщини;

забезпечення ефективного та зручного доступу до інформаційних ресурсів, гарантування збереженості оригіналів архівних документів;

оцифрування архівних документів 1 500 справ (245 тис. файлів);

розміщення цифрових копій архівних документів на офіційному вебсайті державного архіву області 1 000 справ та 1 200 описів.

2.5. Фізичне виховання та спорт**Основні завдання на 2025 рік:**

підвищення рівня фізичної активності населення;

якісні зміни у спорті вищих досягнень;

розвиток спортивної інфраструктури.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) охоплення позакласною роботою з фізичного виховання всіх учнів закладів загальної середньої освіти, активізація діяльності за місцем проживання та роботи громадян, а також створення мережі «активних парків» у найбільш безпечних громадах деокупованої частини території Херсонщини або в укриттях подвійного призначення;

2) залучення дітей та молоді до проведення соціальних, профілактичних акцій, спрямованих на мотивацію свідомого ставлення до власного здоров'я;

3) популяризація здорового способу життя серед населення, сприяння розповсюдженню соціальної реклами для залучення громадян до активного відпочинку, формування ціннісного ставлення до власного здоров'я та профілактики негативних явищ серед дітей та молоді;

4) створення умов для соціальної адаптації та реабілітації осіб з інвалідністю та осіб з обмеженими фізичними можливостями, ветеранів війни, та учасників бойових дій;

5) створення умов для розвитку резервного спорту та ефективного поповнення складу національних збірних команд шляхом проведення різноманітних спортивних заходів;

6) удосконалення системи стипендіальної підтримки, забезпечення заохочення та виплати стипендій талановитим дітям, спортсменам-чемпіонам, призерам Олімпійських, Паралімпійських та Дефлімпійських ігор, Всесвітніх ігор з неолімпійських видів спорту, Юнацьких Олімпійських та Європейських ігор, Всесвітніх ігор з єдиноборств, інших змагань міжнародного рівня та їхнім тренерам;

7) збереження та розвиток позицій спортсменів області на міжнародному рівні для піднесення авторитету області та держави у світовому спортивному співтоваристві;

8) поліпшення кадрового забезпечення сфери, підвищення рівня професійних знань та фахової підготовки працівників;

9) проведення інвентаризації спортивних об'єктів області для визначення їх реального стану, зокрема їх доступності;

10) проведення роботи щодо залучення інвесторів, меценатів та спонсорів до будівництва, відновлення та реконструкції наявної спортивної інфраструктури;

11) збереження, відновлення і забезпечення обладнанням та інвентарем суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, які відповідають міжнародним стандартам, у тому числі вимогам щодо безбар'єрності, зокрема із залученням коштів інвесторів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління фізичної культури, молоді та спорту обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

збереження та створення розгалуженої мережі сучасних спортивних споруд, які відповідають міжнародним стандартам, у тому числі вимогам щодо безбар'єрності;

створення мережі «активних парків»;

створення умов для соціальної адаптації та реабілітації осіб з інвалідністю та осіб з обмеженими фізичними можливостями, ветеранів війни та учасників бойових дій;

збільшення питомої ваги дітей та молоді віком від 6 до 18 років, залучених до занять у дитячо-юнацьких спортивних школах, до загальної чисельності населення цієї вікової групи;

збільшення показника охоплення населення систематичними заняттями фізичною культурою та масовим спортом від загальної чисельності жителів області на 1% щороку.

2.6. Соціальний захист населення, надання соціальних та реабілітаційних послуг

Основні завдання на 2025 рік:

відновлення закладів / установ соціальної сфери області, у тому числі й тих, які надають соціальні послуги громадянам;

охоплення соціальними послугами осіб, постраждалих від наслідків проведення бойових дій російською федерацією, малозабезпечених верств населення, осіб та дітей з інвалідністю;

охоплення соціальною підтримкою населення деокупованих територій Херсонської області;

охоплення соціальною підтримкою ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) відновлення закладів / установ соціальної сфери області, у тому числі й тих, які надають соціальні послуги громадянам:

розмінування закладів / установ соціальної сфери області;

проведення обстеження зруйнованих / пошкоджених об'єктів соціальної сфери області, у тому числі закладів обласного підпорядкування, та забезпечення їх матеріально-технічною базою.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент соціального розвитку обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, Головне управління ДСНС України у Херсонській області;

2) охоплення соціальними послугами осіб, постраждалих від наслідків проведення бойових дій російською федерацією, малозабезпечених верств населення, осіб та дітей з інвалідністю:

відновлення функціонування закладів / установ системи соціального захисту населення, що надають соціальні послуги громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за місцем проживання;

забезпечення виявлення осіб, які потребують соціальних послуг, та надання таких послуг вразливим верствам населення у деокупованих територіальних громадах;

розширення переліку соціальних послуг, які надаються громадянам територіальними центрами соціального обслуговування.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент соціального розвитку обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

3) охоплення соціальною підтримкою населення деокупованих територій Херсонської області, зокрема шляхом надання одноразової матеріальної допомоги мешканцям області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент соціального розвитку обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

4) охоплення соціальною підтримкою ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України шляхом виплати одноразової матеріальної допомоги сім'ям загиблих (померлих)

Захисників та Захисниць України і забезпечення послугами із санаторно-курортного лікування, психологічної реабілітації, професійної адаптації.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління у справах ветеранів обласної державної адміністрації, Департаменти обласної державної адміністрації: здоров'я; розвитку економіки, Херсонський обласний центр зайнятості, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

надання одноразової матеріальної допомоги малозабезпеченим верствам населення за рахунок коштів обласного бюджету Херсонської області на загальну суму 28,8 млн грн;

виплата одноразової матеріальної допомоги сім'ям загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України;

відновлення закладів / установ соціальної сфери області, у тому числі й тих, які надають соціальні послуги громадянам;

охоплення соціальними послугами не менше 98% громадян.

**2.7. Удосконалення системи надання адміністративних послуг.
Цифровий розвиток, цифрова трансформація**

Основні завдання на 2025 рік:

відновлення діяльності центрів надання адміністративних послуг територіальних громад Херсонської області;

отримання додаткових автомобілів з обладнанням для створення мобільних ЦНАПів у територіальних громадах області;

створення безбар'єрних умов для отримання громадянами, фізичними та юридичними особами адміністративних послуг;

забезпечення доступності та покращення якості надання адміністративних послуг із застосуванням європейських практик обслуговування;

відновлення зручних і доступних умов для отримання фізичними та юридичними особами адміністративних послуг;

сприяння відновленню стабільного Інтернету на території області та забезпечення безперешкодного доступу до високошвидкісного Інтернету населених пунктів області (насамперед сільських) і закладів соціальної інфраструктури;

сприяння відновленню базових станцій мобільного зв'язку, забезпечення розвитку мереж 3G/4G;

підвищення рівня цифрової грамотності населення, формування та розвиток цифрових навичок і цифрових компетентностей громадян, що сприятиме розвитку цифрової економіки та суспільства, а також розвитку електронної демократії та людського капіталу.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) координація процесу відновлення мережі ЦНАПів в адміністративно-територіальних одиницях на деокупованій території Херсонської області шляхом будівництва нових або реконструкції існуючих приміщень.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління інформаційних технологій обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

2) сприяння забезпеченню автоматизації роботи ЦНАПів області з метою моніторингу процесу надання адміністративних послуг.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління інформаційних технологій обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

3) координація навчально-методичних заходів, спрямованих на підвищення фахового рівня адміністраторів ЦНАПів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління інформаційних технологій обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, територіальні органи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;

4) сприяння залученню грантової підтримки міжнародних організацій для отримання автомобілів з обладнанням для створення мобільних ЦНАПів у територіальних громадах області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління інформаційних технологій обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

5) сприяння залучення грантової підтримки міжнародних організацій для створення безбар'єрних умов при отриманні громадянами, фізичними та юридичними особами адміністративних послуг у територіальних громадах області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління інформаційних технологій обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

6) сприяння відновленню операторами мобільного зв'язку роботи базових станцій на території Херсонської області;

7) сприяння відновленню стабільного Інтернету на території області та забезпечення безперешкодного доступу до високошвидкісного Інтернету населених пунктів області та закладів соціальної інфраструктури;

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління інформаційних технологій обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, оператори телекомунікаційних послуг;

8) популяризація цифрових технологій у цілому та цифрових навичок і цифрових компетентностей, зокрема серед населення, на регіональному рівні.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління інформаційних технологій обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, територіальні органи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Очікувані результати:

збільшення кількості мобільних ЦНАПів;
відновлення / відбудова / реконструкція приміщень, де функціонують ЦНАПи області, для задоволення потреб жителів громад в адміністративних послугах;
наявність швидкісного Інтернету в населених пунктах області;
розвиток мережі мобільного зв'язку (3G/4G);
підвищення рівня цифрових навичок та цифрових компетентностей жителів Херсонської області.

2.8. Зайнятість населення та ринок праці

Основні завдання на 2025 рік:

забезпечення гідної оплати праці та підвищення рівня життя населення;
поетапне підвищення частки оплати праці у структурі доходів;
збільшення потреби у вільних та новостворених робочих місцях;
підвищення рівня конкурентоспроможності населення;
забезпечення потреби роботодавців у висококваліфікованих кадрах;
забезпечення ефективної зайнятості населення у 2025 році.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) підвищення рівня конкурентоспроможності населення області шляхом здійснення професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації безробітного та зайнятого населення, враховуючи поточну і перспективну потреби ринку праці, відповідно до основних пріоритетних напрямів розвитку економіки регіону (сільське господарство, туризм, у тому числі зелений) за новими стандартами;

2) сприяння самозайнятості безробітних шляхом профконсультаційної роботи, відповідного навчання основам підприємницької діяльності та стимулювання відкриття власного бізнесу, в тому числі у сільських населених пунктах.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Херсонський обласний центр зайнятості;

3) продовження роботи, спрямованої на погашення наявної заборгованості з виплати заробітної плати на підприємствах області:

заслуховування звітів керівників підприємств-боржників на засіданнях обласної, районних та міських тимчасових комісій з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), пенсій, стипендій

та інших соціальних виплат, здійснення постійного контролю за виконанням їхніх рекомендацій;

забезпечення вжиття заходів щодо погашення заборгованості з виплати заробітної плати працівникам підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління місцевих органів виконавчої влади.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, галузеві структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника – 20 700 грн;

індекс реальної заробітної плати – 107,4%.

3. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА, ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

3.1. Захист довкілля та екологічна безпека

Основні завдання на 2025 рік:

знищення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин; будівництво, реконструкція очисних споруд із застосуванням сучасної технології очищення стічних вод, напірних колекторів та каналізаційних мереж у населених пунктах області;

впровадження сучасних систем очищення стічних вод;

розроблення місцевих планів управління відходами в Херсонській області;

відновлення пошкоджених та розбудова нових об'єктів інфраструктури управління відходами.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) організація виконання природоохоронного заходу «Збирання, перевезення, зберігання непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, які зберігаються на території Херсонської області, з їх подальшими утилізацією або видаленням» (1 434,9 тонни).

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент захисту довкілля та природних ресурсів обласної державної адміністрації;

2) проведення робіт з будівництва, реконструкції очисних споруд із застосуванням сучасної технології очищення стічних вод, напірних колекторів та мереж каналізації у населених пунктах області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: захисту довкілля та природних ресурсів; розвитку територій, Херсонська та Бериславська районні військові адміністрації, Херсонська міська військова

адміністрація, Бериславська міська військова адміністрація, Білозерська селищна військова адміністрація, Дар'ївська сільська військова адміністрація;

3) розроблення та затвердження місцевих планів управління відходами у територіальних громадах Херсонської області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: військові адміністрації населених пунктів;

4) відновлення пошкоджених та розбудова нових об'єктів інфраструктури управління відходами.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку територій; захисту довкілля та природних ресурсів, Херсонська та Бериславська районні військові адміністрації, Херсонська міська військова адміністрація, Бериславська міська військова адміністрація, Великоолександрівська селищна військова адміністрація, Чорнобаївська сільська військова адміністрація;

5) вирішення питання стосовно організації збирання та вивезення твердих побутових відходів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку територій обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів деокупованих територіальних громад.

Очікувані результати:

отримання коштів з державного бюджету або з інших джерел, не заборонених законодавством, та вивезення для утилізації непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин – 1 434,9 тонни;

забезпечення очищення стічних вод з метою зменшення забруднення природного середовища;

затвердження місцевих планів управління відходами;

збільшення рівня переробки та утилізації відходів, забезпечення їх екологічно безпечного захоронення, досягнення цільових показників з управління побутовими відходами.

3.2. Комплексне відновлення та розвиток територій природно-заповідного фонду

Основні завдання на 2025 рік:

організація заходів з розмінування територій та об'єктів природно-заповідного фонду на території Херсонського і Бериславського районів;

визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду Херсонського і Бериславського районів унаслідок збройної агресії російської федерації.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) проведення робіт з очищення територій та об'єктів природно-заповідного фонду від вибухонебезпечних предметів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: з питань цивільного захисту та оборонної роботи; захисту довкілля та природних ресурсів, Головне управління ДСНС України в області, Херсонська та Бериславська районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, спеціальна адміністрація НПП «Кам'янська Січ»;

2) проведення обстеження територій природно-заповідного фонду з використанням даних дистанційного зондування Землі, опрацювання висновків експертиз, експертів, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих з офіційних джерел інформації, та визначення завданої довкіллю області шкоди.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент захисту довкілля та природних ресурсів обласної державної адміністрації.

Очікувані результати:

очищення територій та об'єктів природно-заповідного фонду від вибухонебезпечних предметів, продовження роботи з відновлення об'єктів природно-заповідного фонду області;

оцінювання збитків, завданих природним територіям та об'єктам внаслідок їх пошкодження чи знищення.

3.3. Безпека життя, цивільний захист населення і територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру

Основні завдання на 2025 рік:

надання методичної допомоги з відновлення документації з питань цивільного захисту районним військовим адміністраціям та військовим адміністраціям населених пунктів;

проведення роботи з організації функціонального навчання керівного складу і фахівців місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів міських, селищних, сільських рад, підприємств, установ та організацій у Навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Херсонської області;

облаштування захисних споруд цивільного захисту на деокупованій території області;

забезпечення організації роботи Штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації воєнного характеру в Херсонській області;

проведення просвітницької роботи серед населення щодо вибухонебезпечних предметів, правил поведінки та проживання на деокупованій території;

проведення робіт з відновлення / модернізації територіальної системи централізованого оповіщення населення.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) проведення функціонального навчання у сфері цивільного захисту

працівників місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Херсонської області, Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

2) забезпечення організації діяльності регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації;

3) організація просвітницької роботи серед населення щодо вибухонебезпечних предметів, правил поведінки та проживання на деокупованих територіях.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації, Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Херсонської області, Головне управління ДСНС України в Херсонській області;

4) організація роботи координаційного штабу з питань очищення території Херсонської області від вибухонебезпечних предметів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації, Головне управління ДСНС України в Херсонській області;

5) проведення заходів з облаштування захисних споруд цивільного захисту на деокупованій території Херсонській області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації, Головне управління ДСНС України в Херсонській області, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

6) проведення робіт з відновлення / модернізації територіальної системи централізованого оповіщення населення.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації, Головне управління ДСНС України в Херсонській області, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

відпрацювання злагодженості й оперативності у роботі та взаємодії органів управління під час виконання завдань цивільного захисту;

формування у населення культури безпеки життєдіяльності, обізнаності щодо прав та обов'язків у сфері цивільного захисту й готовності до свідомих

практичних дій в умовах надзвичайних ситуацій;

відновлення та налагодження функціонування територіальної підсистеми Херсонської області єдиної державної системи цивільного захисту України;

збільшення кількості та забезпечення належного облаштування захисних споруд цивільного захисту та найпростіших укриттів для захисту населення під час обстрілів;

очищення території регіону від вибухонебезпечних предметів, насамперед об'єктів критичної інфраструктури та сільськогосподарських земель;

модернізація територіальної системи централізованого оповіщення населення.

4. ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

4.1. Розвиток територіальних громад. Просторове планування територій

Основні завдання на 2025 рік:

сприяння відновленню ефективної діяльності органів місцевого самоврядування територіальних громад;

розроблення та затвердження програм комплексного відновлення області та територій територіальних громад;

розроблення та затвердження планів відновлення та розвитку області та планів відновлення і розвитку територіальних громад;

розроблення та затвердження комплексного плану просторового розвитку території;

організація та забезпечення фінансування заходів з розроблення комплексного плану просторового розвитку території;

реалізація експериментального проекту Єдиного державного реєстру адрес;

реалізація експериментального проекту містобудівного кадастру на місцевому рівні;

розроблення та затвердження планів заходів із впровадження безбар'єрного простору в області та територіальних громадах.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) надання всебічної організаційної, інформаційно-методичної та практичної допомоги у здійсненні органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями населених пунктів відповідних функцій.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління з питань децентралізації та розвитку громад обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, Херсонський регіональний офіс програми «U-LEAD з Європою», Херсонське регіональне відділення Асоціації міст України;

2) сприяння підвищенню управлінської та кадрової спроможності органів місцевого самоврядування, військових адміністрацій населених пунктів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління з питань децентралізації та розвитку громад обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, Херсонський регіональний офіс програми «U-LEAD з Європою», Херсонське регіональне відділення Асоціації міст України;

3) сприяння участі органів місцевого самоврядування, військових адміністрацій населених пунктів у державних програмах, програмах міжнародної технічної допомоги.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління обласної державної адміністрації: «Офіс інвестицій та розвитку експорту»; з питань децентралізації та розвитку громад, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, Херсонський регіональний офіс програми «U-LEAD з Європою», Херсонське регіональне відділення Асоціації міст України;

4) забезпечення розроблення та затвердження програм комплексного відновлення області та територій територіальних громад.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління обласної державної адміністрації: містобудування та архітектури; з питань децентралізації та розвитку громад, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

5) забезпечення розроблення та затвердження планів відновлення та розвитку області та планів відновлення та розвитку територіальних громад.

Термін виконання: після віднесення області та територіальних громад до територій відновлення.

Відповідальні виконавці: управління містобудування та архітектури обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

6) забезпечення розроблення та затвердження комплексного плану просторового розвитку території.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління містобудування та архітектури обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

7) реалізація експериментального проєкту Єдиного державного реєстру адрес у Херсонській області;

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління містобудування та архітектури обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

8) реалізація експериментального проєкту містобудівного кадастру на місцевому рівні.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління містобудування та архітектури обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

9) забезпечення розроблення та затвердження планів заходів з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору на 2025 – 2026 роки в області та територіальних громадах.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління містобудування та архітектури обласної державної адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

10) забезпечення членства Херсонської обласної ради у Всеукраїнській асоціації органів місцевого самоврядування «Українська асоціація районних та обласних рад» (сплата членського внеску).

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Херсонська обласна рада.

Очікувані результати:

відновлення діяльності та функцій органів державної влади і місцевого самоврядування на територіях 49 територіальних громад, сприяння їх розвитку в умовах воєнного стану та у випадку його скасування або припинення;

кількість розроблених та затверджених програм комплексного відновлення області та територій територіальних громад – 18;

кількість розроблених та затверджених планів відновлення та розвитку області та планів відновлення та розвитку територіальних громад – 18;

кількість розроблених комплексних планів просторового розвитку території територіальних громад – 17;

наповнення Єдиного державного реєстру адрес по всіх деокупованих громадах області;

верифікація усіх вулиць та будинків у рамках експериментального проєкту Єдиного державного реєстру адрес по всіх деокупованих громадах області;

реалізація експериментального проєкту містобудівного кадастру на місцевому рівні;

кількість розроблених та затверджених планів заходів з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору на 2025 – 2026 роки в області та територіальних громадах – 18.

4.2. Забезпечення населення якісними комунальними послугами

Основні завдання на 2025 рік:

надання якісних житлово-комунальних послуг;

забезпечення відновлення централізованого водопостачання в населених пунктах області;

буріння нових артезіанських свердловин;

встановлення сонячних панелей на об'єктах водопостачання;

підвищення рівня платежів населення та зниження рівня заборгованості за житлово-комунальні послуги.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) залучення фінансування з державного бюджету, від благодійних організацій, інших не заборонених джерел для відновлення інфраструктури області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку територій обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

2) проведення робіт з ремонту, реконструкції, будівництва на мережах та спорудах водопостачання й водовідведення, розроблення проєктно-кошторисної документації.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку територій обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

3) покращення рівня платежів населення та зниження заборгованості за житлово-комунальні послуги. Проведення моніторингу розрахунків населення за спожиті житлово-комунальні послуги.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку територій обласної державної адміністрації, Головне управління статистики у Херсонській області, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

виконання робіт з реконструкції водопровідних мереж, артезіанських свердловин, каналізаційних мереж та каналізаційних насосних станцій;

збільшення рівня розрахунків населення за житлово-комунальні послуги;

встановлення сонячних панелей на артезіанських свердловинах, що забезпечить підвищення їх ефективності, зниження витрат і екологічну стійкість.

4.3. Відновлення та модернізація об'єктів, що постраждали внаслідок збройної агресії, житлове будівництво

Основні завдання на 2025 рік:

відновлення інфраструктури;

будівництво житла;

перепрофілювання або реконструкція об'єктів іншого цільового призначення під житло, придбання житла.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) відновлення пошкоджених об'єктів соціальної інфраструктури та будівництво нових із захисними спорудами цивільного захисту, спорудами подвійного призначення та найпростішими укриттями з урахуванням принципів безбар'єрності;

2) забезпечення відновлення пошкодженого внаслідок бойових дій житла

та будівництво нового житла;

3) створення соціального житла та формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департаменти обласної державної адміністрації: розвитку територій; соціального розвитку, військові адміністрації населених пунктів деокупованих територіальних громад.

Очікувані результати:

забезпечення внутрішньо переміщених осіб соціальним житлом та житлом для тимчасового проживання;

відновлення житлової та соціальної інфраструктури, повернення внутрішньо переміщених осіб на місця постійного проживання;

створення безбар'єрного середовища для осіб з особливими потребами.

4.4. Наповнення бюджету, оптимізація і контроль бюджетних витрат

Основні завдання на 2025 рік:

застосування заходів, спрямованих на подолання негативних явищ в економіці, пов'язаних із повномасштабною збройною агресією РФ проти України;

сприяння відновленню й організації роботи бізнесу на звільнених територіях;

забезпечення збалансованості показників бюджету області на 2025 рік, врегулювання міжбюджетних відносин між бюджетами усіх рівнів та належного виконання затверджених бюджетних показників;

забезпечення ефективної взаємодії місцевих органів влади та контролюючих органів щодо наповнення бюджетів усіх рівнів;

проведення роботи з детінізації економіки та з платниками податків щодо викриття схем ухилення від сплати платежів до бюджету;

підвищення результативності бюджетних видатків.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) залучення до оподаткування підприємств, які зареєстровані в інших регіонах, однак провадять свою господарську діяльність на території Херсонської області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Головне управління ДПС у Херсонській області, Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, військові адміністрації населених пунктів;

2) співпраця з міжнародними організаціями з метою залучення в область інвесторів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

3) мінімізація ризиків ухилення від сплати податків, недопущення зростання податкового боргу до місцевих бюджетів, установлення об'єктивних критеріїв при наданні податкових пільг органами місцевого самоврядування / військовими адміністраціями населених пунктів.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Головне управління ДПС у Херсонській області, Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, військові адміністрації населених пунктів;

4) систематичне проведення моніторингу надходжень податків і зборів у розрізі місцевих бюджетів та видів платежів, аналіз всіх випадків зниження надходжень, визначення реалістичного фінансового ресурсу до кінця року, за потреби коригування дохідної та видаткової частин бюджету згідно з вимогами Бюджетного кодексу України.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент фінансів обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

5) забезпечення впровадження заходів щодо скорочення непершочергових (непріоритетних) видатків, інших заходів з економного і раціонального використання бюджетних коштів, енергоносіїв, удосконалення мережі бюджетних установ та упорядкування штатної чисельності працівників, пріоритетне спрямування коштів на фінансування обґрунтованих потреб Сил безпеки та оборони й відновлення комунальних підприємств, установ (закладів), пошкоджених унаслідок збройної агресії;

6) недопущення виникнення простроченої кредиторської заборгованості по захищених статтях видатків у бюджетній сфері;

7) вжиття заходів щодо погашення дебіторської та кредиторської заборгованості та недопущення утворення відповідної простроченої заборгованості;

8) інвентаризація програм, затверджених місцевими радами / військовими адміністраціями населених пунктів, та визначення їх пріоритетності щодо фінансування.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: головні розпорядники коштів обласного бюджету, військові адміністрації населених пунктів.

Очікувані результати:

збалансованість показників місцевих бюджетів;

забезпечення виконання затверджених показників по доходах і видатках місцевих бюджетів;

наявність резерву фінансового ресурсу для здійснення непередбачуваних видатків;

недопущення виникнення бюджетної заборгованості з оплати праці в установах та закладах, що фінансуються за рахунок місцевих бюджетів області, забезпечення фінансування обґрунтованих потреб Сил безпеки та оборони й

відновлення комунальних підприємств, установ (закладів), пошкоджених унаслідок збройної агресії.

4.5. Підтримка Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законодавства військових формувань

Основні завдання на 2025 рік:

матеріально-технічне забезпечення заходів територіальної оборони області та надання допомоги підрозділам Збройних Сил України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законодавства України;

будівництво та облаштування фортифікаційних споруд і оборонних рубежів на території Херсонської області;

надання шефської допомоги військовим частинам Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України; забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) організація та матеріально-технічне забезпечення територіальної оборони у зоні територіальної оборони (Херсонська область) у мирний час і в умовах особливого періоду;

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації, 124 окрема бригада територіальної оборони;

2) обладнання пунктів управління обласної державної адміністрації сучасними технічними засобами (засоби зв'язку, життєдіяльності та захисту персоналу тощо) для забезпечення їх функціонування за призначенням у мирний час і в умовах особливого періоду. Реконструкція територіальної автоматизованої системи централізованого оповіщення.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації, управління інформаційних технологій обласної державної адміністрації;

3) забезпечення будівництва та облаштування фортифікаційних споруд і оборонних рубежів на території області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації разом з оперативно-тактичним угрупованням «Херсон» оперативного угруповання військ «Таврія»;

4) організація роботи щодо розміщення на території Херсонської області підрозділів Збройних Сил України, визначення об'єктів для їх пунктів дислокації.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: військові адміністрації населених пунктів, оперативно-тактичне угруповання «Херсон» оперативного угруповання військ «Таврія», Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи

обласної державної адміністрації, Квартирно-експлуатаційний відділ міста Херсона;

5) забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації, Херсонська обласна комунальна аварійно-рятувальна служба, Головне управління ДСНС України у Херсонській області, Департамент інфраструктури обласної державної адміністрації.

Очікувані результати:

підвищення стану готовності підрозділів Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до вимог законодавства України, які залучаються до виконання бойових завдань на території області, а також для надання допомоги в захисті населення, території, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період;

модернізація фортифікаційних споруд та підтримання їх у стані, придатному для використання за призначенням;

підвищення готовності до використання за призначенням запасних пунктів управління Херсонської обласної державної адміністрації за рахунок 100% забезпечення сучасними засобами телекомунікації та управління;

надання допомоги у забезпеченні побутових умов у місцях розміщення військових частин Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України, що дислокуються на території області;

покращення стану військово-патріотичного виховання дітей, підлітків та молоді, її підготовки до виконання військового обов'язку;

утримання у постійній готовності функціонування об'єктів критичної інфраструктури.

4.6. Створення умов для розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства

Основні завдання на 2025 рік:

відновлення цифрового телевізійного та радіомовлення на деокупованій території області;

забезпечення стабільності та прогнозованості суспільно-політичного життя області, задоволення суспільних інтересів з використанням різноманітних форм демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини;

формування нового складу Громадської ради при Херсонській обласній державній адміністрації (через шість місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану).

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

- 1) сприяння розбудові цифрової телекомунікаційної інфраструктури області;
- 2) налагодження ефективного діалогу та партнерських відносин між Херсонською обласною державною (військовою) адміністрацією та інститутами громадянського суспільства;
- 3) створення сприятливих умов для розвитку в області громадянського суспільства, місцевого самоврядування шляхом залучення представників інститутів громадянського суспільства до формування та реалізації в області державної (регіональної) політики, а саме: включення представників інститутів громадянського суспільства до консультативно-дорадчих органів, забезпечення прозорості та гласності у прийнятті управлінських рішень через організацію та проведення публічних громадських обговорень;
- 4) проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка за рахунок коштів обласного бюджету;
- 5) сприяння інститутам громадянського суспільства та Громадській раді при Херсонській обласній державній адміністрації в організації та проведенні громадської експертизи діяльності обласної державної адміністрації відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 05 листопада 2008 року № 976.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: управління внутрішньої та інформаційної політики обласної державної адміністрації, районні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів;

- б) забезпечення виконання статистичних робіт для структурних підрозділів Херсонської обласної державної адміністрації та презентаційних робіт для висвітлення діяльності голови (начальника) обласної державної (військової) адміністрації.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Херсонська обласна державна (військова) адміністрація, Головне управління статистики у Херсонській області, Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації.

Очікувані результати:

збільшення охоплення покриттям деокупованої території області національним телевізійним та радіосигналом;

залучення громадськості до формування та реалізації в області державної політики через механізм проведення консультацій з громадськістю;

активізація діяльності консультативно-дорадчих органів при Херсонській обласній державній (військовій) адміністрації із залученням представників інститутів громадянського суспільства, сприяння формуванню та діяльності громадських рад при обласній та районних державних адміністраціях.

4.7. Управління об'єктами спільної власності територіальних громад області

Основні завдання на 2025 рік:

забезпечення функціонування, відновлення та приведення до належного стану будівель і об'єктів, що належать до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області;

забезпечення ефективного та раціонального використання комунального майна, що належить до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області, в обласних комунальних закладах, установах та на підприємствах.

Основні заходи для забезпечення виконання визначених завдань:

1) організація проведення інвентаризації майна спільної власності, в тому числі пошкодженого чи знищеного внаслідок бойових дій чи надзвичайних ситуацій.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: структурні підрозділи обласної державної адміністрації, комунальна установа з капітального будівництва та експлуатації Херсонської обласної ради, виконавчий апарат Херсонської обласної ради, балансоутримувачі майна;

2) забезпечення функціонування, проведення ремонтних, будівельних робіт, реконструкції (у тому числі розроблення, виготовлення, експертиза проектно-кошторисної документації) та здійснення експлуатаційного утримання будівель і споруд, що належать до спільної власності територіальних громад області.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Департамент розвитку територій обласної державної адміністрації, інші структурні підрозділи обласної державної адміністрації, комунальна установа з капітального будівництва та експлуатації Херсонської обласної ради, установи, заклади, підприємства, що фінансуються з обласного бюджету;

3) вжиття заходів, спрямованих на енерго- та ресурсозбереження: заміна опалювальних котлів, мереж тепло- та водопостачання, аварійних покрівель, встановлення вікон.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: структурні підрозділи обласної державної адміністрації, комунальні установи, заклади, підприємства Херсонської обласної ради, комунальна установа з капітального будівництва та експлуатації Херсонської обласної ради, виконавчий апарат Херсонської обласної ради;

4) сприяння ліквідації, реорганізації підприємств (установ, закладів) спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Херсонської області, які припинили свою діяльність або не провадять діяльності, передбаченої установчими документами.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: структурні підрозділи обласної державної адміністрації, комунальні установи, заклади, підприємства спільної власності територіальних громад області, виконавчий апарат Херсонської обласної ради;

5) забезпечення охорони адмінбудівлі за адресою: пл. Свободи, 1, м. Херсон (загальна площа будівлі – 10 478,2 кв.м).

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні виконавці: Херсонська обласна рада.

Очікувані результати:

проведення невідкладних протиаварійних, ремонтно-реставраційних робіт, капітальних і поточних ремонтів, модернізації, інших заходів з ремонту, оновлення або поліпшення комунального майна на об'єктах спільної власності територіальних громад області.

III. Джерела фінансування програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік

Виконання та фінансування заходів Програми здійснюється в рамках обласних регіональних програм за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, власних коштів підприємств і організацій, коштів інвесторів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Фінансування пріоритетних напрямів, у тому числі через місцеві цільові програми, здійснюватиметься з урахуванням реальних можливостей відповідних місцевих бюджетів.

Заступник директора Департаменту розвитку економіки обласної державної адміністрації – начальник управління розвитку підприємництва та промислової політики

Артем МІШИН

Додаток 1
до програми соціально-
економічного та культурного
розвитку Херсонської області
на 2025 рік

ПЕРЕЛІК
основних показників економічного і соціального розвитку області на 2025 рік

№ п/п	Найменування показника	Одиниця виміру	Значення показника				Відповідальні за супроводження показника
			2023 рік,	2024 рік, очікуване	2025 рік, прогноз	Прогноз 2025 року до очікув. 2024 року (+,- в.п., %)	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Валовий регіональний продукт						Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, Головне управління статистики в області
	у порівняльних цінах (до попереднього року)	%	101,0	103,0	103,0	0 в.п.	
	у фактичних цінах, всього	млн грн	6900,0	7604,0	8580,0	X	
2.	Індекс споживчих цін	%	101,7	107,0	109,5	+2,5 в.п.	Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, Головне управління статистики в області
Сільське господарство							
3.	Виробництво продукції сільського господарства у постійних цінах 2021 року – всього	млн грн	2688,7	2614,6	2661,3	X	Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації, Головне управління статистики в області

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва (до попереднього року)	%	90,2	97,2	101,8	X	Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації, Головне управління статистики в області
Зовнішньоекономічна діяльність							
5.	Обсяг експорту товарів	млн дол. США	21,6	30,0	35,0	X	Управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, Головне управління статистики в області
6.	Темп зростання (зменшення) обсягу експорту товарів до попереднього року	%	37,8	138,9	116,7	X	Управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації, Головне управління статистики в області
Будівництво							
7.	Кількість відновлених об'єктів:	од.,	2579	2549	2800	X	Департамент розвитку територій обласної державної адміністрації
	критичної інфраструктури		3	250	275	X	
	соціальної інфраструктури		18	58	64	X	
	житлового призначення		2558	2241	2461	X	
Бюджет, доходи населення							
8.	Темп зростання доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) до попереднього року	%	72,0	77,9	92,6	+14,7 в.п.	Департамент фінансів обласної державної адміністрації
9.	Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника	грн	15000	17600	20700	+3100	Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, Головне управління статистики в області

1	2	3	4	5	6	7	8
10.	Індекс реальної заробітної плати (до попереднього року) *	%	114,3	109,6	107,4	-2,2 в.п.	Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, Головне управління статистики в області
Ринок праці							
11.	Рівень безробіття населення у віці 15 – 70 років за методологією Міжнародної організації праці, % до робочої сили відповідного віку	%	34,0	34,1	34,1	0 в.п.	Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації, обласний центр зайнятості (за згодою), Головне управління статистики в області

* темпи зростання розраховані через індекси споживчих цін

ВИРОБНИЦТВО ОСНОВНИХ ВИДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

(Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації,
Головне управління статистики в області (за згодою))

Найменування показника	2023 рік, факт	2024 рік, очікуване	2025 рік, прогноз	Прогноз 2025 року до очікув. 2024 року (+,- в.п., %)
1	2	3	4	5
Валова продукція сільського господарства в постійних цінах 2021 року, млн грн	2688,7	2614,6	2661,3	+46,7
у % до попереднього року	90,2	97,2	101,8	+4,6 в.п

1	2	3	4	5
у тому числі: рослинництво	1576,1	1596,6	1633,1	+36,5
тваринництво	1112,6	1018,0	1028,2	+10,2
Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції, тис. тонн	х	х	х	х
зернові та зернобобові культури	60,66 *	190,5*	210,0	+19,5
соняшник	45,0*	42,8*	55,0	+12,2
картопля	17,2*	14,8*	16,0	+1,2
овочі	74,7*	60,0*	62,0	+2,0
баштанні культури	3,0*	22,6*	25,0	+2,4
плоди та ягоди	0,5*	1,0*	1,2	+0,2
виноград	0,2*	0,2*	0,5	+0,3
Реалізація на забій худоби та птиці (у живій вазі)	8,6	8,9	10,0	+1,1
молоко	69,9	24,4	26,0	+1,6
яйця	60,0	63,4	65,0	+1,6
вовна, у фізичній масі, тонн	-	-	-	-

* оперативні дані

Заступник директора Департаменту
розвитку економіки обласної
державної адміністрації – начальник
управління розвитку підприємства
та промислової політики

Артем МІШИН

Додаток 2
до програми соціально-
економічного та культурного
розвитку Херсонської області
на 2025 рік

ПЕРЕЛІК
прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку Херсонської області до 2027 року

Найменування показника	2025 рік	2026 рік	2027 рік	Відповідальні за супроводження показника
1	2	3	4	5
Валовий регіональний продукт:				Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації
% до попереднього року	103,0	103,0	104,0	
у фактичних цінах, всього, млн грн	8580,0	9730,0	10700,0	
Індекс промислової продукції (до попереднього року), %				Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації
Виробництво продукції сільського господарства у постійних цінах 2021 року, всього, млн грн	2661,3	2722,5	2787,8	Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації
Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва (до попереднього року), %	101,8	102,3	102,4	Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %	109,5	110,0	105,6	Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації
Середньомісячна заробітна плата штатного працівника, грн	20700,0	24200,0	27600,0	Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації
Індекс реальної заробітної плати, % до попереднього року	107,4	106,3	108,0	Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації
Рівень безробіття населення у віці 15 – 70 років за методологією Міжнародної організації праці, % до економічно активного	34,1	34,1	34,0	Департамент розвитку економіки обласної державної адміністрації,

Продовження додатка 2

1	2	3	4	5
населення відповідного віку				обласний центр зайнятості (за згодою)
Сальдо торговельного балансу, визначене за методологією платіжного балансу, млн дол. США	-10,0	-11,8	-14,0	Управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації
Експорт товарів і послуг:	х	х	х	Управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації
млн дол. США	35,0	38,2	41,0	
% до попереднього року	116,7	109,1	107,3	
Імпорт товарів і послуг:	х	х	х	Управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» обласної державної адміністрації
млн дол. США	45,0	50,0	55,0	
% до попереднього року	107,1	111,1	110,0	

Заступник директора Департаменту
розвитку економіки обласної
державної адміністрації – начальник
управління розвитку підприємств
та промислової політики

Артем МІШИН

Додаток 3
до програми соціально-
економічного та культурного
розвитку Херсонської області
на 2025 рік

ПЕРЕЛІК
регіональних програм, запланованих до виконання у 2025 році
з використанням усіх джерел фінансування

№ п/п	Назва програми	Координатор виконання програми	Рішення/ розпорядження, яким затверджена програма	Термін дії програми
1	2	3	4	5
1.	Обласна цільова програма розвитку харчової та переробної галузі Херсонської області на 2020 – 2025 роки	Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації	Рішення XXXI сесії обласної ради VII скликання від 20 грудня 2019 року № 1508 (зі змінами)	2020 – 2025 роки
2.	Програма запобігання виникненню та ліквідації надзвичайних ситуацій (аварій) і оперативного реагування на них у Херсонській області на 2021 – 2025 роки	Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації	Рішення XXXVII сесії обласної ради VII скликання від 16 жовтня 2020 року № 1803 (зі змінами)	2021 – 2025 роки
3.	Програма індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім» на 2021 – 2027 роки	Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації, Обласний фонд підтримки індивідуального житлового будівництва на селі	Рішення XXXVII сесії обласної ради VII скликання від 16 жовтня 2020 року № 1805	2021 – 2027 роки
4.	Обласна комплексна програма забезпечення прав дітей «Херсонщина заради дітей» до 2025 року	Служба у справах дітей обласної державної адміністрації	Рішення XXXVII сесії обласної ради VII скликання від 16 жовтня 2020 року № 1807	2020 – 2025 роки

1	2	3	4	5
5.	Програма створення страхового фонду документації Херсонської області на період 2021 – 2025 років	Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації	Рішення II сесії обласної ради VIII скликання від 22 грудня 2020 року № 37	2021 – 2025 роки
6.	Програма щодо відзначення, матеріального заохочення окремих колективів, громадян області та військовослужбовців, вшанування пам'яті загиблих херсонців – учасників АТО/ООС, видатних земляків на 2021 – 2025 роки	Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації	Рішення IV сесії обласної ради VIII скликання від 05 лютого 2021 року № 76 (зі змінами)	2021 – 2025 роки
7.	Обласна програма оздоровлення та відпочинку дітей на 2021 – 2025 роки	Департамент соціального розвитку обласної державної адміністрації	Рішення V сесії обласної ради VIII скликання від 23 квітня 2021 року № 124	2021 – 2025 роки
8.	Обласна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на 2021 – 2025 роки	Департамент соціального розвитку обласної державної адміністрації	Рішення VI сесії обласної ради VIII скликання від 18 червня 2021 року № 212	2021 – 2025 роки
9.	Обласна програма «Ліси Херсонщини» на 2021 – 2030 роки	Департамент захисту довкілля та природних ресурсів обласної державної адміністрації, Південне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства (м. Миколаїв)	Рішення VII сесії обласної ради VIII скликання від 19 серпня 2021 року № 268	2021 – 2030 роки
10.	Обласна програма «Молодь Херсонщини» на 2022 – 2026 роки	Управління фізичної культури, молоді та спорту обласної державної адміністрації	Рішення IX сесії обласної ради VIII скликання від 26 листопада 2021 року № 342 (зі змінами)	2022 – 2026 роки

1	2	3	4	5
11.	Обласна цільова програма сприяння розвитку громадянського суспільства на 2022 – 2026 роки	Херсонська обласна державна адміністрація (управління внутрішньої та інформаційної політики)	Рішення X сесії обласної ради VIII скликання від 17 грудня 2021 року № 399	2022 – 2026 роки
12.	Програма розвитку тваринництва Херсонщини на 2022 – 2025 роки	Департамент розвитку сільського господарства та зрошення обласної державної адміністрації	Рішення XII сесії обласної ради VIII скликання від 18 лютого 2022 року № 442	2022 – 2025 роки
13.	Програма забезпечення оборонних заходів і надання допомоги військовим частинам (установам) та підрозділам територіальної оборони у Херсонській області на 2023 – 2027 роки	Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 22 грудня 2022 року № 381 (зі змінами)	2023 – 2027 роки
14.	Регіональна програма розвитку автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг міст та інших населених пунктів Херсонської області на 2023 – 2025 роки	Департамент інфраструктури обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 24 січня 2023 року № 39	2023 – 2025 роки
15.	Антикорупційна програма Херсонської обласної державної (військової) адміністрації на 2023 – 2025 роки	Херсонська обласна державна адміністрація (сектор з питань запобігання та виявлення корупції)	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 03 серпня 2023 року № 480 (зі змінами)	2023 – 2025 роки
16.	Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб на території Херсонської області на період дії воєнного стану в Україні	Департамент соціального розвитку обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 06 жовтня 2023 року № 638	Період дії воєнного стану
17.	Програма розвитку інвестиційної діяльності, міжнародного та транскордонного	Херсонська обласна державна адміністрація (управління «Офіс	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації	2023 – 2025 роки

1	2	3	4	5
	співробітництва Херсонської області на 2023 – 2025 роки	інвестицій та розвитку експорту»)	від 15 листопада 2023 року № 760	
18.	Цільова програма розвитку фізичної культури і спорту в Херсонській області на 2024 – 2025 роки	Управління фізичної культури, молоді та спорту обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 01 грудня 2023 року № 820 (зі змінами)	2024 – 2025 роки
19.	Програма впровадження державної політики органами влади у Херсонській області на 2024 – 2026 роки	Херсонська обласна державна адміністрація (управління фінансового забезпечення апарату)	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 13 грудня 2023 року № 850 (зі змінами)	2024 – 2026 роки
20.	Програма розвитку територій Херсонської області на 2024 – 2027 роки	Департамент розвитку територій обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 19 грудня 2023 року № 873 (зі змінами)	2024 – 2027 роки
21.	Обласна програма соціальної підтримки ветеранів війни, військовослужбовців та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників та Захисниць України на 2024 – 2026 роки	Управління у справах ветеранів обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 19 грудня 2023 року № 877 (зі змінами)	2024 – 2026 роки
22.	Регіональна програма інформатизації Херсонської області на 2024 – 2026 роки	Херсонська обласна державна адміністрація (управління інформаційних технологій)	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 04 січня 2024 року № 3	2024 – 2026 роки
23.	Програма реалізації Стратегії реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року в закладах загальної середньої освіти Херсонської області	Управління освіти і науки обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 25 січня 2024 року № 31	2024 – 2027 роки

1	2	3	4	5
24.	Обласна цільова національно-культурна програма розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя Херсонської області на період до 2030 року	Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 10 квітня 2024 року № 202 (зі змінами)	2024 – 2030 роки
25.	Програма організації допомоги правоохоронним органам Херсонської області у забезпеченні безпеки дорожнього руху, публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, профілактики злочинності, дотримання законності під час охорони державного кордону України на 2024 – 2026 роки	Херсонська обласна державна адміністрація (управління взаємодії з правоохоронними органами)	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 21 травня 2024 року № 292	2024 – 2026 роки
26.	Програма для забезпечення виконання судових рішень та виконавчих документів у Херсонській області на 2024 – 2026 роки	Департамент інфраструктури обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 28 травня 2024 року № 307	2024 – 2026 роки
27.	Обласна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року	Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 12 вересня 2024 року № 520	2025 – 2028 роки
28.	Програма розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я Херсонської обласної ради на 2025 – 2027 роки	Департамент здоров'я обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 01 жовтня 2024 року № 553	2025 – 2027 роки
29.	Обласна програма надання підтримки та реалізації заходів у галузі транспортної інфраструктури на 2025 – 2027 роки	Департамент інфраструктури обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 23 жовтня 2024 року № 593	2025 – 2027 роки

1	2	3	4	5
30.	Обласна програма соціального захисту людей похилого віку, осіб з інвалідністю, підтримки сім'ї, утвердження гендерної рівності та протидії торгівлі людьми на 2025 – 2029 роки	Департамент соціального розвитку обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 13 листопада 2024 року № 635	2025 – 2029 роки
31.	Програма розвитку культури і духовності в Херсонській області на 2025 – 2027 роки	Департамент реалізації гуманітарної політики обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 15 листопада 2024 року № 645	2025 – 2027 роки
32.	Програма охорони довкілля Херсонської області на 2025 – 2027 роки	Департамент захисту довкілля та природних ресурсів обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 19 листопада 2024 року № 657	2025 – 2027 роки
33.	Програма відновлення малого і середнього підприємництва у Херсонській області на 2025 – 2026 роки	Херсонська обласна державна адміністрація (Департамент розвитку економіки)	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 06 грудня 2024 року № 694	2025 – 2026 роки
34.	Обласна програма «Незламна освіта Херсонщини» на 2025 – 2028 роки	Управління освіти і науки обласної державної адміністрації	Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 26 грудня 2024 року № 728	2025 – 2028 роки

Заступник директора Департаменту розвитку економіки обласної державної адміністрації – начальник управління розвитку підприємництва та промислової політики

Артем МІШИН

**ЗВІТ
ПРО СТРАТЕГІЧНУ ЕКОЛОГІЧНУ ОЦІНКУ
ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА
КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ХЕРСОНСЬКОЇ
ОБЛАСТІ НА 2025 РІК**

ЗМІСТ

		Стор.
	ВСТУП	3
I.	Зміст та основні цілі програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік	4
II.	Характеристика поточного стану довкілля Херсонської області	12
III.	Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу	54
IV.	Основні екологічні проблеми Херсонської області	59
V.	Зобов'язання у сфері охорони довкілля	61
VI.	Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік	66
VII.	Заходи, які передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання програми	71
VIII.	Обґрунтування вибору виправданих альтернатив	73
IX.	Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення	75
X.	Резюме нетехнічного характеру інформації	77

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення у міжнародній, національній і регіональній політиці набуває концепція збалансованого (сталого) розвитку, спрямована на інтеграцію його економічної, соціальної та екологічної складових.

Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань у процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку країн, регіонів і населених пунктів.

Враховуючи вимоги сучасного економічного розвитку України, міжнародних зобов'язань та європейських принципів, постає питання імплементації та впровадження нових важелів екологічної політики.

Таким чином, у зв'язку з укладанням Угоди про Асоціацію з ЄС та відповідно до Директиви 2001/42/ЄС від 27 червня 2001 року Європейського Парламенту та Ради «Про оцінку впливу на стан навколишнього природного середовища окремих проектів та програм», з урахуванням ратифікації Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Закон України від 01 липня 2015 року № 562-VIII) було ухвалено Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Метою стратегічної екологічної оцінки (далі – CEO) є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування.

CEO – це новий інструмент реалізації екологічної політики, який дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків у процесі планування, оскільки попередження негативних наслідків та ризиків у процесі прийняття рішень ще на стадії планування і проєктування є набагато дешевшим, ніж вжиття заходів з нейтралізації, компенсації, відшкодування заподіяного економічного збитку.

Слід зазначити, що наразі при підготовці документів державного планування потрібно вирішувати масштабні питання, пов'язані зі збереженням та відновленням довкілля, подоланням катастрофічних наслідків, спричинених війною, зокрема тривалими бойовими діями.

Херсонщина із перших днів повномасштабного вторгнення російських збройних формувань зазнає колосальних збитків для довкілля. Це – підлив греблі Каховської ГЕС, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, авіа- та артилерійські удари по населених пунктах, суцільне мінування територій, а також пошкодження ґрунтового покриву, лісові пожежі, особливо на територіях природно-заповідного фонду тощо.

Злодіяння проти довкілля є частиною воєнних злочинів. Згідно з Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що

стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08 червня 1977 року «заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довгочасної і серйозної шкоди природному середовищу».

I. ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2025 РІК

Основною метою програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік (далі – Програма) є подолання негативних наслідків для Херсонської області, спричинених повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, здійснення заходів зі стабілізації економічного та соціального розвитку регіону в умовах війни, відновлення та створення безпечного середовища для комфортного життя людей, ведення бізнесу, розвитку самодостатніх територіальних громад, забезпечення продовольчої безпеки області, підтримання стабільного та задовільного стану навколишнього природного середовища.

На 2025 рік визначено такі основні пріоритетні напрями діяльності:

- **Відновлення економіки регіону шляхом:**
 - відновлення та розвитку агропромислового виробництва і зрошуваного землеробства;
 - відбудови та розвитку промислового комплексу;
 - створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва;
 - сприяння поліпшенню інвестиційного клімату та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;
 - відновлення туристичного потенціалу;
 - створення умов для стабільної роботи паливно-енергетичного комплексу;
 - розширення споживчого ринку та розвитку торгівлі;
 - відновлення дорожньої інфраструктури та розвитку транспортного комплексу.
- **Людський розвиток та забезпечення якісних умов життя за рахунок:**
 - надання якісних освітніх послуг;
 - забезпечення населення медичною допомогою;
 - надання підтримки молоді, дітям та сім'ям, гендерному аспекту та запобіганню і протидії домашньому насильству;
 - розвитку культурного простору, збереження культурної спадщини;
 - створення умов для розвитку фізичної культури та спорту;
 - надання якісних та доступних послуг соціально незахищеним верствам населення;

- цифровізації публічних послуг, цифрової трансформації та вдосконалення системи надання адміністративних послуг;
- розвитку ринку праці для підвищення рівня зайнятості населення.

➤ **Охорона навколишнього природного середовища, цивільний захист населення** реалізуються через:

- відновлення та розвиток територій природно-заповідного фонду;
- створення умов для безпеки життя, забезпечення цивільного захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
- заходи із захисту довкілля та екологічної безпеки.

➤ **Ефективне управління у сфері регіонального розвитку** завдяки:

- забезпеченню надходжень податків та платежів до бюджетів усіх рівнів;
- розвитку територіальних громад, запровадженню просторового планування територій;
- розвитку громадянського суспільства;
- забезпечення населення якісними комунальними послугами;
- відновлення об'єктів, що постраждали внаслідок збройної агресії рф, забезпечення житлом населення;
- ефективному управлінню майном спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області.

Для досягнення пріоритетних цілей визначено завдання та заходи, які розглядаються для кожної із 26 галузей (сфер) діяльності області (табл. 1).

Таблиця 1

Пріоритетні цілі, завдання та заходи програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік

Галузі (сфери) діяльності	Основні завдання
1	2
<i>1. Відновлення економіки регіону</i>	
1.1. Розвиток аграрного сектору, іригації (зрошення) земель	Відновлення та збільшення придатних до використання площ сільськогосподарських угідь, на яких можливе проведення польових робіт; збільшення чисельності поголів'я сільськогосподарських тварин та обсягів виробництва тваринницької продукції за рахунок відновлення матеріально-технічної бази підприємств, сприяння веденню селекційно-племінної роботи, а також підтримки сільськогосподарських підприємств та особистих селянських господарств; відновлення та підвищення ефективності використання меліоративних систем області за рахунок відновлення зрошувальних мереж, модернізації та технічного переоснащення зрошувальної техніки й обладнання

1	2
1.2. Промисловий комплекс	Грунтовне вивчення фізичного та технологічного стану промислового комплексу області, руйнувань та збитків, завданих окупаційною владою, а також наявного людського капіталу Херсонщини; вивчення потенційних можливостей застосування механізмів відновлення промисловості за рахунок міжнародної технічної допомоги, грантових проєктів з урахуванням принципів екологоорієнтованого розвитку; формування ефективного інвестиційного клімату за рахунок створення регіональних, а також участі в національних індустріальних та технологічних парках; сприяння відновленню, модернізації, реконструкції та диверсифікації підприємств переробної промисловості; стимулювання процесів самоорганізації сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності на кооперативних засадах; сприяння популяризації продукції місцевих виробників, підвищення її конкурентоспроможності та розширенню ринків збуту
1.3. Створення умов для розвитку підприємництва. Регуляторна політика	Сприяння відновленню діяльності малих та середніх підприємств області у післявоєнний період; спрощення умов для ведення бізнесу; розширення механізмів фінансування суб'єктів малого і середнього підприємництва, у тому числі залучення проєктів міжнародної технічної допомоги, грантів; надання суб'єктам малого і середнього підприємництва інформаційно-консультаційної підтримки
1.4. Транспортний комплекс. Відновлення дорожньої інфраструктури	Оцінка, відновлення та подальший розвиток мережі автобусних перевезень, авіаційного транспорту, автомобільних доріг та поштового зв'язку
1.5. Споживчий ринок, торгівля	Сприяння відновленню діяльності торговельної мережі області у післявоєнний період; відновлення порушених цілісних ланцюгів постачання продукції, зокрема сільського господарства; підтримка місцевих товаровиробників, збільшення їх частки у товарному асортименті на регіональному споживчому ринку; сприяння поширенню та популяризації використання цифрових технологій для забезпечення можливостей покупок онлайн; здійснення заходів з відновлення логістичних шляхів; забезпечення ефективної взаємодії та координації діяльності усіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування і громадських об'єднань споживачів у сфері захисту прав споживачів; підвищення рівня поінформованості та правової обізнаності споживачів щодо їхніх законних прав і механізмів реалізації, а також правової грамотності суб'єктів господарювання, що функціонують на споживчому ринку

1	2
1.6. Паливно-енергетичний комплекс та енергозбереження	Забезпечення відновлення та фізичний захист об'єктів енергопостачання; сталого проходження осінньо-зимового періоду
1.7. Відновлення туризму та рекреації	Розмінування об'єктів туристичної інфраструктури; створення та реконструкція туристично-інформаційної інфраструктури із застосуванням сучасних елементів доступності для людей з інвалідністю; створення умов для відновлення туристичної галузі області; надання інформаційно-консультаційної підтримки для туристичної галузі області
1.8. Інвестиційна діяльність та зовнішньоекономічна політика	Актуалізація інвестиційних проєктів у деокупованих населених пунктах області; розроблення інвестиційних проєктів, що потребують донорської або грантової підтримки; просування інвестиційних проєктів та пропозицій регіону серед потенційних вітчизняних та іноземних ділових партнерів; сприяння реалізації інвестиційних проєктів у рамках державно-приватного партнерства; активізація міжнародного та міжрегіонального співробітництва; реалізація проєктів міжнародної технічної допомоги з відбудови та реконструкції інфраструктури регіону; реалізація ініціативи Конгресу регіональних влад при Президентові України, а саме створення ключової платформи для міжнародних партнерів, які прагнуть співпрацювати на рівні області та громад
<i>2. Людський розвиток та забезпечення якісних умов життя</i>	
2.1. Освіта	Створення безпечного, сучасного та інклюзивного освітнього середовища; створення психологічно комфортного освітнього простору; подолання викликів війни: адаптація та трансформація змісту освіти; створення умов для побудови індивідуальної освітньої траєкторії учням; підвищення професійної компетентності працівників закладів освіти; розроблення та впровадження нових стратегічних наративів щодо формування національної ідентичності учнівської молоді; підготовка кваліфікованих кадрів для галузей економіки області
2.2. Охорона здоров'я	Відновлення роботи закладів охорони здоров'я на деокупованій території Херсонської області
2.3. Підтримка сім'ї, дітей та молоді. Гендерний аспект та запобігання і протидія домашньому насильству	Створення умов для належного функціонування та розвитку сім'ї, забезпечення виконання сім'єю її основних функцій; попередження домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, протидія торгівлі людьми;

1	2
	утвердження гендерної рівності у суспільстві; забезпечення дітей шкільного віку якісними послугами з оздоровлення та відпочинку, насамперед дітей, які потребують особливої соціальної підтримки та уваги; захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; пропаганда пріоритетної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – усиновлення; запобігання потраплянню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до закладів інституційного догляду шляхом охоплення їх сімейними формами виховання
2.4. Культурний простір. Збереження культурної спадщини	Збереження будівель закладів культури, які зазнали пошкоджень, організація роботи щодо визначення обсягів збитків, завданих культурній інфраструктурі внаслідок військової агресії РФ; реалізація заходів щодо відновлення пошкоджених закладів культури та їх модернізації, у тому числі шляхом залучення грантових коштів та фінансової підтримки від міжнародних організацій; сприяння єдності та стійкості громад через культурні ініціативи, продовження виїзного обслуговування мешканців громад Херсонщини, відновлення діяльності закладів культури за їх місцезнаходженням; здійснення заходів зі збереження історико-культурної спадщини області; поліпшення умов збереженості документів Національного архівного фонду та соціально значущих архівних документів; підвищення рівня пожежної безпеки приміщень державного архіву області; перенесення документів Національного архівного фонду на електронні носії для створення фонду користування
2.5. Фізичне виховання та спорт	Підвищення рівня фізичної активності населення; якісні зміни у спорті вищих досягнень; розвиток спортивної інфраструктури
2.6. Соціальний захист населення, надання соціальних та реабілітаційних послуг	Відновлення закладів / установ соціальної сфери області, у тому числі й тих, які надають соціальні послуги громадянам; охоплення соціальними послугами осіб, постраждалих від наслідків проведення бойових дій російською федерацією, малозабезпечених верств населення, осіб та дітей з інвалідністю; охоплення соціальною підтримкою населення деокупованої території Херсонської області; охоплення соціальною підтримкою ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України

1	2
2.7. Удосконалення системи надання адміністративних послуг. Цифровий розвиток, цифрова трансформація	Відновлення діяльності центрів надання адміністративних послуг територіальних громад Херсонської області; отримання додаткових автомобілів з обладнанням для створення мобільних ЦНАПів у територіальних громадах області; створення безбар'єрних умов для отримання громадянами, фізичними та юридичними особами адміністративних послуг; забезпечення доступності та покращення якості надання адміністративних послуг із застосуванням європейських практик обслуговування; відновлення зручних і доступних умов для отримання фізичними та юридичними особами адміністративних послуг; сприяння відновленню стабільного Інтернету на території області та забезпечення безперешкодного доступу до високошвидкісного Інтернету населених пунктів області (насамперед сільських) і закладів соціальної інфраструктури; сприяння відновленню базових станцій мобільного зв'язку, забезпечення розвитку мереж 3G/4G; підвищення рівня цифрової грамотності населення, формування та розвиток цифрових навичок і цифрових компетентностей громадян, що сприятиме розвитку цифрової економіки та суспільства, а також розвитку електронної демократії та людського капіталу
2.8. Зайнятість населення та ринок праці	Забезпечення гідної оплати праці та підвищення рівня життя населення; поетапне підвищення частки оплати праці у структурі доходів; збільшення потреби у вільних та новостворених робочих місцях; підвищення рівня конкурентоспроможності населення; забезпечення потреби роботодавців у висококваліфікованих кадрах; забезпечення ефективної зайнятості населення у 2025 році
3. Охорона навколишнього природного середовища, цивільний захист населення	
3.1. Захист довкілля та екологічна безпека	Знищення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин; будівництво, реконструкція очисних споруд із застосуванням сучасної технології очищення стічних вод, напірних колекторів та каналізаційних мереж у населених пунктах області; впровадження сучасних систем очищення стічних вод; розроблення місцевих планів управління відходами у Херсонській області; відновлення пошкоджених та розбудова нових об'єктів інфраструктури управління відходами

1	2
3.2. Комплексне відновлення та розвиток територій природно-заповідного фонду	Організація заходів з розмінування територій та об'єктів природно-заповідного фонду на території Херсонського і Бериславського районів; визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду Херсонського і Бериславського районів внаслідок збройної агресії російської федерації
3.3. Безпека життя, цивільний захист населення і територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру	Надання методичної допомоги з відновлення документації з питань цивільного захисту районним військовим адміністраціям та військовим адміністраціям населених пунктів; проведення роботи з організації функціонального навчання керівного складу і фахівців місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів міських, селищних, сільських рад, підприємств, установ та організацій у Навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Херсонської області; облаштування захисних споруд цивільного захисту на деокупованій території області; забезпечення організації роботи Штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації воєнного характеру в Херсонській області; проведення просвітницької роботи серед населення щодо вибухонебезпечних предметів, правил поведінки та проживання на деокупованих територіях; проведення робіт з відновлення / модернізації територіальної системи централізованого оповіщення населення
4. Ефективне управління у сфері регіонального розвитку	
4.1. Розвиток територіальних громад. Просторове планування території	Сприяння відновленню ефективної діяльності органів місцевого самоврядування територіальних громад; розроблення та затвердження програм комплексного відновлення області та територій територіальних громад; розроблення та затвердження планів відновлення та розвитку області та планів відновлення і розвитку територіальних громад; розроблення та затвердження комплексного плану просторового розвитку території; організація та забезпечення фінансування заходів з розроблення комплексного плану просторового розвитку території; реалізація експериментального проєкту Єдиного державного реєстру адрес; реалізація експериментального проєкту містобудівного кадастру на місцевому рівні; розроблення та затвердження планів заходів із впровадження безбар'єрного простору в області та територіальних громадах
4.2. Забезпечення населення якісними комунальними послугами	Надання якісних житлово-комунальних послуг; забезпечення відновлення централізованого водопостачання в населених пунктах області;

1	2
	буріння нових артезіанських свердловин; встановлення сонячних панелей на об'єктах водопостачання; підвищення рівня платежів населення та зниження заборгованості за житлово-комунальні послуги
4.3. Відновлення та модернізація об'єктів, що постраждали внаслідок збройної агресії, житлове будівництво	Відновлення інфраструктури; будівництво житла; перепрофілювання або реконструкція об'єктів іншого цільового призначення під житло, придбання житла
4.4. Наповнення бюджету та підвищення ефективності використання бюджетних коштів	Застосування заходів, спрямованих на подолання негативних явищ в економіці, пов'язаних із повномасштабною збройною агресією РФ проти України; сприяння у відновленні й організації роботи бізнесу на звільненій території; забезпечення збалансованості показників бюджету області на 2025 рік, врегулювання міжбюджетних відносин між бюджетами усіх рівнів та належного виконання затверджених бюджетних показників; забезпечення ефективної взаємодії місцевих органів влади та контролюючих органів щодо наповнення бюджетів усіх рівнів; проведення роботи з детінізації економіки та з платниками податків щодо викриття схем ухилення від сплати платежів до бюджету; підвищення результативності бюджетних видатків
4.5. Підтримка Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законодавства військових формувань	Матеріально-технічне забезпечення заходів територіальної оборони області та надання допомоги підрозділам Збройних Сил України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законодавства України; будівництво та облаштування фортифікаційних споруд і оборонних рубежів на території Херсонської області; надання шефської допомоги військовим частинам Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України; забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури
4.6. Створення умов для розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства	Відновлення цифрового телевізійного та радіомовлення на деокупованій території області; забезпечення стабільності та прогнозованості суспільно-політичного життя області, задоволення суспільних інтересів з використанням різноманітних форм демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини; формування нового складу Громадської ради при Херсонській обласній державній адміністрації (через шість місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану)

1	2
4.7. Управління об'єктами спільної власності територіальних громад області	Забезпечення функціонування, відновлення та приведення до належного стану будівель і об'єктів, що належать до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області; забезпечення ефективного та раціонального використання комунального майна, що належить до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області, в обласних комунальних закладах, установах та на підприємствах

Зв'язок з іншими документами державного планування:

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 695 (зі змінами);

Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років, затверджена рішенням Херсонської обласної ради від 20 грудня 2019 року № 1511 (зі змінами).

II. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Херсонська область розташована у південній частині України, в басейні нижньої течії річки Дніпро в межах Причорноморської низини, омивається Чорним та Азовським морями.

На сході Херсонська область межує із Запорізькою, на північному заході – з Миколаївською, на півночі – з Дніпропетровською областями, на півдні по Сивашу та Перекопському перешийку – з Автономною Республікою Крим. Територією області проходить державний кордон протяжністю 458 км, у тому числі по морях: Чорному – 350 км, Азовському – 108 км.

Як природно-територіальний комплекс Херсонщина розташована у південно-західній частині Східноєвропейської рівнини, її степовій зоні. Всі лісові масиви, за винятком плавнів, штучного походження.

Територію області перетинають річка Дніпро та Дніпро-Бузький лиман, а лівобережну частину – річка Інгулець. Унікальним явищем міжнародного значення є дельта Дніпра. Її водно-болотні угіддя перебувають під захистом Рамсарської конвенції, ратифікованої Україною 15 листопада 1997 року.

Лівобережна частина області має переважно рівнинний рельєф та балочну місцевість уздовж Каховського водосховища та Дніпро-Бузького лиману. Правобережну частину характеризують рівнинно-подові, балочні, яружні, схиліві, заплавно-терасові типи місцевості. У геоморфологічному відношенні область має найбільші абсолютні відмітки висот і слабкий похил на південь до узбережжя Чорного моря. Розчленованість рельєфу незначна.

Земельні ресурси

Структура земельного фонду Херсонської області до початку збройної агресії була такою: 69,1% – землі сільськогосподарського призначення, 15,1% – землі під водою, 5,4% – ліси та лісовкриті площі.

Розораність території області становила 62,8% (вище середнього рівня по країні – 53,9%), сільськогосподарських земель – 90,8%.

Територіально Херсонська область розміщена у межах степової кліматичної зони. За ґрунтовими та природно-кліматичними критеріями область умовно поділяється на 7 основних природно-сільськогосподарських районів:

Бериславський природно-сільськогосподарський район охоплює Бериславський та частину Херсонського районів. Площа сільськогосподарських угідь – 415,2 тис. га.

Ґрунтовий покрив району складається здебільшого з чорнозему південного з важко- та середньосуглинковим механічним складом з переважанням крупнопилуватої фракції – це визначає схильність ґрунтів до процесів дефляції та ерозії.

Площа подових ґрунтів (близько 10% ріллі) характеризується досить потужним гумусовим профілем (60 – 70 см) та відзначається низькою водопроникністю, значною вологоємністю при невеликому запасі доступної для рослин води. Ґрунтам притаманне короткострокове сезонне перезволоження, вони потребують регулювання водно-повітряного режиму.

Нижньосірогоський природно-сільськогосподарський район об'єднує майже весь Каховський та частину Генічеського районів. Площа сільськогосподарських угідь – 490,3 тис. га.

Переважаючі ґрунти (понад 80%) – високопродуктивні чорноземи південні солонцюваті, які піддаються впливу дефляції.

Ґрунти потребують проведення протидефляційних заходів.

Білозерський природно-сільськогосподарський район включає господарства більшої частини Херсонського району. Загальна площа сільськогосподарських угідь – 104,8 тис. га.

Ґрунтовий покрив району представлений темно-каштановими ґрунтами у комплексі із солонцями, що займають близько 70% ріллі. Ґрунти характеризуються розвиненим гумусовим профілем із середньо- та важкосуглинковим механічним складом, дефляційно небезпечні.

За рахунок зрошення водами Дніпровського лиману та р. Інгулець у ґрунтах спостерігається вторинне осолонцювання, місцями затоплення й підтоплення територій. Такі масиви потребують проведення меліоративних заходів.

Олешківський природно-сільськогосподарський район розташований на піщаних аренах тераси р. Дніпро та об'єднує господарства частини Скадовського, Херсонського, Каховського районів та м. Нова Каховка. Площа сільськогосподарських угідь складає 47,3 тис. га.

У ґрунтовому покриві переважають чорноземи осолоділі здебільшого супіщаного механічного складу, які характеризуються слабкою гумусовістю

(0,96%), потужним ґрунтовим профілем, низькою поглинальною здатністю, слабкою оструктуреністю, високою водопроникністю, малою вологоємністю, а також низькою забезпеченістю поживними речовинами. Ґрунти значною мірою перебувають під впливом дефляції і потребують проведення відповідних заходів зі збереження.

Скадовський природно-сільськогосподарський район охоплює частину господарств Скадовського, Херсонського, Каховського районів і належить до тераси дельти р. Дніпро. Площа сільськогосподарських угідь – 272,2 тис. га.

Ґрунтовий покрив району представлений переважно темно-каштановими ґрунтами та їх комплексами із солонцями.

Ґрунти характеризуються легким механічним складом, добре розвиненим гумусовим профілем зі слабкою структурою, що характеризується значною водопроникністю на слабосолонцюватих ґрунтах і дуже низькою на сильносолонцюватих ґрунтах та солонцях. Це, у свою чергу, викликає технологічні ускладнення при поливах.

На зрошуваних землях відзначається наявність вторинно солонцюватих ґрунтів, подекуди – засолення та підтоплення, що зумовлює інтенсивне вимивання поживних речовин, погіршення фізичних властивостей ґрунту. Інтенсивне навантаження на ґрунт при проведенні механічного обробітку обумовлює його переущільнення – утворення в орному та підорному горизонтах щільних прошарків, які істотно погіршують водопроникність ґрунту.

Чаплинський природно-сільськогосподарський район. До його складу входять частина Каховського та Генічеського районів. Загальна площа сільськогосподарських угідь – 236,7 тис. га.

Ґрунтовий покрив представлений темно-каштановими ґрунтами та їхніми комплексами із солонцями, які характеризуються гумусовим профілем потужністю 40 – 48 см, значною солонцюватістю та слабкою оструктуреністю орного шару.

Генічеський природно-сільськогосподарський район охоплює значну територію Генічеського району. Площа сільськогосподарських угідь – 349,5 тис. га.

Характеристика ґрунтів району аналогічна до Чаплинського природно-сільськогосподарського району. Землі, які зрошуються упродовж багатьох років мінералізованими артезіанськими водами, вторинно солонцюваті.

Стан ґрунтів

Ще до початку збройної агресії росії проти України стан використання земельних ресурсів Херсонської області не завжди відповідав вимогам до їх охорони, оскільки в результаті антропогенної діяльності порушено екологічно безпечне природокористування, насамперед допустиме співвідношення площ угідь, зокрема ріллі, пасовищ, сінокосів, земель водного та лісового фондів.

Надмірне розширення площі ріллі призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь: ріллі, природних кормових угідь, лісів та водойм, що негативно позначилося на стійкості агроландшафтів і обумовило значну техногенну ураженість екосфери. Особливу тривогу

викликало зниження родючості ґрунтів області. Характерними процесами у ґрунтах був щорічний від'ємний баланс гумусу, зниження вмісту поживних елементів, декальцинація ґрунтів, підвищення кислотності, погіршення фізичних, фізико-хімічних показників.

Однією з головних проблем землекористування в області була деградація ґрунтів. Дуже високий рівень сільськогосподарського освоєння території, посушливий клімат з частими суховійними вітрами призводять до вітрової ерозії, а в районах з вираженим рельєфом має місце інтенсивна водна ерозія ґрунтів.

Дефляційно небезпечною є практично вся територія області площею 1706,3 тис. га, або 86,6% від загальної площі сільськогосподарських угідь.

Ерозія й дефляція обумовлюють втрату гумусу, азоту, фосфору, калію й інших поживних речовин, знижуючи їх вміст у ґрунті та негативно впливаючи на їхній баланс, особливо гумусу. Середньорічні втрати гумусу у ґрунтах становили 0,3 тонни/га, що обумовлено недосконалою культурою землеробства.

На якісному стані земельних ресурсів позначалися й інші негативні чинники, такі як засоленість, солонцюватість тощо.

Унаслідок повномасштабної війни та окупації земельні ресурси регіону зазнали чималих збитків, які на сьогодні неможливо повністю обрахувати через проведення бойових дій та постійні обстріли звільненої території області, окупацію лівобережної частини Херсонщини.

Відбувається суттєве пошкодження поверхневого шару ґрунтів через рух важкої техніки, будівництво фортифікаційних споруд, вибухи та згоряння боєприпасів, проведення військових маневрів тощо.

Більша частина території є непридатною до використання через щільне мінування, засмічення залишками вибухонебезпечних предметів та іншими об'єктами, пов'язаними із веденням бойових дій.

Загальна площа сільськогосподарських угідь Херсонської області становить 1,9 млн га, з них рілля – 1,7 млн га. Площа сільськогосподарських угідь на деокупованій території складає 508,3 тис. га, які є потенційно замінованими. Станом на 08 жовтня 2024 року обстежено та розміновано 68% полів (346,32 тис. га).

Загалом від початку проведення робіт підрозділами з розмінування фахових відомств виявлено та знищено вибухонебезпечних предметів у кількості 206,033 тис. од.

За даними Державної екологічної інспекції Південного округу (Запорізька та Херсонська області), станом на 01 листопада 2024 року в Херсонській області від початку повномасштабного вторгнення встановлено майже 1 500 випадків забруднення та засмічення земель, що завдали збитків на суму понад 9,906 млрд грн. Площа уражених територій складає майже 350 тис. кв.м.

Рослинний світ та лісові ресурси

Територія Херсонської області за ботанічним районуванням розташована у трьох ботаніко-географічних районах степової зони, а саме: у Правобережному Злаковому Степу, Лівобережному Злаковому Степу і в Полиновому Степу.

За геоботанічним районуванням територія області належить до 9 геоботанічних районів смуги Типчаково-ковилових степів та смуги Полиново-злакових (Пустельних полиново-типчаково-ковилових) степів Приазовсько-Чорноморської степової підпровінції Причорноморської (Понтичної) степової провінції Європейсько-Азіатської степової зони (області).

У зв'язку з різноманітністю природних умов території області тут зростає велика кількість видів рослин і грибів. Вищих судинних рослин (папоротеподібні, хвощеподібні, плауноподібні, голонасінні, покритонасінні), за попередніми даними, відмічено близько 1 500 видів, вищих несудинних (мохоподібних) – 120 видів, водоростей – діатомових, жовто-зелених, харових, золотистих, динофітових, евгленових, червоних, зелених, а також синьо-зелених (прокаріотів) – понад 500 видів, грибів – близько 850 видів, у тому числі 150 видів лишайників.

Типчаково-ковилові степи. Степи цього типу є зональним явищем. Вони переважають у рослинному покриві Біосферного заповідника «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна, а також на схилах балок, ярів, на крутих берегах Дніпра, Інгульця. Зустрічаються в Бериславському районі, на півдні Каховського, на сході Генічеського та на заході Херсонського районів. Ці степи називають біднорізнотравними, оскільки їх видова різноманітність становить близько 12 видів на 1 кв.м площі. До складу флори цих степів входять майже 500 видів вищих рослин.

Травостій степів зріджений порівняно з різнотравно-типчаково-ковиловими степами, що розташовані північніше. Тут добре виражений літній період напівспокою рослин. Домінують у рослинному покриві щільнокущові злаки – ковила Лессінга (*Stipa lessingiana*), ковила українська (*S. ucrainica*), ковила волосиста (тирса) (*S. capillata*), костриця валіська (типчак) (*Festuca valesiaca*), келерія гребінчаста (*Koeleria cristata*), колосняк гіллястий (*Leymus ramosus*). У домішці – степове різнотрав'я: пижмо тисячолісте (*Tanacetum millefolium*), дивина фіолетова (*Verbascum phoeniceum*), кринитарія волохата (*Crinitaria villosa*), льон Черняєва (*Linum czernjaevii*), люцерна румунська (*Medicago romanica*) та інші.

У міждернинних проміжках поселяються ефемери і ефемероїди. Ефемери – це: веснянка весняна (*Erophila verna*), вероніка весняна (*Veronica verna*), веснянка трилиста (*V. triphyllus*), костянець зонтичний (*Holosteum umbellatum*), проломник видовжений (*Androsace elongata*), мласкавець ребристий (*Valerianella costata*) та ін. До ефемероїдів належать: тонконіг бульбастий (*Poa bulbosa*), тюльпан Шренка (*Tulipa schrenkii*), тюльпан південнобузький (*T. hypanica*), тюльпан скіфський (*T. scythica*), гіацинтик білий (*Hyacinthella leucophaea*) та ін.

З мохів у цих степах переважають тортуля сільська (*Tortula ruralis*), вейсія довголиста (*Weissia longifolia*), з лишайників – кладонія оленевидна (*Cladonia rangiformis*), кладонія війчаста (*C. fimbriata*), багато синьо-зеленої водорості носток звичайний (*Nostoc commune*). Види ковили, тюльпанів та інші занесено до Червоної книги України, а рідкісні ценози – формації ковили Лессінга, ковили української, ковили волосистої – до Зеленої книги України.

Пустельні полиново-типчаково-ковилові (злакові) степи займають вузьку смугу вздовж Чорного й Азовського морів, уздовж узбережжя Сиваша у Скадовському та Генічеському районах.

В умовах значного засолення ґрунтів та посушливого клімату ці степи є найбільш ксерофітними. Рослинний покрив їх мозаїчний, комплексний. Із ксерофітних напівчагарничків у ценозах домінують полин сантонінський (*Artemisia santonica*) – на захід від Скадовська, та полин таврійський (*A. taurica*) – на схід від Скадовська.

На дещо підвищених місцях тут переважають костриця валіська, житняк гребінчастий (*Agropyron pectinatum*), рідше – ковила волосиста, у домішці – полин австрійський (*Artemisia austriaca*), віниччя сланке (*Kochia prostrata*), камфоросма монпельйська (*Camphorosma monspeliaca*), із різнотрав'я – кермек Мейєра (*Limonium meyeri*), конюшина польова (*Trifolium arvense*).

У прогалинах – тонконіг бульбистий, тюльпан Шренка, бурачок пустельний (*Alyssum desertorum*), мохи – тортуля піщана (*Tortula ruraliformis*), тортуля сільська, брахітецій білуватий (*Brachythecium albicans*), з лишайників, особливо в дуже засолених місцях, – кладонія оленевидна, кладонія підоленевидна (*C. subrangiformis*) та кладонія листувата (*C. foliacea*). Слід відмітити, що зі збільшенням засолення зростає ценотична роль лишайників, проєктивне покриття яких досягає 30 – 40%.

Чагарникові зарості в деяких частинах області зустрічаються не тільки на схилах балок, берегів річок, а й на плакорах. Особливо це спостерігається у великих зниженнях, безстічних депресіях – подах, які найбільш характерні для півдня та сходу області. Лише антропогенна діяльність перешкоджає чагарниковим заростям значно поширитися на плакорі. Тому їх необхідно відносити до зонального типу рослинності і розглядати як проміжну стадію зміни степових ценозів лісовими. Ґрунти в чагарникових заростях більш вологі, ніж у степових ценозах. Найбільш типові види чагарникових ценозів – терен степовий (*Prunus stepposa*), бобчук або степовий мигдаль (*Amygdalus nana*), вишня степова (*Cerasus fruticosa*), види шипшини (*Rosa*). Зрідка серед чагарників зустрічаються окремі дерева груші звичайної (*Pyrus communis*) та жостеру проносного (*Rhamnus cathartica*). Чагарникові зарості дають змогу поселятися в них більш північним видам рослин. Так, на ділянці «Стара» у Біосферному заповіднику «Асканія-Нова» серед терну степового відзначені бореальні й неморальні види мохів, тобто види, які зазвичай зростають у тайговій зоні та зоні широколистяних лісів. Мигдаль степовий занесено до Зеленої книги України.

Псамофітні (піщані) степи. Рослинність піщаних степів на Нижньодніпровських пісках є домінуючою, первинною, корінною. Псамофітні степи займають підвищені ділянки всіх семи піщаних арен: Каховської, Козачелагерської, Виноградівської (Чалбаської), Олешківської, Збур'ївської, Іванівської та Кінбурнського півострова.

Ці степи, хоча й розташовані у смузі типчаково-ковилових, належать до едафічного (псамофітного) варіанта різнотравно-типчаково-ковилових степів, тобто північнішої смуги степової зони. Але оскільки степова смуга (підзона)

різнотравно-типчаково-ковилових степів входить до складу степової зони, то вони, природно, відносяться до зонального типу рослинності.

У їх покриві переважають костриця Беккера (*Festuca beckeri*), ковила дніпровська (*Stipa borysthenica*), келерія піскова (*Koeleria sabuletorum*), житняк Лавренків (*Agropyron lavrenkoanum*), житняк пухнастоквітковий (*A. dasyanthum*). У різнотрав'ї також переважно псамофіти – гвоздика плоскозуба (*Dianthus platyodon*), цмин пісковий (*Helichrysum arenarium*), молочай Сегієрів (*Euphorbia seguieriana*) та інші.

На цих пісках дуже багато ендеміків Нижнього Придніпров'я – видів, поширених лише на даній території: дрід дніпровський (*Genista borysthenica*), еспарцет дніпровський (*Onobrychis borysthenica*), чебрець дніпровський (*Thymus borysthenicus*), юринея Пачоського (*Jurinea paczoskiana*) та інші. Проміжки серед рослин заростають мохами – тортулою пісковою та цератодом пурпурним (*Ceratodon purpureus*), а також лишайниками – кладонією листуватою, целокаульоном степовим (*Coelocaulon steppae*) тощо.

Крім псамофітних степів, на піщаних аренах значні площі займають *бугристі піски*, так звані *кучугури*, які утворилися внаслідок дії вітру та інших факторів. На кучугурах переважають види з міцним і довгим корінням, яке дозволяє їм закріплюватися на рухомому піску. Це зіновать дніпровська (*Chamaecytisus borysthenicus*), дрід дніпровський, молочай Сегієрів, чебрець дніпровський та інші. З мохів тут переважають цератодон пурпурний, брій дернистий (*Bryum caespitium*), зозулин льон волосконосний (*Polytrichum piliferum*). Проте основний фон кучугур створюють лишайники, такі як кладонія листувата, кладонія рогата (*Cladonia cornuta*) та кладонія оленевидна.

До того ж поверхня піщаних бугрів укрита товстою до 2 см кіркою з піщинок, переплетених і склеєних сланями водоростей, – хлоргормідіум (*Chlorhormidium*), тетрацистіс (*Tetracystis*) та ін.. Ці рослини є першими, ініціальними ланками заростання пісків.

Природні *соснові ліси* на території області, про які згадувалося ще в XI столітті, були знищені. Сучасні, відновлені людиною, можна вважати нащадками колишніх, оскільки зберігся субстрат, на якому вони росли, – піщані ґрунти. Здебільшого вони зростають на Нижньодніпровських пісках, невеличкі масиви є і в інших частинах області.

Перші спроби залісення пісків лівобережжя зроблено у XIX ст. З тих часів збереглися невеличкі ділянки сосни на околицях м. Олешки.

Масові посадки лісів проводилися після Другої світової війни. За ці десятиріччя сформувалися лісові соснові ценози. Для насаджень випробувано 22 види сосен, але найкраще себе проявили два види: сосна звичайна (*Pinus sylvestris*) та сосна кримська (*P. pallasiana*), причому остання виявилась більш стійкою до жорстких умов степової зони. З інших видів лише деякі зустрічаються як домішки до сосен звичайної та кримської. Це сосна чорна (*P. nigra*), сосна гірська (*P. montana*), сосна жовта (*P. scopulorum*), сосна приморська (*P. pinaster*), сосна Банка (*P. banksiana*), сосна китайська (*P. sinensis*), сосна ладанна (*P. taeda*).

Сформувалися ценози, типові для сосняків сухих місцезростань. Це сосняки куничниковий (злаковий), осоковий та лишайниковий. Моховий та лишайниковий яруси складають ті ж види, які зростають і в сусідніх псамофітних степах та в березових лісах. Із грибів тут зустрічаються типові для соснових лісів види – білий гриб (*Boletus edulis*), маслюк звичайний (*Ixocomus luteus*), рядовка зелена (*Tricholoma equestre*), бліда поганка (*Amanita phalloides*), мухомор звичайний (*A. muscaria*) та ін.

Дубові ліси. Невеличкі лісові масиви з дуба звичайного (*Quercus robur*) пов'язані з другою піщаною терасою Дніпра, де вони займають зниження – улоговини із супіщаними ґрунтами. Частіше вони зустрічаються в Чорноморському біосферному заповіднику, урочищі Буркути та в інших місцях. До 50-х років минулого століття значні масиви заплавних дібров розташовувалися в заплаві Дніпра північніше міста Каховки. Вони повністю були затоплені водами Каховського водосховища.

У деревостані переважає дуб звичайний із зімкнутістю крон до 0,5, а місцями – до 0,8, висотою стовбурів до 15 – 16 м, з діаметром стовбурів до 40 см. У домішці відмічені ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), береза дніпровська (*Betula borysthenica*), груша звичайна, осика (*Populus tremula*), глід обманливий (*Crataegus fallacina*). У підліску – терен степовий, жостір проносний, бузина чорна (*Sambucus nigra*), калина звичайна (*Viburnum opulus*).

Дуже часто дубові ліси (гайки) оточені густими терновими заростями. У трав'янистому ярусі відмічені неморальні супутники дуба, типові лісові рослини неморальної і бореальної зон – конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), купина пахуча (*Polygonatum odoratum*), фіалка приємна (*Viola suavis*), проліска дволиста (*Scilla bifolia*). На стовбурах дуба та інших дерев переважають давні неморальні та бореальні види мохоподібних. Це свідчить про те, що дубові ліси є давніми корінними ценозами.

Осокові ліси пов'язані у своєму поширенні в основному з піщаними аренами лівобережжя області, а саме з їх зниженими місцями – улоговинами. В деревостані домінує осика, стовбури якої досягають 15 м заввишки і товщиною до 30 см. У густих заростях зімкнутістю до 0,8 – 0,9, крім осики, в деревостані зустрічаються дуб звичайний, груша звичайна, береза дніпровська, у підліску – жостір проносний, бузина чорна, крушина ламка (*Frangula alnus*). У травостої відмічені види різної екологічної приуроченості, що пов'язано з неоднаковими умовами зволоження. Це куничник наземний (*Calamagrostis epigeios*), осока колхідська (*Carex colchica*), очерет південний (*Phragmites australis*) та ін.

Березові ліси. Деревостан березових лісів (гайків), які часто зустрічаються на пісках від Каховки до Кінбурнського півострова, утворює ендемічний вид Нижнього Придніпров'я – береза дніпровська, занесена до Червоної книги України. Березняки зростають в улоговинах серед піщаних кучугур або у зниженнях серед псамофітних степів. Деревостан має різну зімкнутість – від 0,1 до 0,8, стовбури досягають 10 м заввишки, а їх діаметр – до 20 см.

Берези часто суховершинять, очевидно в результаті зниження рівня ґрунтових вод внаслідок посухи останніх десятиліть. У домішці до берези

дніпровської відзначені дуб звичайний, осика, груша звичайна, вільха клейка (*Alnus glutinosa*), сосна звичайна (самосів). У підліску – верба прутovidна (*Salix viminalis*), терен степовий, бузина чорна, жостір проносний.

Оскільки березняки зустрічаються в різних умовах зволоження, то і трав'янистий покрив представлений різними групами рослин – степовими, лучними, лісовими, водно-болотними. Це куничник наземний, купина запашна, осока висока (*Carex elata*), очерет південний, золотушник звичайний (*Solidago virgaurea*). З березняками пов'язане зростання рідкісних видів – плауна заплавного (*Lycopodiella inundata*), сфагнових мохів – сфагнума оманливого (*Sphagnum fallax*), сфагнума розчепіреного (*S. squarrosum*) та сфагнума бахромчатого (*S. fimbriatum*) та інших, переважно бореальних видів.

Нижньодніпровські плавні. У долині річки Дніпро, що перетинає Херсонську область і ділить її на дві частини – правобережну та лівобережну, а також Інгульця сформувався своєрідний комплекс різних типів рослинності: лісової та чагарникової (вербняки, осокірники, вільшаники), лучної, водно-болотної.

Лісова рослинність представлена вербовими лісами з верби білої (*Salix alba*), характерними для найбільш підвищених ділянок заплави. Деревостан розріджений, зімкнутість – 0,3 – 0,4. Верби суховершинять у зв'язку з нагінними явищами, проникненням солоної морської води під дією вітру по річищу Дніпра та протоках далеко вверх проти течії у водойми і відповідно засоленням ґрунтів заплави. Стовбури верби білої досягають 20 – 25 м заввишки товщиною до 30 – 35 см і більше. У домішці трапляються верба ламка (*S. fragilis*) і осокір (*Populus nigra*). У трав'янистому ярусі зростають розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), гірчак перцевий (*Polygonum hydropiper*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), півники болотні (*Iris pseudacorus*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*) та ін.

Осокорові ліси з тополі чорної займають дещо підвищені місцезростання порівняно з вербовими лісами. Деревостан має зімкнутість до 0,7 – 0,8, висота дерев – до 20 – 25 м, діаметр стовбурів – до 20 – 30 см. У домішці трапляються тополя біла (*P. alba*), в'яз гладенький (*Ulmus laevis*), ясен високий, верба біла, верба ламка. У підліску зростають аморфа кушова (*Amorpha fruticosa*), крушина ламка, жостір проносний, верба прутovidна, ожина сиза (*Rubus caesius*), бузина чорна. У трав'янистому ярусі переважають куничник наземний, стоколос безостий (*Bromopsis inermis*), ситник Жерарда (*Juncus gerardii*), пирій повзучий (*Elytrigia repens*) та ін. На найбільших підвищеннях в осокових лісах різко зростає ценотична роль в'яза гладенького та ясена високого. Ліси тут – осоково-в'язові, осоково-ясеніві. Характеризуються ці ліси розрідженим травостоєм.

Вільхові ліси зустрічаються у дельтовій та переддельтовій області Дніпра, у притерасних зниженнях та зрідка у зниженнях на піщаних аренах. За характером еколого-фітоценотичних умов – це лісові болота, переважно обводнені, які мають торф, мул. Домінує у ценозах вільха звичайна. Зімкнутість деревостану досягає 0,8 – 0,9, висота стовбурів – до 18 – 20 м, діаметр стовбурів – до 20 – 30 см. У домішці до вільхи зрідка зустрічаються верба біла,

тополя чорна та біла, на аренних зниженнях на узліссях до вільхи домішуються дуб звичайний та береза дніпровська. У рідкому підліску зустрічаються верба сиза (*Salix cinerea*), калина звичайна, верба тритичинкова (*Salix triandra*), аморфа кушова. У трав'янистому ярусі типові болотні види – гірчак амфібійний (*Polygonum amphibium*), осока гостровидна (*Carex acutiformis*), півники болотні, вербозілля звичайне, живокіст лікарський, папороть болотна (*Thelypteris palustris*) та ін.

Вільха звичайно зростає на підвищеннях – так званих п'єдесталах, оточених глибокими «вікнами» з водою. Нерідко увесь п'єдестал (1,5 – 2 м у діаметрі) вкритий мохом аулакомнієм болотним (*Aulacomnium palustre*), а по краях зростає амблістергій береговий (*Amblystegium riparium*), який спускається під воду по корінню вільхи, що виступає.

Чагарникова рослинність значно поширена у плавнях і представлена чагарниковими видами верб тритичинкової, прutowидної, попелястої, гостролистої (*Salix acutifolia*), маслинки вузьколистої (*Elaeagnus angustifolia*), аморфи кушової. Чагарники вкраплюються в інші типи рослинності, особливо їх багато серед заростей очерету південного.

Лучна рослинність виникла на місці заплавних лісів, чагарникових угруповань та замулених боліт. Розрізняють три типи лук: остепнені, справжні та болотисті. Остепнені луки займають найбільш підвищені екотопи, в них домінують свинорій звичайний (*Cynodon dactylon*), осока рання (*Carex praecox*), тонконіг вузьколистий (*Poa angustifolia*) та ін. Трапляються ці луки дуже рідко, невеличкими фрагментами. Справжні луки також трапляються зрідка на невисоких гривах та рівнинних ділянках заплави. Переважають у них пирій повзучий, куничник наземний, стоколос безостий, тонконіг болотний (*Poa palustris*) та гігрофільне різнотрав'я. Болотисті луки зустрічаються дещо частіше, ніж попередні. Розміщуються вони у зниженнях прибережних грив, у притерасній частині заплави в надмірно зволжених місцях. У їх складі переважають очеретянка звичайна (*Phalaroides arundinacea*), бульбокомиш морський (*Bolboschenus maritimus*), осока гостра, лепешняк великий (*Glyceria maxima*), очерет південний. Слід відзначити значну продуктивність цього типу лук – 400 ц/га.

Болотна рослинність домінує у рослинному покриві плавнів. Болота Херсонщини відносяться до низинних евтрофних трав'яних боліт, тобто боліт, що живляться ґрунтовими водами, які містять багато мінеральних речовин. Підземні органи рослин знаходяться у мінеральному субстраті, оскільки шар торфу тут або дуже тоненький, або зовсім відсутній. Ценози цих боліт дуже прості за структурою, одноманітні. Домінують у них очерет південний, рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*). Трав'яні болота вкривають усі острови і знижені ділянки в дельті Дніпра й Інгульця, всі мілководдя, протоки, ерики, озера, саги (притерасні зниження).

Значна роль тут належить осокам високій та пухирчастій (*Carex vesicaria*), сідачу коноплевому (*Eupatorium cannabinum*), папороті болотній, пижмі звичайній (*Thalassium vulgare*) та ін. При цьому майже в усіх ценозах перший ярус утворює очерет південний, у деяких – верба попеляста. З рідкісних видів

тут трапляється орхідея болотна (*Orchis palustris*). Переважна більшість рослин боліт плавнів належить до голарктичного та євразійського типів ареалу.

Водна рослинність займає величезні площі мілководдя і водотоків. Значна кількість видів пов'язана як із субтропічною, так і з бореальною географічною зоною. З невикорінених, вільно плаваючих рослин у ценозах переважають спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*), ряска мала (*Lemna minor*), сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*), водокрас звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*), тілоріз алое видний (*Stratiotes aloides*), роголистник занурений (*Ceratophyllum demersum*). Викорінена рослинність є дуже давньою, в її складі багато монотипних родів, широкоареальних видів, реліктів. До реліктів третинного періоду належать сальвінія плаваюча, альдрованда пухирчаста (*Aldrovanda vesiculosa*), плавун щитолистий (*Nymphaea peltata*). У ценозах викоріненої рослинності переважають види рдесника (*Potamogeton*), водяна сосонка ланцетолиста (*Hippuris lanceolata*), валіснерія спіральна (*Vallisneria spiralis*), елодея канадська (*Elodea canadensis*), глечики жовті (*Nuphar lutea*), латаття біле (*Nymphaea alba*), зрідка – водяний горіх (*Trapa natans*), занесений до Червоної книги України, тощо. Багато водних угруповань рідкісні, включені до Зеленої книги України. Це формації сальвінії плаваючої, латаття білого, глечиків жовтих, горіха плаваючого.

Галофітна рослинність. Уздовж південної межі Херсонської області, що пролягає узбережжями Чорного й Азовського морів та Сиваша, а також у степових зниженнях, заплавах річок, на піщаних терасах, біля озер та лиманів на солонцюватих південних чорноземах та каштанових ґрунтах, солонцях, солончаках зростають рослини, які пристосувалися переносити високий вміст солей (хлоридів та сульфатів) у субстраті. На солончаках зростають сукулентні види, в клітинах яких спостерігається високий осмотичний тиск. Це солерос європейський (*Salicornia europaea*), содник простертий (*Suaeda prostrata*), галіміоне бородавчаста (*Halimione verrucifera*), сарсазан шишкуватий (*Halocneum strobilaceum*), курай содовий (*Salsola soda*) та ін.

На солонцях рослинність різноманітніша. Тут зростають види, що мають властивість виділяти надлишок солей назовні через спеціальні сольові залози, – кермек каспійський (*Limonium caspium*), франкенія шорстка (*Frankenia hispida*), із чагарників – види амарикса (*Tamarix*). Відмічені тут також віниччя сланке, басія волосиста (*Bassia hirsuta*), молочай щибриковидний (*Euphorbia peplis*), гірчиця морська (*Sakile euxina*), полини сантонінський і таврійський та ін. У подах на засолених ґрунтах утворюються засолені луки з покісниці Фоміна (*RissicopeHia fominii*), ситника Жерарда, прибережниці берегової (*Aeluropus littoralis*) з домішкою кермеку Мейєра, полину сантонінського та ін.

Рослинність солоних водойм. На мілководді Азовського і Чорного морів у рослинному покриві з квіткових рослин переважають камка морська та мала (*Zostera marina*, *Z. noltii*), причому камка морська домінує в замулених місцях.

У лиманах, де мінералізація води менша, поширена цанікелія болотна (*Zannichellia palustris*). На морському мілководді часто утворюють монодомінантні ценози рупія морська (*Ruppia maritime*) та інші види цього роду. Крім цих, досить поширеними є водні макрофіти широкої екологічної

амплітуди – рдесник гребінчастий та різуха морська (*Najas marina*). Ці рослини акумулюють біогенні елементи, сполуки донних відкладів, є кормовою базою для численних тварин. Із водоростей зростають види роду хара (*Chara*), багато червоних водоростей – церамій (*Ceramium*), полісифонія (*Polysiphonia*), із зелених – зелений морський салат ульва (*Ulva*), кишечниця (*Enteromorpha*) та ін. Багатий фітопланктон солоних водойм. У затоках біля берегів Херсонщини відмічено понад 100 видів водоростей, з них більше половини припадає на діатомові водорості, чимало зелених та прокаріотних синьо-зелених, є також евгленові, динофітні, золотисті, жовто-зелені.

Рослинність вапнякових відслонень. У Херсонській області вапнякові відслонення знаходяться на схилах крутих берегів Дніпра, Інгульця, балок, ярів. На них сформувалась специфічна рослинність, що зустрічається мозаїчно по схилу. На її склад впливає характер материнської породи, наявність дрібнозему, експозиція схилу, його крутизна, ступінь забезпеченості вологою тощо. Переважають тут кальцефільні ксерофітні (посухостійкі) види. Їм притаманні багато різних ознак пристосування до жорстких умов: потужна коренева система; густе сіре опушення, що відбиває сонячні промені; кутикула; восковий наліт; м'ясисті тканини; вузькі листові пластинки із закрученими краями тощо. На вапнякових відслоненнях, крім типових степових рослин, що зростають при наявності шару ґрунту, тут відмічені самосил білоповстистий (*Teucrium polium*), бородач звичайний (*Botriochloa ischaemum*), чебрець двовидний (*Thymus dimorphus*), мигдаль степовий або бобчук, а також рідкісні, ендемічні види – голонасінник одеський (*Gymnospermium odessanum*), зіновать Скробічевського (*Chamaecytisus skrobiszewskii*), цимбохазма дніпровська (*Cymbocasma borysthena*), шоломниця весняна (*Scutellaria verna*), дрік скіфський (*Genista scythica*), брандушка весняна (*Bulbocodium versicolor*), тюльпан Шренка, тюльпан південнобузький та ін. Вапнякові відслонення виконують роль сховищ багатої степової флори, оскільки степи бездумно розорюються. Вони матимуть величезне значення при неминучому відновленні значних степових ділянок у недалекому майбутньому.

Сегетальна рослинність. Бур'янам притаманна велика енергія розмноження як насінням, так і вегетативно. Ценози сегетальної рослинності створюють такі види, як мишій сизий та зелений (*Setaria glauca*, *S. viridis*), щириця звичайна (*Amaranthus retroflexus*), півняче просо (*Echinochloa crusgalli*), берізка польова (*Convolvulus arvensis*), лобода біла (*Chenopodium album*), курай іберійський (*Salsola iberica*), свинорий пальчастий, степовий гірчак звичайний (*Acroptilon repens*), осот цетинистий (*Cirsium setosum*). Багато видів бур'янів здавна супроводжують землеробство, але є й такі, що з'явилися в цій місцевості нещодавно. Серед них північноамериканські види – злинка канадська (*Erigeron canadensis*), галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora*) та ін.

Рудеральна рослинність зростає у місцях з відчутним впливом антропогенного фактора. Найбільш поширені рудерали – полин звичайний (*Artemisia vulgaris*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), м'яточник бур'яновий (*Ballota ruderalis*), болиголов плямистий (*Conium maculatum*), собача кропива звичайна (*Leonurus cardiaca*), лопух справжній (*Arctium lappa*), будяк

акантовидний (*Carduus acanthoides*), нетреба звичайна та колюча (*Xanthium strumarium*, *X. spinosum*), миколайчики польові (*Eryngium campestre*), спориш звичайний (*Polygonum aviculare*), тонконіг бульбистий, подорожник великий (*Plantago major*), блекота чорна (*Hyoscyamus niger*), дурман звичайний (*Datura stramonium*) та багато ін. Слід відзначити, що сегетальні та рудеральні ценози дуже динамічні: стрімко виникають, розвиваються, зникають, а при зміні умов знову з'являються на тих же чи сусідніх місцях.

Складовими рослинного світу Херсонщини є також рослинність полів, садів, виноградників, вуличних та придорожніх насаджень, лісосмуг, парків, дендропарків, скверів, квітників тощо. У цих екосистемах зосереджені корисні для людини види рослин різного походження.

Наразі рослинність області потерпає від наслідків воєнних дій. Обрахувати завдані довкіллю збитки на сьогодні неможливо, до того ж його відновлення триватиме не одне десятиліття.

Площа земель лісогосподарського призначення, що перебувають у постійному користуванні державних лісогосподарських підприємств Херсонської області, становить 174,612 тис. га, з них 40,891 тис. га – на деокупованій частині території Херсонщини.

Упродовж 2023 – 2024 років розмінування проведено на площі 0,288 тис. га, відповідно ще 40,603 тис. га потребують розмінування, Несвоєчасне розмінування територій призводить до катастрофічних наслідків через лісові пожежі, повноцінне гасіння яких неможливе.

У 2024 році на землях лісогосподарського призначення сталося 36 пожеж на площі 367,45 га (орієнтовно), у тому числі верхових – на площі 18,8 га. Обсяг завданих пожежами збитків становить понад 10,0 млн грн.

Крім того, землі лісогосподарського призначення, орієнтовною площею 61 480 га, зазнали шкідливого впливу внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС. За оперативними даними, 39 961 га лісових насаджень потребують обстеження для визначення їхнього санітарного стану.

Обрахувати збитки на сьогодні неможливо через тимчасову окупацію майже всієї території насаджень, а на звільненій території через їх замінування.

Головним напрямом роботи при веденні лісового господарства на півдні України у найближчій перспективі має стати розмінування територій та відтворення і збереження лісів.

Тваринний світ

Тваринний світ Херсонщини багатий і різноманітний. Попередні підрахунки зоологів засвідчили, що на території області безхребетних близько 6 тис. видів, хребетних – понад 570 видів, з них до Червоної книги України занесено відповідно 78 і 63 види.

Своєрідність тваринного світу Херсонської області зумовлена зональністю, поєднанням мікрокліматичних умов, рослинних формацій, типів ґрунтів в інтра- і екстразональних біотопах. Його основу складає степовий фауністичний комплекс. Він становить конгломерат видів – вихідців із декількох регіональних генетичних центрів.

Основними природними та антропогенними комплексами області є степові нерозорані ділянки, береги Дніпра та прибережні яри й балки, плавні, Нижньодніпровські піски, сільськогосподарські угіддя, лісосмуги, рисові чеки та узбережжя зрошувальних і скидних каналів, приморські узбережні ділянки.

Для кожного комплексу характерний свій фауністичний комплекс, до якого входять як широко поширені види, так і види вузькоареальні, стенобіонтні. Мінливість мікрорельєфу, ґрунтів, рослинності зумовлює своєрідність фауністичного комплексу.

Для всіх природних комплексів, представлених у регіоні, фоновими видами ссавців є козуля європейська (*Capreolus capreo/us*), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), миші роду *Sylvaemus* (*S. uralensis*, *S. sylvaticus*, *S. falzfeini*) та роду *Mus* (*M. musculus*, *M. sergii*). Із птахів всюди зустрічаються воронів та чайкові, типові представники герпетофауни – гадюка степова (*Vipera ursini*) та вужі, батрахофауни – зелена ропуха (*Bufo viridis*), квакша (*Hyla arborea*).

Дніпро у своїй нижній течії створює своєрідний фауністичний кордон для ряду видів. Так, наприклад, на його правобережжі зустрічаються кріт (*Taïra eioorea*), крапчастий ховрах (*Citellus sus-licus*), комаха кравчик-головач (*Lethrus apterus*), а на лівобережжі – малий ховрах (*Citellus pigmaeus*), сліпак піщаний (*Spalaxarenarius*), ємуранчик (*Scirtopoda telum falz-feini*). Річка Дніпро перешкоджає розповсюдженню на захід близько 40 видів комах.

Значна частина Херсонської області представлена здебільшого степовими біотопами. Розорювання степів, випас худоби призвели до скорочення чисельності аборигенних копитних, степових гризунів, великих птахів, які гніздяться на землі, таких як дрофа звичайна (*Otis tarda*), стрепет степовий (*Tetrax tetrax*).

Великі хижаки (і ссавці, і птахи) цілеспрямовано знищувались. У період освоєння степів 10 видів тварин знищено безпосередньо людиною (кулан, сайгак, байбак та ін.). Нині на території області нараховується близько 50 видів ссавців, понад 300 видів птахів, 10 видів плазунів, 8 видів земноводних.

Природне степове біорізноманіття представлено у Біосферному заповіднику «Асканія-Нова». Сучасний тваринний світ заповідного *асканійського степу* тільки певною мірою може продемонструвати особливості фауністичного комплексу типчакowo-ковilових степів. Фауна безхребетних асканійського степу нараховує близько 6 тис. видів. Із кільчастих червів тут зустрічаються малощетинкові та дошові черви. Молюски нечисленні. Різноманітні та численні членистоногі. З ракоподібних – звичайні мокриці. Багато павукоподібних, серед них найбільший павук – тарантул (*Lycosa singoriensis*). Мешкають також різноманітні кліщі. З багатоніжок зустрічаються ківсяки, геофіли, кістянки. Нерідко відмічається середземноморська сколопендра.

Для асканійського степу характерна своєрідність ентомологічного комплексу. Тут проживають рідкісні чи взагалі відсутні на сусідніх територіях види. За неповними даними, комах нараховується понад 5 тис. видів.

Фауна земноводних заповідного степу представлена в основному ропухою зеленою, інколи можна зустріти часникову жабу (*Pelobates fuscus*).

Для цієї зони характерні 6 видів плазунів. Це рідкісні види – степова гадюка (*Vipera ursini renardi*), полози жовточеревий (*Coluber jugularis*) та чотирисмугий (*Elaphe quatuorlineata*), звичайний вуж (*Natrix natrix*), мідянка (*Coronella austriaca*), а також найбільш масовий вид – ящірка прудка (*Lacerta agilis*).

Птахи цілинного степу представлені 21 видом. Найбільш масовими, фоновими видами є жайворонки: степовий (журбай) (*Meiopus calandra*), польовий (*Alauda arvensis*), чубатий (*Galerida cristata*), сірий (*Calandrella rufescens*), малий (*Calandrella cinerea*). Під час перельотів зустрічається рогатий жайворонок (*Eremophila alpestris*).

У весняно-осінній період у степу з'являються перелітні птахи (понад 100 видів). Це великі кроншнепи (*Numenius arquata*), зграї білолобих гусей (*Anser albifrons*), сірі журавлі (*Grus grus*), червоноволі казарки (*Rufibrenta ruficollis*).

Трапляються нині дуже рідкісні та занесені до Червоної книги України дрофи та стрепети.

Під інтенсивним впливом антропогенного фактора орнітофауна заповідного степу зазнала помітних змін. Зникли деякі типові види, такі як орел степовий (*Aquila garah*), та з'явилися нові, серед яких помітну роль відіграють представники синантропної фауни: горобці (*Passer montanus*), граки (*Corvus frugilegus*), галки (*Corvus monedula*), сороки (*Pica pica*), сільські ластівки (*Hirundo rustica*). Денних хижих птахів представляють комахоїдні сокіл-кібець (*Falco vespertinus*) та боривітер (*Falco tinnunculus*). Постійно в небі над степом ширяють степовий лунь (*Circus macrourus*) та зимняк (канюк мохноногий) (*Buteo lagopus*).

У минулому фауна ссавців таврійського степу була значно різноманітнішою. Тут мешкали численні стада зубрів (*Bison bonasus*), турів (*Bos primigenius*), благородних оленів (*Cervus elaphus*), куланів (*Equus hemionus*), тарпанів (*E. gmelini*), європейських антилоп – сайгаків (*Saiga tatarica*). Великими зграями проживали дрофи і стрепети. Кількісний список ссавців заповідного степу наразі включає 23 види. З комахоїдних – це їжак звичайний (*Egirmseus europaeus*) та мала білозубка (*Crocidura suaveolens*).

Нечисленна фауна рукокрилих. Найбільш розповсюджена руда вечірниця (*Nyctalus noctula*), рідше – нетопир малий та лилик двоколірний (*Vespertilio murinus*). Порівняно рідко зустрічається заєць-русак (*Lepus europeus*).

Типові мешканці степового ландшафту – гризуни. Це хом'як звичайний (*Cricetus chcetus*), хом'ячок сірий (*Cricetulus migratorius*), сліпак, мишівка степова (*Sicista subtilis nordmanni*), миші хатня та лісова, полівки гуртова (*Microtus socialis*) та східноєвропейська (*Microtus toiisiomeridionalis*). Фоновий вид – полівка гуртова.

Зникаючим видом асканійських степів є ховрах малий (*Citella pygmaeus*). Епізодично у заповідному степу трапляються вовки (*Canis lupus*), зустрічається лисиця звичайна. Нечисленним є степовий тхір (*Mustela eversmanni*) – вид рідкісний, занесений до Червоної книги України.

Найдрібніший хижак асканійського степу – ласка звичайна (*Mustela nivalis*). У зелених насадженнях заповідника можна зустріти куницю кам'яну (*Martes foina*). Із дніпровських плавнів до заповідного степу зрідка заходить єнотовидна собака (*Nyctereutes procyonoides*). На всіх ділянках заповідного степу знову з'явилися копитні: асканійський степовий благородний олень та козуля. Останніми роками на цілині досить часто відмічаються окремі особини дикого кабана (*Sus scrofa*).

Фауна Нижньодніпровських пісків. На Нижньодніпровських пісках представлений унікальний азонльний природний комплекс, в якому відмічена найбільша частка ендемічних видів тварин.

Фоновими видами ссавців на Нижньодніпровських аренах, перелік яких налічує 37 видів, є ендеміки Нижньодніпровських пісків – ємуранчик Фальц-Фейна та сліпак піщаний.

У колках зустрічаються польова (*Apodemus agrarius*) та мала лісова (*Sylvemus microps*) миші, на низькотравних луках – гуртова та східноєвропейська полівки. До звичайних мешканців належать козуля, кабан, із хижаків – вовк, лисиця. Часто зустрічаються борсук (*Meles meles*), куниця кам'яна, ласка.

Основні риси орнітофауни зумовлені так званім «кордонним ефектом», що забезпечує високу щільність гнізд та різноманітність «узлісних» видів. Тут поширені вороніві, дрібні соколині та сорокопуюті.

Звичайними представниками орнітокомплексу є дуплогніздні птахи: шпак (*Sturnus vulgaris*), дятел (*Dendrocopos major*), синиця (*Parus major*), одуд (*Upupa epops*); дрібні хижаки: кібець, боривітер, перепелятник (*Accipiter nisus*) та інші.

Із наземних птахів слід відмітити авдотку (*Burhinus oedicnemus*), перепела, сіру куріпку, фазана (*Phasianus colchicus*). Видовий склад птахів збільшується у період сезонних міграцій. Тоді тут можна зустріти вальдшнепа (*Scolopax rusticola*), довгохвосту синицю (*Aegithalos caudatus*), рожевого шпака (*Pastor roseus*), кілька видів дроздів, солов'я (*Luscinia luscinia*), степового орла, чорного шуліку (*Milvus migrans*) та багато інших.

Залісені ділянки Чорноморського заповідника – унікальний резерват герпетофауни України. Із 9 видів плазунів, які зустрічаються в цій місцевості, 4 занесені до Червоної книги України (чотирисмугий та жовточеревий полози, степова гадюка, мідянка). Також мешкають 3 види амфібій: зелена жаба, квакша, часникова жаба.

Надґрунтова фауна представлена понад 800 видами безхребетних із 3 типів та 6 класів. Різноманітна та численна фауна надґрунтових безхребетних на болотах і в гайках. У підстильці дубових та дубово-осикових гайків комфортно почувається звичайний дощовий черв'як – ейзенія Норденшельда (*Eisenia nordenskioldi*). У степу та в сухих березових гайках дощові черв'яки не зустрічаються. Поширення ракоподібних (мокриць), а також багатоніжок (ківсяків, кістянок) тісно пов'язано з вологістю та наявністю підстилки. У більш глибоких шарах ґрунту зустрічаються геофіли. На дернових слабдорозвинених піщаних ґрунтах ці групи членистоногих практично не зустрічаються. Видове різноманіття та велика кількість павуків (138 видів із

24 родин) корелює з чисельністю безхребетних у біотопі. У рівнинному піщаному степу нараховується 60 видів павуків, на кучугурах – 2, на некошених луках – 45, на кошених – 73. У зволжених біотопах домінують павуки-лікозиди, а у ксерофітних умовах – павуки-гнафозиди. В дубових та березових гайках фауна павуків відповідно складає 74 та 62 види. Упродовж сезону комплекси домінантів закономірно змінюються. У серпні практично всюди на Солоноозерній та Івано-Рибальчанській ділянках заповідника помітні великі павуки аргіопи. Численною є аргіопа бруєніхе (*Argiope bruennichi*), досить рідко зустрічається аргіопа лобата (*A. lobata*). Їх щільність може досягати 5 – 10 особин на 1 кв.м. В окремі роки спостерігалась висока чисельність небезпечного павука – каракурта (*Latrodectus tredecimguttatus*). На засолених та на степових ділянках серед чебрецю дніпровського та полину максимальна щільність складала 16 особин на 1 кв.м. Біля озер навесні серед трав'янистої рослинності спостерігається висока чисельність павуків-вовків.

Наземна ентомофауна полинових типчаково-ковилових степів характеризується домінуванням галофільних елементів. У комплексі жуків на ділянках піщаного степу зростає значення чорнотілок (до 85% усіх видів). Найкрупніша з них чорнотілка шарова (*Pimelia subglobose*), а швидкобігаючі – анатолики та тентирії. Нерідкий і ендемік пединус дніпровський (*Pedinus cimmaris*). Трапляються також жужелиці та скакуни. З інших родин у невеликій кількості представлені ксерофільні види: хрущ Нордмана (*Monotropus nordmanni*), піщаний хрущик (*Aptesis ugrans*), скарабей священний (*Scarabaeus sacer*), коренегриз, різні пистойди. Вкрай рідко зустрічається і потребує охорони цератофій багаторогий (*Ceratophyus polyceros*) із пластинчастовусих. Із двокрилих зустрічається імаго 23 родин. На залісених ділянках мешкають звичайні великі хижі мухи-ктирі, особливо ктир гігантський (*Satanas gigas*), занесений до Червоної книги України.

Найбільш численними та всюдисущими комахами заповідника є перетинчастокрилі. Роль мурашок як ґрунтоутворювачів, регуляторів чисельності рослиноїдних комах у біоценозах та поширювачів насіння трав'янистих рослин значна. Із 36 видів, що зустрічаються в заповіднику, тапінома кінбурнський (*Taripota kinburni*) – ендемік Кінбурнського півострова. У степових угрупованнях переважає мурашка-жнець (*Messor rufitarsis*), тапінома (*Taripota karavaewi*), а також звичайні степовий бігунок (*Cataglyphis ponoscens*), блідонога садова мурашка (*Lasius alienus*). Біля солоних водойм зустрічається мірміка Берга (*Myrmica bergi*). Велика кількість видів запилювачів із бджолиних. Часто у період цвітіння чебрецю дніпровського трапляється ксилокопа фіолетова (*Xylocopa violacea*), рідше – ксилокопа звичайна (*Xylocopa valga*). Серед кращих запилювачів рослин – джміль моховий (*Bombus muscorum*), пахучий (*Bombus fragrans*) та джміль глинистий (*Bombus argillaceus*).

Наприкінці березня – на початку квітня виходять з оціпеніння метелики: лимонниця (*Rhodocera rhamni*), павине око денне (*Vanessa io*), бараниця (*Vanessa polychloras*), адмірал (*Pyrameis atalanta*). У квітні до них приєднується зорька-зеґріс (*Zegris eupheme*), занесена до Червоної книги України, а згодом –

хрестовикова. Навесні та на початку літа на траві часто зустрічаються гусениці ведмедиці сільської (*Arctia villica*), рідше – ведмедиці гебе (*Arctia hebe*).

Метелики з'являються наприкінці травня. Влітку – звичайні перламутрівки (*Argynnis*), сатири, шашечниці (*Melitaea*) та голуб'янки.

На диких зонтичних живе гусениця махаона (*Paritio machaon*). На полину живляться гусениці совки – каптурниці срібної (*Cucullia argentea*). Останні два види занесені до Червоної книги України. У сутінках та вночі злітаються на світло винний (*Porgesa elpenor*), молочайний (*Celerio euphorbiae*), в'юнковий та очний (*Smerinthus ocellatus*) бражники.

У заповіднику нараховується 7 видів мурашиних левів. Великий мурашиний лев (*Acanthacsis occitanica*) є третинним реліктом середземноморського походження. Різноманітні коники – коник темний, пластинчастокрил малий та саранові – пруси італійський та пустельний, пустельниця голубокрила – стають помітними на початку літа. Великі хижі безкрилі самки дибки степової (*Saga pedo*) розмножуються партеногенетично, без участі самців. Хижаками є також 4 види богомолів. Емпуза смугаста (*Empusa fasciata*) та дуже рідкісний ірис плямистокрилий (*Iris polystictica*), а також дибка степова занесені до Червоної книги України. Із клопів на ділянках піщаного степу зустрічаються виключно ксерофіли, пристосовані до життя на пісках.

У гайках навесні на дубі численні гусениці дубової листокрутки (*Tortrix viridana*), непарного шовкопряда (*Ocheria dispar*). На гусениць полюють червоногруді мурашки, рідкісна жужелиця – красотіл пахучий (*Calosoma sycophanta*). У періоди масового розмноження шовкопряда до 90% гусениць виявляються ураженими 56 видами паразитів-їздців та мух-тахін.

Улітку на дубі легко виявляються результати діяльності комах-мінерів та галоутворювачів. Серед мінерів, що поселяються всередині тканини листка в особливих ходах – мінах, численні дубова круглominiуюча міль (*Tischeria*) та міль-крихітка (*Nepticula*). Личинки маленьких перетинчастокрилих комах – горіхотворок – утворюють на гілках, листках дуба горішки-гали різної форми та кольору. Листки засіяні дрібними жовто-рожевими бляшками виноградоподібної та монетоподібної горіхотворок (*Neuroterus quercus-bassarum*, *N. numismalis*); на нижньому боці листка звичайні бурувато-жовті гали розділеної та яблуковидної горіхотворок (*Diplolepis divisa*, *D. quercus-folii*). На гілках часто зустрічаються гали шишковидної та кореневої горіхотворок (*Andricus foecundatrix*, *Biorrhiza pallida*).

Серед комах, за винятком мурашок, найрізноманітнішими є жуки – жужелиці, ковалики, стафіліни, мертвоїди. Серед 12 видів коваликів 3 – це типові лісові види, 5 – лучні мезофіли, 4 – степові мезофіли. У вологих лісових біотопах у підстилці трапляються личинки світляка, м'якотілки, мохнатки та мертвоїда сильфи. Серед листоїдів найчастіше зустрічаються види, що живуть у степу, але використовують лісову підстилку як тимчасове сховище, а також види, що живляться на трав'янистій рослинності. Довгоносики листослоник грушевий (*Phyllobius rip*), скосар малий овальний (*Otiorrhynchus ovatus*) пов'язані у своєму розвитку з деревною та чагарниковою рослинністю.

Починаючи з кінця червня, увечері навколо дерев літають мармурові хрущі (*Polyphylla fullo*). У травні – липні з'являється жук-олень (*Lucanus census*) – релікт, єдиний вид роду у фауні України. Чорнотілки зустрічаються тільки в сухих добре освітлених гайках. У підстилці серед клопів переважають мезофіли – 63%, лісові види складають 16%, ксерофіли – 14% і лише 7% – еврибіонтні види. У насадженнях сосни та гайках серед мурашок домінує зоонекрофаг – червоногруда піщана мурашка (*Formica imitans*). Зустрічається також мохова мірміка (*Myrmica scabrinodis*). У стовбурах мертвих дубів та берез можуть розміщуватися сім'ї світлобоязкого терміта (*Reticulitermes lucifugus*).

Фауна пустельних полиново-типчаково-ковилових степів. Площі цих степів в основному використовуються як пасовища. Фоновими видами хребетних на цих територіях є східноєвропейська полівка, малий ховрах, земляний заєць, останніми роками поступово відновлюється популяція степового тхора. Також мешкають гадюка степова, жайворонки, дрібні соколи. У зниженнях приморського степу утворюються ефемерні водойми, які приваблюють багатьох перелітних птахів, зокрема куликів: травника (*Tringa totanus*), турухтана (*Philomachus pugnax*), кроншнепа, великого улита (*Tringa nebularia*) та багатьох інших. Безпосередньо на узбережжі знаходять свій притулок та корм мігруючі водоплавні птахи.

Прісноводна фауна. Звичайними представниками є риби, молюски, ракоподібні, комахи, черви, кишковопорожнинні, найпростіші. Крім них, деякі тварини лише частину свого життя проводять у воді в пошуках їжі, у період розмноження та розвитку. На поверхні води зустрічаються численні клопи-водомерки (*Gerris*). Амфібіотичний спосіб життя веде павук доломедес (*Dolomedes fimbriatus*), який також може бігати по поверхні води. Водяний вуж (*Natrix tessellata*), занурюючись у воду, швидко наздоганяє здобич – риб. Основу живлення звичайного вужа складають земноводні – озерна (*Rana ridibunda*) та їстівна (*Rana esculenta*) жаби. Серед водної рослинності живе болотна черепаха (*Emys orbicularis*).

На відкритій поверхні води живляться крижні (*Anser platyrhynchos*), лиски (*Fulica atra*), великі норці (*Podiceps cristatus*), білоокі нирки (*Aythya nyroca*), чирки-тріскунки (*Anas querquedula*), річкові крачки (*Sterna hirundo*), мартини-реготуни (*Larus cachinnans*) та ін. Одним із масових об'єктів спортивного полювання є лиски.

Під листям плаваючих рослин (водокрасу, латаття) можна помітити невеликі світло-коричневі слизові грудочки – це прісноводні гідри. На підводні частини рослин часто прикріплюють яйця черевоногі молюски – ставковики та катушки. З нижнього боку листків водних рослин знаходяться зеленувато-сірі яйця дрібних метеликів – вогнівок.

Серед рослин живуть хижі клопи – водяний скорпіон (*Nepa cinerea*) та водяний палочник (*Ranatra linearis*), личинки рівнокрилих та різнокрилих бабок, клопи плавт, гребляки та гладіш. Повільно рухаються ставковики: звичайний, вушковий, яйцевидний, болотний (*Limnaea stagnalis*, *L. auricularia*, *L. ovata*, *L. palustris*), рогова, кільова та закручена катушки (*Planorbis corneus*, *P. carinatus*,

P. vortex). Щільно присмоктується до рослин молюск річкова чашечка (*Ancylus fluviatilis*).

У заростях рослин можна знайти турбелярій – планарій (*Planaria torba*, *Dendrocoelum lacteum*) та п'явок – нефелід: малу псевдокінську п'явку (*Herpobdella octoculata*) та клеписин (*Glossosiphonia complanata*). До рослин прикріплюють свої житла – павутинні куполи – павуки-сріблянки (*Argyroneta aquatica*).

У товщі води плавають дафнії, циклопи, водяні кліщі, личинки бабок та поденок, жуки-плавунці, вертячки. Іноді біля берега у неглибоких місцях на піщаному дні повільно повзає круглий черв'як волосатик (*Gordius aquaticus*). На ділянках дна з мулистим ґрунтом – численні личинки комарів-дергунців (мотиль). Личинки стрілок, лютток, красунь з рівнокрилих бабок, а також личинки коромисел, справжніх бабок з різнокрилих бабок та поденок повільно повзають чи плавають, підстерігаючи здобич.

Із ракоподібних зустрічаються рак широкопалий (*Astacus leptodactylus*), бокоплав, водяні вісліюки (*Asellus aquaticus*), мізиди. Типовими бентосними мешканцями є двостулкові молюски беззубки (*Anadonta cygnea*), перлівниці (*Unio pictorum*), шаровки (*Sphaerium corneum*). На підводних предметах, корчах велика кількість передньозябрових молюсків: чорнушки, лунки (*Theodoxus fluviatilis*), живородки (*Viviparus viviparus*), із двостулкових – дрейсени – тригранка річкова (*Dreissena polymorpha*). У чистій проточній воді підводні предмети є місцем поселення губки-бодяги.

Із хребетних тварин основними мешканцями прісноводних водойм є риби. У заростях водяних рослин зустрічається голка-риба пухлощока (*Syngnathus abaster*), яка може жити як у солоних, так і у прісних водах. Зграйками пропливають невеличкі гірчаки та колючки триголкові.

Із рослиноїдних риб тут водяться амур білий (*Stenopharyngodon ideila*) і товстолобик (*Hipophthalmichthys molitrix*), яких вирощують у ставках, гірчак, краснопірка (*Scardinius erythrophthalmus*), плітка (*Rutilus rutilus heckeli*), в'язь (*Leuciscus idus*). Серед твариноїдних виділяють миролюбних планктоноїдних та бентосоїдних і хижих, або рибоїдних. Звичайним представником планктоноїдних є синець і частково верховодка (*Alburnus alburnus*).

До бентосоїдних належать основні промислові риби, такі як: лящ (*Abramis brama*), короп (*Cyprinus carpio*), густера (*Blicca bjoerkna*), йорж (*Gymnocephalus cernua*), карась (*Carassius carassius*), бички (*Gobiidae*). Серед хижих риб відомі щука (*Esox lucius*), судак (*Stizostedion lucioperca*), сом (*Silurus glanis*).

Фауністичний комплекс плавнів насичений і різноманітний. Із ссавців зустрічаються бобер річковий (*Castor fiber*), видра річкова (*Lutra lutra*), норка європейська (*Mustela lutreola*) та американська (*M. vison*), горностай (*M. erminea*), кутори велика (*Noomys fodiens*) та мала (*N. anomalus*), водяна полівка (*Arvicola h'rrostris*), землерийки-бурозубки: звичайна (*Sorex araneus*) та мала (*S. minutus*), миша маленька (*Micromys minutus*), а також акліматизована ондатра (*Ondatra zibethica*).

Багато видів, які мешкають у плавнях, занесені до Червоної книги України та Європейського Червоного списку (видра, норка європейська, горностай,

кутора). У заростях очерету існує свій особливий орнітокомплекс, характерними представниками якого можна виокремити вусату синицю (*fnnurus biarmicus*), індійську очеретянку (*Acrocephalus agricola*), очеретяну вівсянку (*Emberiza schoeniclus*). На заломках очерету та на островах гніздяться лелекоподібні: сіпа (*Ardea cinerea*), велика (*Egretta alba*) та мала (*E. garzetta*) білі чаплі, коровайка (*Plegadis facinellus*). Останніми роками активно освоює цей гніздовий біотоп баклан (*Phalacrocorax carbo*). На великих деревах на островах гніздяться орлани-білохвости (*Haliaeetus albicilla*).

У розріджених очеретяних заростях можна виявити гнізда великого норця, лиски, водяної курочки-комишниці (*Gallinula chloropus*), крижня та інших птахів, серед яких трапляються рідкісні види: довгоносий крохаль (*Mergus serrator*), білоокий нирок, гоголь (*Bucephala clangula*) та ін.

Плавні – царство земноводних. Звичайними представниками цієї групи є озерна та гостроморда (*Rana arvalis*) жаби, квакша, червоночеревна кумка (*Bombina bombina*). У невеликих озерцях можна знайти звичайних тритонів (*Triturus vulgaris*).

Отруйних змій у плавнях немає, лише мешкають водяний та звичайний вужі, на невеликих низькотравних луках на островах зустрічається ящірка прудка (*Lacerta agilis*). Безхребетні представлені черв'яками, наземними молюсками, павуками та комахами.

Штучним біотопом є рисові чеки. Тут формується фауністичний комплекс, подібний до плавнів, але значно бідніший. По зрошувальних каналах поширюються амфібії: озерна жаба, червоночеревна кумка. Качки та голінасті використовують зарості понад каналами як кормовий біотоп. Із ссавців – звичайні сірий пацюк (*Rattus norvegicus*) та мала лісова миша (*Apodemus (Sylvaeus) microps*). Навесні бувають щитні з ракоподібних (*Triops cancriformes*). Із комах велика кількість двокрилих.

Тварини лісів та лісосмуг. Береги Каховського водосховища у місцях, не зайнятих дачними та садовими ділянками, часом вкриті лісом. Тут зустрічаються козулі, рідше олені, які акліматизувалися на території багатьох мисливських господарств області. Постійними мешканцями є лісові та польові миші, звичайний та водяний вужі, ящірка прудка, на півночі області трапляється гадюка звичайна (*Vipera berus*). Орнітофауна подібна до притаманної лісосмугам і представлена лісовими видами, в основному дрібними горобиними птахами: синицями, зябликами (*Fringilla coelebs*), славками, шпаками, дроздами. Гніздяться тут невеликі хижі птахи – кібець, боривітер, яструби перепелятник та тетерев'ятник (*Accipiter gentilis*). Уздовж урвищ живуть рибалочки (*Alcedo atthis*), бджолоїдки (*Merops apiaster*), ластівки берегові (*Riparia riparia*). На безіменному острові Каховського водосховища в дуплах старих дерев зрідка зустрічається мурашка люметопум звичайний (*Liometopum microcephalus*), занесена до Червоної книги України.

Сільськогосподарські угіддя Херсонщини обмежені лісосмугами. Це фауністично збіднені біотопи, де мешкають тільки еврибіонтні, адаптовані до антропогенного фактора види, – полівки, ховрахи, лисиці. У лісосмугах

зустрічаються птахи, характерні для лісової та лісостепової зон. Гніздиться велика кількість воронових птахів: граки, сірі ворони (*Corvus comix*), сороки.

Тварини каменистих схилів. Своєрідність тваринного населення на правих берегах Дніпра та берегах Інгульця, представлених кам'янистими схилами з виходом на поверхню відслонень гірських порід, пов'язана з мінливістю умов існування та можливістю співіснування видів степових, лісових, водно-болотних та синантропних комплексів. Види плавневого комплексу можна зустріти біля самого урізу води. Типовими представниками фауни безхребетних є черви, молюски, комахи. Найбагатша фауна комах: жуків, клопів та ін.

Із рівнокрилих бабок особливої охорони потребує красуня блискуча (*Calopteryx uplandensis*). У заростях хвилівника вигодовується гусінь поліксени. Серед хребетних численні амфібії: озерна жаба, їстівна (гібрид між озерною та ставковою (*Rana lessonae*) жабами), рідше зустрічається червоночеревна кумка, занесена до Червоної книги України.

У шлюбний період (квітень – травень) у воді можна побачити зелених та часникових жаб. З водою пов'язано існування болотної черепахи та двох видів вужів – звичайного та водяного. На зволоженому ґрунті часто зустрічаються представники прямокрилих – тетрігиди. На рослинах можна побачити мурашок, що пасуть попелиць. Зрідка зустрічається метелик райдужниця велика (*Apotura iris*), занесений до Червоної книги України.

У кронах дерев гніздяться синиці велика (*Parus major*) та голуба (*P. caeruleus*), зяблики, вільшанки (*Erithacus rubecula*), горихвістки (*Phoenicurus phoenicurus*), вивільги (*Oriolus oriolus*), солов'ї.

На ксерофітних ділянках схилів та балок поширені степові спільноти тварин, зустрічаються види кам'янистих відслонень. Серед молюсків численна зебрина циліндрична (*Brephulopsis cylindrica*), зустрічається також чагарниковий равлик (*Bradybaena fruticum*). У земляних нірках зазвичай живуть отруйні павуки (тарантули), цвіркуни, під каміннями ховаються багатоніжки – сколопендри, мокриці, жувелиці.

У цій місцевості мешкає багато видів метеликів, занесених до Червоної книги України: подалірій (*Iphiclides podalirius*), махаон, поліксена. На схилах зустрічаються особини дибки степової та емпузи піщаної.

Кам'яністі схили є унікальним місцем поселення змій – полоза жовточеревого, вужів звичайного та водяного, мідянки, а також місцем відкладення яєць болотною черепахою. Із 1979 року окремі ділянки крутих берегів Інгульця та річки Інгулки з виходом на поверхню вапняку-черепашника, що є місцем масових поселень плазунів, взяті під охорону. Це Микільське поселення змій, розміщене в гирлі річки Інгулець біля села Микільське Херсонського району, площею 4 га, та Понятовське поселення змій – на правому березі р. Інгулки, площею 5 га.

На схилах западин у заростях гніздиться багато видів птахів: польовий горобець (*Passer montanus*), зяблик, велика синиця, синиця голуба, мухоловка строката (*Muscicapa hipoleuca*).

Верхню частину схилів займають серпокрильці (*Apus melba*). У період цвітіння з'являється велика кількість комах-запилювачів: бджіл, метеликів, жуків та двокрилих.

Верхні яруси схилів у багатьох місцях зайняті дачними ділянками, що сприяє появі синантропних рис у тваринного населення схилів. З'являються горлиці кільчасті (*Streptopelia decaocto*), ластівки сільські, шпаки. На відкритих ділянках з рідкими кущами та у садах оселяються одуди. Із ссавців зустрічаються їжак звичайний, ондатра, ласка (*Mustela nivalis*) та мишовидні гризуни.

Морські біотопи. До території Херсонської області входять також акваторії мілководних заток Чорного й Азовського морів, частини морського шельфу, які мають статус угідь міжнародного значення для зимівлі та гніздування водних птахів. Тендрівська та Ягорлицька затоки разом з островами входять до складу Чорноморського біосферного заповідника. Острови – основне місце гніздування мартинів птахів: чорноголового мартина (*Larus melanoccephalus*), морського голубка (*Larus genei*), річкового (Sterna hirundo) та рябоносого (*Thalasseus sandvicensis*) крижків. Тут також виводять потомство качині птахи: крижень, довгоносий крохаль, галагаз (*Tadorna tadorna*), сіра качка (*Anas strepera*) та ін. Останніми роками широко освоює цей біотоп рідкісна гага звичайна (*Somateria mollissima*). Це найпівденніше місце гніздування цього північного птаха.

Під час зимівлі в акваторії заток можна зустріти до 40 видів птахів, серед яких лебідь-кликун (*Cygnus cygnus*) та шипун, лиски, сірі качки та інші качині птахи.

Найбільшим різноманіттям фауни характеризуються екосистеми водно-болотного комплексу Азово-Сиваського національного природного парку, де налічується до 5 тис. видів тварин.

У воді розвиваються личинки бабок, поденок, волохокрилих, двокрилих та ін. Характерне велике різноманіття водолубів, плавунців, вертячок, клопів-водомерок. Із кільчастих черв'яків на мілководді багато поліхет, зустрічається ряд видів олігохет, п'явок. Також є різноманітні молюски, губки, кишковопорожнинні. Для піщаного ґрунту Сиваша характерні стрибуни, вуховертки, стафілініди, бембидіони, з перетинчастокрилих – різноманітні бомбілініди, сфециди, бджолині. У заростях очерету особливо велика кількість кровососів.

Земноводні представлені зеленою жабою, яка мешкає на піщаних валах, уникаючи солоних вод. Майже всюди поширені ящірка прудка та ящірка різнобарвна (*Eremias arguta*), нечисленні жовточеревий полоз та вуж звичайний, ще більш рідкісна гадюка степова.

Численні лимани та мілководдя Сиваша з величезною за біомасою фауною безхребетних є сприятливими для гніздування, харчування і відпочинку під час перельотів водоплавних птахів. Коса Бірючий острів пролягає на шляху магістрального перельоту багатьох качиних, куликів та горобиних, у зимові місяці в затоках живляться лебеді-кликуни та шипуни, крижні, свищі (*Anas penelope*), нирки червоноголові (*Aythya ferina*), чорні морські (*A. taggia*),

відмічається величезна кількість лисок. Можна зустріти зграйки вільшанок, славок (*Sylvia*), вівчариків (*Philloscopus*), солов'їв, мухоловок, дроздів чорних (*Turdus merula*), співочих (*T. philomelos*), чикотинів (*T. pilaris*), омелюхів (*T. viscivorus*), білобровиків (*T. iliacus*). На зимівлю залишаються жовтоголові корольки (*Regulus regulus*) та короткохвості волові очка (*Troglodytes troglodytes*).

Під час осіннього перельоту в ожинових і тернових заростях живляться дубоноси (*Coccothraustes coccothraustes*), дрозди, зеленяки (*Chloris chloris*).

На острові Куюк-Тук гніздяться галагази, бджолоїдки, сиворакші (*Coracias garrulus*), галки. На островах Китай, Мартинячий великі колонії мартиняреготуна, малого (*Sterna albifrons*) та річкового крячків, чеграви (*Hydroprogne caspia*). На острові Чурюк зрідка поселяється журавель-красавка (*Anthropoides virgo*). Масове скупчення птахів на островах спостерігається під час осінніх та весняних перельотів.

У степовому різнотрав'ї гніздяться польові жайворонки, з хижих птахів відмічені окремі гнізда боривітра, болотного (очеретяного) луня (*Circus aeruginosus*), іноді залітають степові орли. На прольоті зупиняються яструб перепелятник та кібець. Зимують орлан-білохвіст та вербник (*Falco columbarius*).

Курині представлені фазаном звичайним, сірою куріпкою. Із куликів зустрічаються великий кроншнеп, гаршнеп (*Limnospiza minima*), середній кроншнеп (*Numenius phaeopus*), бекас (*Gallinago gallinago*), дупель (*G. media*), кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*), вальдшнеп, турухтан.

Із гусеподібних відмічені сіра гуска (*Anser anser*), білолоба, гуменник (*Anser fabalis*), крижень, шилохвістка (*Anas acuta*), сіра качка, широконоса, галагаз, свист, чирок-тріскунок та чирок-свистунок (*Anas crecca*), червоноголовий нирок, морська чернь, чубата чернь, гоголь, морянка (*Clangula hyemalis*), великий (*Mergus merganser*) і довгоносий крохаль, луток (*Mergus albellus*).

Ряд денних хижаків представлений боривітром, степовим (*Circus macrourus*) та очеретяним лунями, яструбом-перепелятником, тубином (*Accipiter badius*).

Із совиних зареєстровані вухата сова (*Asio otis*) та совка або сплюшка (*Otus scops*). Журавлині представлені журавлем-красавкою та сірим журавлем.

У районі національного парку відмічено близько 70 видів риб.

За зоогеографічними групами фауна Чорного й Азовського морів вільноживучих багатоклітинних складається на 80% з морської атлантично-середземноморської. Це більшість морських груп: губки, всі голкошкірі, вусоногі, немуртини та інші.

Прісноводних за походженням – 10,4% (близько 175 видів). Локалізуються в естуарних районах і опріснених зонах.

Третій складовий елемент фауни Чорного та Азовського морів (9,6%) становить каспійський фауністичний комплекс (ракоподібні, риби, молюски).

Чорне та Азовське моря за межами дуже опріснених зон нараховують близько 2000 вільноживучих тварин. Амеб, черепашкових амеб, сонечників –

66 видів; 34 види псамофільних інфузорій; багатоклітинних – 1 729 видів, з яких хребетних – 168, інші 1 561 – це безхребетні разом з нижчими хордовими. Членистоногих – 593 види, первиннопорожнинних – 277, кільчастих черв'яків – 235, молюсків – 206 видів. У товщі води Чорного моря переважають копепода (ракоподібні), а на дні у макробентосі – поліхети та молюски, у мейобентосі – нематоди, остракоди, копепода, турбеларії. Чорноморська фауна переважає азовську в чотири рази.

В Азовському морі зменшується кількість видів, істотно змінюється співвідношення груп фаун, багато груп зникають повністю (весь тип голкошкірих, клас кінорінхи та ін.), у ряді груп залишається тільки 1 – 2 види. Ракоподібні, риби, поліхети та молюски – найбагатші види груп Азовського моря.

Фауна моря за середовищем існування, морфологічними та екологічними адаптаціями поділяється на кілька груп. Основні з них – бентосні, пелагічні та абісальні форми.

Серед бентосних біоценозів Чорного моря виділяють біоценози скель, піску та заростей. Скелі та нерухоме каміння по краю води бувають обліплені білими шкаралупками вусоногого рачка (морського жолудя) та молюсків (морського блюдця). Часто трапляються невеликі коричневі з червоним малюнком мармурові краби. Населення підводних скель та каменів більш численне, ніж надводних. Із кишковопорожнинних – актинія кінська, губки, мшанки. Серед молюсків найбільш помітні двостулкові устриці (*Ostrea edulis*), мідії (*Mytilus galloprovincialis*) та черевоногі рапани (*Rapana thomassiana*). Рапан є переселенцем з Японського моря і завезений, можливо, на днищах суден. Серед нижчих хордових, що також ведуть прикріплений спосіб життя, виділяються асцидії.

Фоновими безхребетними є рівноногі раки або морські таргани, яких нараховується до 30 видів. Із десятиногих – кам'яна, трав'яна та піщана креветки – найбільші за розмірами. Два десятки видів крабів відмічені для мілководної зони. Часто зустрічаються краби значних розмірів – трав'яний та кам'яний. Серед заростей ховаються морські йоржі (*Scorpaena porcus*).

У біоценозах піщаного ґрунту в пісок закопуються багатощетинкові черви – поліхети (*Nereis*). Число їх видів у Чорному морі близько 200. Ними харчуються бички (*Gobiidae*), камбала (*Pleuronectes platessa*), осетрові (*Acipenseridae*) та багато інших придонних риб.

У Чорному морі мешкають 33 види немертинів, 6 з яких ендемічні, наприклад чорноморська балакобдела, що мешкає у двостулкових молюсках. Численними також є рачки-бокоплави, краби-плавунці, тягають за собою черепашки раки-самітники. Поблизу рівнинних берегів черепашки молюска насси заселяє рак-діоген, а на скелястих узбережжях калібанарій заселяє черепашки молюска гібули (*Gibbula divaricata*, *G. adriatica*).

На міліні у піску мешкають різноманітні двостулкові молюски: серцевидка (*Cerastoderma glaucum*), венус (*Venus gallina*), а також поселенець Балтійського моря чи моря Баренцева піщана черепашка або мія (*Mya arenaria*). На значну глибину в пісок заривається молюск-черенок (*Solen vagina*) – один з

їстівних видів двостулкових. Серед черевоногих молюсків на піщаних ґрунтах з домішками мулу зустрічається хижий молюск насса або верша (*Tritia reticulata*). Звичайні рачки-бокоплавці, які є цінним кормом для придонних риб. Представник нижчих хордових – ланцетник (*Branchiostoma lanceolatum*) мешкає на крупнозернистому піску на глибинах 10 – 30 і більше метрів. У пісок зариваються бички, камбали, скати (морський кіт – *Dasyatis pastinaca*), морські скорпіони (*Trachinus draco*) та ін.

З глибиною піщане дно змінюється на мулисте, з'являються зарості зостери. У Джарилгацькій, Тендрівській та Ягорлицькій затоках, а також у деяких солоних лиманах серед зостери ховаються яскраво забарвлені зеленушки (*Symphodus ocellatus*), морські голки (*Syngnathidae*), морські коники (*Hippocampus ramulosus*), бички-травники (*Zosterisessor ophiocephalus*), колючки, повзають трав'яні краби, плавають креветки-леандери та трав'яні креветки.

На глибині близько 50 метрів поверхня дна являє собою зону мулистого ґрунту, щільно засипаного черепашками мертвих та живих двостулкових молюсків, переважно устриць та морських гребінців, частково мідій.

Нижче розташований біоценоз мідієвого мулу, оскільки на глибинах більш як 50 метрів устриці та інші молюски зникають, а повне домінування належить мідіям. Цей біоценоз складає своєрідну особливість Чорного моря, оскільки ніде в інших місцях мідії не накопичуються у такій великій кількості на такій значній глибині. Представниками цього біоценозу є також губки та невелика асцидія цеона.

На глибинах від 55 – 65 до 180 – 185 метрів розміщується найглибший у Чорному морі біоценоз фазеолінового мулу з фоновим двостулковим молюском фазеоліна (*Modiolus phaseolinus*). Крім нього, тут мешкають й інші молюски, черви, ракоподібні. Голкошкірі представлені нечисленними в Чорному морі дрібними видами: амфіура (*Amphiura stepanovi*) та кукумарія (*Stereoderma kirschbergi*).

Фауна планктону є складовою частиною пелагіалі. Зоопланктон має змішане морське та прісноводне походження. Із найпростіших найбільш цікава морська свічка (*Noctiluca miliaris*) із джгутикових, для якої характерна біолоюмінесценція. Головним чином планктон складається з мікроскопічних рачків (мізид, веслоногих, гіллястовусих), яких нараховується десятки видів. Багатий планктон також личинками устриць, мідій та інших молюсків, баянусів, червів, крабів, креветок, ікринками та мальками багатьох морських риб. Найбільш великими представниками є медузи коренерот (*Rhizostoma pulmo*) та аурелія (*Aurelia aurita*), що населяють товщу моря від поверхні до глибин 150 – 200 метрів.

Риб, що представляють нектон, нараховується близько 160 видів. За своїм походженням фауна риб Чорного моря поділяється на 4 групи. Перша (сазан (*Cyprinus carpio*), лящ, судак, плітка, чехоня (*Pelecus cultratus*) тощо представлена вихідцями із прісних водойм, занесеними течією. Живуть вони тут недовго.

Друга – понтичні релікти – це види, які мешкали в колись опріснених водоймах, що були на місці Чорного моря. Серед них осетрові, більшість видів оселедців, бичків (усього понад 20 видів). Для цих риб характерна схильність до опріснених районів та солонуватоводних лиманів. На нерест більшість з них заходять у річки. Найбільша риба серед осетрових – білуґа (*Huso huso ponticus*). Цінна промислова риба – чорноморський оселедець (*Alosa pontica pontica*), що мешкає як у Чорному, так і в Азовському морях. Найменший з реліктових оселедців – тюлька (*Clupeonella cultriventris*). До реліктових риб належать також більше десяти видів бичків. Це бички кнут (*Mesogobius batrachosephalus*), пісковик (*Neogobius fluviatilis*), кругляк (*N. melanostomus*), ширман.

Вісім видів чорноморських риб північного походження представляють третю групу: шпрот (*Sprattus sprattus palericus*), мерланг (*Merlangius merlangius euxinus*), глос (*Paratichthys flesus luscus*), катран (*Squalus acanthias*) та ін. Їх розглядають як релікти льодовикової епохи. Вважається, що вони пройшли річковими системами з Північного моря та північних областей Атлантики в Чорне море. У зв'язку з цим риби зберегли схильність до холодної води: тримаються переважно у придонних шарах та нерестяться восени, взимку й навесні, а якщо і влітку, то на глибині. Шпрот – дрібна оселедцева риба, яка має велике промислове значення. Мерланг із родини тріскових живиться дрібною рибою, креветками, крабами. Звичайна колюча акула або катран мешкає біля берегів.

Більшість риб, що є середземноморськими переселенцями, складають четверту групу. Їх нараховується близько 100 видів. Живуть зазвичай на глибині 150 – 180 метрів. Це, наприклад, хамса або анчоус (*Engraulis encrasicolus ponticus*).

У Чорному морі зустрічається 3 види дельфінів: чорноморська афаліна (*Tursiops truncatus*), звичайний дельфін (білобочка) (*Delphinus delphinus ponticus*), азовка (пихтун) або морська свиня (*Phocaena phocaena*) – всі вони занесені до Червоної книги України. Останній вид мешкає також і в Азовському морі.

Проте воєнні дії сильно впливають на природні ресурси, включно з тваринами. Втрати біорізноманіття відбуваються надзвичайно швидкими темпами, часто з катастрофічними наслідками для екологічної рівноваги та харчового ланцюга. У зв'язку з цим створення умов для відновлення і збереження довкілля, екосистем і тварин – першочергове завдання після завершення бойових дій.

Надра та мінерально-сировинні ресурси області

Мінерально-сировинна база як найважливіша складова частина природних ресурсів має виняткове значення не тільки для розвитку економіки області, а й є гарантією її безпеки та обумовлює перспективні стратегічні напрями стійкого соціально-економічного розвитку. Проте наявні дані геологорозвідувальних робіт свідчать, що корисні копалини в межах Херсонщини обмежено поширені.

Мінерально-сировинна база області на 53,1% складається з корисних копалин будівельної галузі, на 36,8% – із прісних та мінеральних підземних

вод, решта – паливно-енергетичні та гірничо-хімічні корисні копалини, мінеральні солі та лікувальні грязі.

1. Стрілкове газове родовище розташоване у північній частині Арабатської стрілки за 25 км від м. Генічеськ. Родовище приурочене до занурення Азовського Валу Скіфської плити. Продуктивною товщею виступають відклади майкопської серії потужністю 855 – 875 м. Поклади пластові склепінні, пов'язані з трьома пачками піщано-алевритистого складу. Розробку родовища розпочато у 1976 році, з того часу видобуто 1907,3 млн куб. м газу (близько 62% початкових запасів).

2. Родовища торфу зосереджені у плавнях долини р. Дніпро. Налічується три родовища торфу, з яких найбільш освоєним є Кардашинське. Торф використовують як органічне добриво.

3. Три рудопрояви залізних руд – Присиваський, Утлюцький та Херсонський. Присиваський рудопрояв представляє собою субмеридіональну смугу довжиною до 35 км, шириною до 20 км. Рудовмісна товща залягає на глибині 50 м на півночі, поступово заглиблюючись на південь до 60 – 62 м. Утлюцький рудопрояв розташований в акваторії Утлюцького лиману. Середня потужність рудоносної товщі – 8 м. Руди представлені оолітовими різновидами і озалізненними пісковиками із середнім вмістом заліза 30 – 4%. Херсонський рудопрояв є південним продовженням Криворізького залізорудного басейну. Цей прояв видовжений із заходу на схід приблизно на 30 км, середня ширина – 20 км. Глибина залягання на півночі – 36 – 66 м, на півдні – 78 – 124 м. Рудні тіла представлені лінзами або прошарками оолітових руд потужністю до 1 м, які перешаровуються із залізистими пісковиками та залізистими глинами.

4. Титановмісні розсипи представлені озерно-річковою формацією пліоцен-голоцену палеорусел Дніпра, Молочної та їх приток, що поширена в північній частині області, та теригенною лиманно-морською і морською формацією, що поширена вздовж Каркінітської затоки. Серед рудопровів морської формації найбільше значення має Джарилгацький рудопрояв, що розташований на о. Джарилгач та материковій частині від селища Лазурне до Тендрівської коси. Новоолексіївський рудопрояв простягається від Тендрівської затоки на заході до Джарилгацької затоки на сході завдовжки 27 км, завширшки 10 – 210 м та потужністю 0,1 – 0,6 м.

5. Федорівське родовище марганцевих руд з експлуатаційними запасами понад 30 млн т. Руди переважно окисні, придатні для отримання пероксидних концентратів. Наразі родовище не розробляється.

6. Двадцять (20) родовищ цегельно-черепичної сировини із запасами близько 38,5 млн куб. м. Як сировина в області використовуються суглинки четвертинного віку, що покривають всю територію Херсонщини. Також використовуються лесовидні суглинки та червоно-бурі глини.

7. Двадцять два (22) родовища будівельних пісків, з яких розробляються три (3) – Шабовське, Каланчацьке, Кардашинське. Загальні запаси піску в області оцінюються в 194 млн куб.м.

8. Як флюсову сировину видобувають вапняки меотичного ярусу неогену, що використовуються металургійними заводами у м. Кривий Ріг. Старосільське

родовище (ділянка Архангельська) розташоване поблизу селища Архангельське Бериславського району. Корисна товща утворена щільними дендритовими, оолітовими пелітоморфними вапняками сарматського ярусу міоцену, потужністю до 16 м, поклади пластоподібні. Розробку родовища розпочато у 1969 році. Для виробництва будівельного вапна в області розробляються 7 родовищ. Вапняки Північно-Східної ділянки Старосільського родовища придатні для виготовлення вапна I та II сорту. Білокриницьке родовище розташоване у Бериславському районі, між с. Білоусове та с. Кар'єрне. Корисна копалина представлена трьома різновидами понтичних вапняків: вивітрілий до щебеню вапняк, уламковий плитчастий вапняк та кристалічний вапняк. Вапняки поступово переходять з одного виду в інший. Загальна потужність коливається від 1,2 до 7,2 м, у середньому становить 4 м. Як пиляний матеріал розробляються вапняки понтичного та меотичного ярусів неогену. Для виробництва буту та щебеню розробляється Західно-Тягинське родовище вапняку, розташоване на захід від с. Тягинка у Херсонському (Білозерському) районі та на правому березі р. Тягинка. Корисна копалина представлена понтичними, меотичними та сарматськими вапняками. Сарматські вапняки оолітові, детрито-оолітові, потужністю до 14 м. Вапняки меотичного регіоярусу черепашко-оолітові та оолітові, потужністю до 4,3 м. Вапняки понтичного регіоярусу черепашко-оолітові, черепашко-детритусові, афанітові, потужністю до 6,8 м.

9. Заповідське родовище мергелю із запасами понад 3,5 млн т, яких при видобутку 100 т/добу вистачило б на 100 років експлуатації.

10. Мінеральні солі в області концентруються у розсолах водоймищ, таких як затока Сиваш, а також у ропі деяких озер.

11. Родовища лікувальних грязей, а саме: родовище озера Лиман, що розташоване на північно-східному узбережжі Утлюцького лиману, біля с. Азовське; родовище озера Генічеське (Арабатська Стрілка, на захід від с. Щасливе); родовище озера Салькове (перешийок Чонгар, на південний схід від залізничної станції Салькове); родовище озера Кругле (східне узбережжя Тендрівської затоки, на околиці с. Новочорномор'я); родовище озера Соляне (Гопри) (межі м. Гола Пристань); родовище озера Солоне (на захід від с. Раденськ Олешківського району); поблизу с. Круглоозерка розташоване родовище озера Прокоф'ївське.

12. Розвідано 5 родовищ мінеральних підземних вод. У районі м. Генічеськ у відкладах верхньої крейди – палеогену на глибині понад 1,5 км розкрито термальні йодо-бромні води. У районі м. Скадовськ розвідано йодо-бромні, сульфідні та хлоридні натрієві води на глибинах близько 400 м. В області також розвідано Північно-Сиваське родовище йодних вод, із вод якого можна отримувати до 450 т йоду щороку.

Водні ресурси та водокористування

Водні об'єкти займають 29,121 тис. га території Херсонської області. Територією області протікає одна велика річка – Дніпро (довжина в межах області – 200 км) з Каховським водосховищем; середня річка – Інгулець (180 км) і 5 малих річок загальною довжиною в межах області 123,53 км.

На виконання доручення Прем'єр-міністра України від 19 серпня 2021 року 19111/66/1-21 та протокольного рішення за підсумками наради щодо виконання пункту 5 рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 квітня 2021 року «Про заходи державної регіональної політики на підтримку децентралізації влади», введеного в дію Указом Президента України від 29 квітня 2021 року № 180/2021, проведено інвентаризацію водних об'єктів, лісових ресурсів, об'єктів державної та комунальної власності, розташованих на території Херсонської області.

За даними інвентаризації, всього на території Херсонської області обліковуються 524 водні об'єкти площею 29 120,7343 га, у тому числі 258 ставків площею 7 999,9814 га, 10 водосховищ площею 8 355,6035 га, 7 водойм площею 253,2939 га та 249 озер площею 12 511,8555 га.

Проти 2020 року (площа водних об'єктів – 430,539 тис. та) їхня площа зменшилася внаслідок осушення Каховського водосховища.

06 червня 2023 року внаслідок підриву військовими формуваннями РФ греблі Каховської гідроелектростанції на момент піку затоплення із 600 кв.км підтопленої території Херсонської області 32% припало на деокуповану територію, 68% – на тимчасово окуповану.

У зоні затоплення опинилися 45 населених пунктів (близько 58,5 тис. громадян), у тому числі 23 тимчасово окуповані населені пункти.

Під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із затопленням територій внаслідок підриву військовими формуваннями РФ греблі Каховської гідроелектростанції, з метою забезпечення постійного моніторингу якості питної води, що подається із підземних джерел, та контролю за своєчасністю й належністю лабораторних досліджень якості питної води, а також інформування населення про стан якості та безпечності питної води на деокупованій території Херсонської області, фахівцями Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області в межах повноважень було посилено державний санітарний нагляд за забезпеченням населення якісною питною водою. Упродовж липня – вересня 2023 року проведено 19 позапланових перевірок підприємств централізованого питного водопостачання, якими охоплено 103 артезіанські свердловини. Порушення виявлено на 67 об'єктах. Відібрано для дослідження 134 проби питної води (по 67 – на санітарно-хімічні та мікробіологічні показники), які направлено до Миколаївської регіональної державної лабораторії Держпродспоживслужби. Відхилення виявлено у 87 пробах, у тому числі у 37 пробах – за мікробіологічними показниками, у 50 – за санітарно-хімічними.

Фахівцями Державної установи «Херсонський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» здійснювався щоденний моніторинг якості питної води як з артезіанських свердловин, так і в розподільчій мережі водопостачання. Із 06 червня по 04 вересня 2023 року досліджено 2 178 проб питної води з артезіанських свердловин та водорозподільних мереж на мікробіологічні та санітарно-хімічні показники.

Видано 163 000 таблеток для знезараження питної води для об'єктів критичної інфраструктури та населення на деокупованих територіях.

Проводився щоденний моніторинг роботи підприємств питного водопостачання та водовідведення Херсонської міської ради, територіальних громад Херсонської області. Тривав збір інформації про стан надання послуг, лабораторний контроль якості питної води, а також збір інформації про аварії на водопровідних мережах тощо.

Під час окупації ворогом території області зруйновано приміщення лабораторії спостережень за забрудненням поверхневих вод Херсонського обласного центру з гідрометеорології. Як наслідок, спостереження за забрудненням поверхневих вод не проводилися.

Державною екологічною інспекцією Південного округу (Запорізька та Херсонська області) станом на 01 червня 2024 року проведено розрахунки обсягів шкоди, завданої навколишньому природному середовищу та природним ресурсам держави. Так, зокрема, тільки втрата закумульованої води Каховського водосховища склала понад 1,2 млрд грн.

За інформацією Басейнового управління водних ресурсів нижнього Дніпра, дренажними системами в області захищено 92,5 тис. га площі (62,4 тис. га – вертикальним та 30,1 тис. га – горизонтальним дренажем).

Під захистом від процесів підтоплення перебувають 106 населених пунктів. На сьогодні дренажні насосні станції розташовані на тимчасово окупованій території Херсонської області, тому БУВР нижнього Дніпра не має змоги здійснювати контроль за зміною меліоративного стану.

Військові дії призвели до відсутності даних про фактичний технічний стан водних об'єктів та меліоративних систем, що використовувалися для водозабезпечення населених пунктів, – це Північно-Кримський канал (забезпечення водою для зрошення частини Херсонської області та АР Крим і питною водою населених пунктів АР Крим) та Головний Каховський магістральний канал (забезпечення водою для зрошення частини Херсонської та Запорізької областей, а також для роботи Іванівського та Якимівського групових водогонів, які постачають питну воду населенню Генічеського (Іванівського) району Херсонської області та Мелітопольського (Якимівського) району Запорізької області).

Джерелом води для зазначених меліоративних систем слугувало Каховське водосховище. Після підриву військовими формуваннями РФ греблі Каховської гідроелектростанції ці системи не використовуються. Ситуація ускладнилася через відсутність на деокупованій правобережній частині Херсонщини альтернативних джерел поверхневих вод (річок, озер тощо).

Після підриву греблі зазнали змін гідрологічні умови: у зв'язку з осушенням Каховського водосховища гідрологічні пости Басейнового управління водних ресурсів нижнього Дніпра не могли використовуватися за призначенням.

Наразі з метою відновлення об'єктів інфраструктури зрошувальної системи на деокупованій території Херсонської області залучено міжнародні донорські кошти для ремонту дюкера Інгuleцької зрошувальної системи, що забезпечило відновлення зрошення на площі 3000 га. Створено ОВК

«Лиманецька», яка сприятиме відновленню та розвитку Лиманецької зрошувальної системи на площі 1,5 тис. га.

Ситуація з водопостачанням у регіоні значно погіршилася через бойові дії, руйнування інфраструктури.

За даними Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області, із 75 деокупованих населених пунктів Херсонського району забезпечено питною водою шляхом централізованого питного водопостачання 66, з них 4 – за рахунок генераторів.

Відсутнє централізоване водопостачання у 9 населених пунктах. Організовано підвезення питної води комунальними підприємствами та благодійними організаціями в ємностях для індивідуального та групового користування.

У Бериславському районі із 122 населених пунктів відсутнє централізоване водопостачання в 15, при цьому в 6 з них люди вже не проживають.

Унаслідок надзвичайної ситуації, пов'язаної з підривом греблі Каховської ГЕС в результаті збройної агресії російської федерації, в селах Львове, Бургунка, Тягинка, Ольгівка, Вірівка Тягинської сільської територіальної громади погіршилась якість води з артезіанських свердловин централізованого водопостачання, що використовується переважно для технічних потреб.

Згідно з наданими комунальними підприємствами результатами відомчого лабораторного контролю, за 9 місяців 2024 року не відповідали гігієнічним вимогам 1,55% досліджених проб питної води, у тому числі 1,13% – за мікробіологічними показниками, 1,96 % – за фізико-хімічними показниками.

Для забезпечення відновлення сталого водопостачання у населених пунктах прибережної частини області, що постраждали внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС, визначено місця для проведення робіт з буріння нових артезіанських свердловин, частину з яких уже виконано.

Значну допомогу у сфері відновлення водопостачання надають міжнародні партнери, гуманітарні організації та благодійні фонди. За їх підтримки здійснено будівництво 25 нових свердловин, відреставровано 13 свердловин, розчищено 87 колодязів, встановлено 35 башт та відреставровано 23, встановлено 57 систем очищення води, доставлено 39 466 од. ємностей, придатних для питної води.

Натепер триває реалізація проєктів з буріння 24 свердловин та встановлення 5 башт.

Постійні бойові дії у районах проведення вказаних робіт суттєво ускладнюють цей процес.

У 2023 році інформацію про стан використання водних ресурсів в області надали 27 суб'єктів (проти 42 – у 2022 році та 1 121 – у 2021 році). Із природних водних об'єктів області, згідно з наданими даними, забрано води 21,221 млн куб. м (у 2022 році – 25,2 млн куб. м, у 2021 році – 1 246,4 млн куб. м).

Використано 5,33 млн куб. м води (за 2022 рік – 7,4 млн куб. м, за 2021 рік – 702,6 млн куб. м), у тому числі для:

питних та санітарно-гігієнічних потреб – 3,874 млн куб. м;

виробничих потреб – 1,062 млн куб. м;

зрошення – 0,246 млн куб. м;

інших потреб – 0,147 млн куб. м.

Скинуто у поверхневі водні об'єкти 8,325 млн куб. м (за 2022 рік – 10,6 млн куб. м, за 2021 рік – 48,339 млн куб. м), у тому числі:

забруднених стічних вод – 0 млн куб. м;

нормативно-чистих стічних вод – 0,003 млн куб. м;

нормативно-очищених стічних вод – 8,284 млн куб. м.

У Херсонській області налічувалося 23 каналізаційні очисні споруди проектною потужністю 158,8 млн куб. м / рік. Централізованим водовідведенням в області забезпечено 9 міст (100%), 19 селищ (61,3%) та 70 сільських населених пунктів (10,6%). Загальна протяжність каналізаційних мереж – 1 096,1 км, в аварійному стані перебувають майже 42% мереж.

Український низький рівень охоплення системами централізованого водовідведення, очищення та знезараження стічних вод населених пунктів Херсонщини призводить до забруднення ґрунтів та водоносних горизонтів. Однією з причин незадовільного екологічного та санітарного стану ґрунтів, поверхневих, а також підземних вод є тривале забруднення їх неочищеними або недостатньо очищеними зворотними водами каналізаційних і очисних споруд, ефективність роботи яких – вагомий чинник екологічної та епідемічної безпеки населення. Більшість очисних споруд каналізації в містах і селищах перебувають у незадовільному санітарно-технічному стані, а переважна більшість населених пунктів взагалі не забезпечені централізованою системою каналізації.

Неякісне очищення стічних вод, незастосування сучасних технологій та відповідного обладнання спричиняють потрапляння неочищених стоків у р. Дніпро та створюють загрозу забруднення поверхневих вод.

Енергопостачання

Херсонська область характеризується відсутністю енергоємних галузей промисловості із застарілим виробничим фондом (вугільна, нафтогазова, хімічна, металургійна) та низькою часткою енергоємних видів економічної діяльності. Характерна особливість питомих витрат на одиницю окремих видів виробленої продукції – їх зменшення у частині використання палива та теплової енергії і водночас збільшення в частині витрат електроенергії. Це є наслідком постійного зростання вартості продуктів переробки нафти та природного газу – ресурсів для отримання палива і теплової енергії – і відповідної переорієнтації на збільшення частки електроенергії у паливно-енергетичному балансі підприємств.

Специфіка постачання електроенергії споживачам регіону полягає у відсутності диверсифікації джерел енергопостачання. Каховська ГЕС була єдиним в області генеруючим підприємством.

За інформацією Київського інституту економіки, понад чверть загальної суми збитків через підлив ГЕС (586 млн дол. США) пов'язані безпосередньо з руйнуванням Каховської гідроелектростанції, яка мала потужність 334,8 МВт і не підлягає відновленню, та дамби. Загальні збитки енергетики сягнули

624 млн дол. США. Річні економічні збитки від руйнування ГЕС, завдані державній компанії «Укргідроенерго», становлять понад 100 млн дол. США. Потреба у коштах для будівництва ГЕС аналогічної потужності – близько 1 млрд дол. США.

Область, зважаючи на інтенсивність річного сонячного випромінювання та вітрові чинники, була одним з найбільш привабливих регіонів України, де активно впроваджувалися альтернативні проєкти. Проте збройна агресія РФ призвела до припинення використання діючих та введення в експлуатацію нових потужностей зеленої енергетики.

Атмосферне повітря

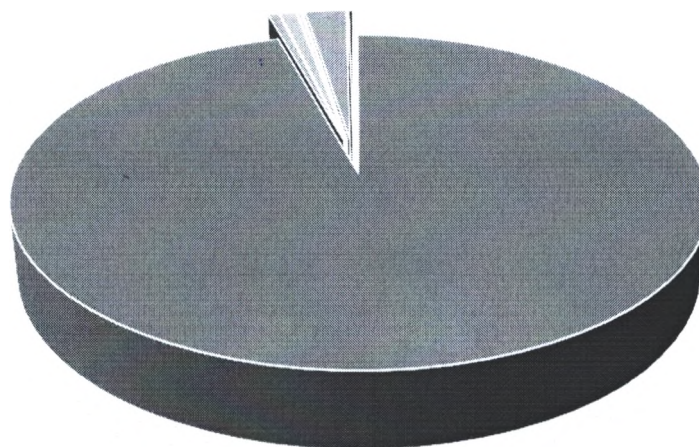
Атмосфера відіграє головну роль у глобальному, регіональному та локальному перенесенні забруднювальних речовин та забрудненні природного середовища.

Зростаючі антропогенні навантаження послаблюють природний процес самоочищення атмосфери, що спричиняє накопичення шкідливих домішок, які зумовлюють її забруднення (хімічне, радіоактивне, біологічне, теплове та електростатичне).

До збройної агресії, за даними Головного управління статистики у Херсонській області, обсяги викидів забруднюючих речовин за 2021 рік склали 57,8 тис. тонн, у тому числі 40,7 тис. тонн від пересувних джерел забруднення та 17,1 тис. тонн від стаціонарних. У 2021 році спостерігалася тенденція до зростання викидів від пересувних джерел забруднення на 5,4% порівняно з 2020 роком.

У 2023 році викиди забруднюючих речовин від стаціонарних джерел становили 5,5 тис. тонн (без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії). Інформація сформована на основі фактично поданих підприємствами звітів (рівень звітування у 2022 році становив 12,8%, у 2023 – 43,8%). Викиди основних забруднюючих речовин від стаціонарних джерел забруднювання загалом скоротилися на 9% порівняно з 2022 роком та майже на 68% проти довоєнних показників. Однак за 2023 рік відбулося збільшення викидів оксиду вуглецю (+ 59,9% до показника 2022 року), сполук азоту (в 3,4 раза).

Структура викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел забруднення у 2023 році

- метан 95,7%
- речовини у вигляді твердих суспендованих частинок 0,6%
- оксид вуглецю 0,9%
- діоксид та інші сполуки сірки 0,2%
- НМЛОС 0,1%
- сполуки азоту 2,3%
- інші речовини 0,24%

Таблиця 2

Викиди в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів за видами економічної діяльності у 2023 році

(за даними Головного управління статистики у Херсонській області)

Найменування виду економічної діяльності	Обсяги викидів	Крім того, обсяги викидів діоксиду вуглецю		
	тонн	2023 у % до 2022	тонн	2023 у % до 2022
1	2	3	4	5
Усі види економічної діяльності	15463,2	91,0	97917,8	224,5
Сільське, лісове та рибне господарство	-	-	-	-
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	22,6	658,9	0,4	273,5
Переробна промисловість	3,7	36,6	327,1	40,6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	5389,5	91,5	96821,4	232,4
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	4,5	112,5	20,3	45,7
Будівництво	-	-	-	-

1	2	3	4	5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	3,5	25,2	0,8	13,6
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-	-	-	-
Тимчасове розміщення й організація харчування	-	-	-	-
Інформація та телекомунікації	-	-	-	-
Фінансова та страхова діяльність	-	-	-	-
Операції з нерухомим майном	-	-	-	-
Професійна, наукова та технічна діяльність	-	-	-	-
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	-	-	-	-
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1,5	13,6	63,8	44,1
Освіта	0,7	3,1	167,8	38,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	37,2	198,6	516,2	175,6
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-	-	-	-
Надання інших видів послуг	-	-	-	-

Динаміка загального обсягу викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря по Херсонській області

У 2023 році на деокупованій території Херсонської області основними забруднювачами атмосферного повітря були АТ «Херсонгаз», Білозерська районна дільниця та Великоолександрівська дільниця АТ «Херсонгаз»,

АТ «Херсонська теплоелектроцентрально», МКП «Херсонтеплоенерго», АТ «Арселорміттал Берислав», КНП «Нововоронцовська центральна лікарня» Нововоронцовської селищної ради.

Зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря пов'язано з початком військового вторгнення російської федерації на територію України, коли виробничі процеси були майже зупинено та порушено логістичні шляхи збуту продукції, постачання сировини.

Ведення бойових дій поглиблює кліматичну кризу, викликаючи значні викиди вуглекислого газу та інших парникових газів в атмосферу.

Державною екологічною інспекцією Південного округу (Запорізька та Херсонська області) від початку широкомасштабного вторгнення та станом на 01 жовтня 2024 року розраховано збитки за фактами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря внаслідок обстрілів та пожеж, пов'язаних з воєнним станом у Херсонській області, на суму понад 145, 5 млн грн.

Поводження з твердими побутовими відходами

Одним з пріоритетних завдань у сфері поведінки з твердими побутовими відходами (далі – ТПВ) у Херсонській області є захист навколишнього природного середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів.

Щороку, до вторгнення російської федерації, в регіоні на місця видалення відходів (полігони, сміттєзвалища) надходило понад 250 тис. тонн побутових відходів.

Поведінка з ТПВ ґрунтується на технологіях низького рівня й орієнтоване на їх захоронення. Управління діяльністю щодо поведінки з ТПВ забезпечується територіальними громадами.

На деокупованій частині області налічується 95 постійно діючих місць видалення відходів, які офіційно оформлено. Поступово в населених пунктах області запроваджувалося сортування побутових відходів з вилученням вторинної сировини.

З метою запобігання негативному впливу відходів руйнувань на навколишнє природне середовище на території 17 деокупованих територіальних громад облаштовано 67 тимчасових місць зберігання вказаних відходів загальною площею 114,2 га, на яких вже накопичено 180 289 тонн таких відходів.

Для розв'язання нагальних проблем у цій сфері розроблено проєкт Регіонального плану управління відходами в Херсонській області до 2034 року, спрямований на поліпшення стану благоустрою населених пунктів, охорони навколишнього природного середовища, санітарного та епідеміологічного благополуччя населення, створення умов для залучення коштів бюджетів усіх рівнів, інвестиційних та кредитних ресурсів, міжнародної технічної допомоги.

Після затвердження Регіонального плану управління відходами в Херсонській області до 2034 року військові адміністрації населених пунктів області розпочнуть розроблення місцевих планів управління відходами, які мають узгоджуватися з Регіональним планом.

Регіональна політика у сфері поводження з побутовими відходами в області орієнтована на впровадження роздільного збирання побутових відходів у всіх населених пунктах, насамперед у містах.

Також в області ведеться системна робота щодо залучення інвесторів до впровадження сучасних технологій у сфері поводження з твердими побутовими відходами та реалізації на території області проєктів з будівництва сміттєпереробного комплексу, сміттєсортувальних ліній, сміттєперевантажувальних станцій.

За результатами проведеної у 2024 році комплексної інвентаризації місць накопичення заборонених та непридатних до використання в сільському господарстві хімічних засобів захисту рослин (далі – ХЗЗР), на території області обліковується 1 682,2575 тонни ХЗЗР.

На території Дар'ївської сільської територіальної громади (Федорівський старостинський округ – роз'їзд Срочний, 504 км, колишня база ВАТ «Облагрохім») розміщено 1 434,9 тонни безхазяйних ХЗЗР.

У випадку влучання в місце зберігання заборонених та небезпечних хімічних відходів існує загроза забруднення навколишнього природного середовища (можливе потрапляння шкідливих речовин у ґрунти, водойми та атмосферне повітря).

Для екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення безхазяйних заборонених та непридатних до використання ХЗЗР потрібно близько 203 млн грн. При розрахунку враховано середню вартість утилізації зазначених відходів у 2024 році – 141 тис. 500 грн за тонну.

Природні об'єкти та збереження біорізноманіття

Станом на 01 січня 2024 року природно-заповідний фонд Херсонської області складають 84 території та об'єктів загальною площею 371 940,2841 га, у тому числі 16 територій та об'єктів загальнодержавного і 68 місцевого значення.

Відношення фактичної площі природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ) до площі області (показник заповідності) складає 10,99%.

Природоохоронні комплекси області поділяються на 7 категорій територій та об'єктів:

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна та Чорноморський біосферний заповідник;

Азово-Сиваський національний природний парк і національні природні парки «Джарилгацький», «Олешківські піски», «Нижньодніпровський» та «Кам'янська Січ»;

1 дендропарк загальнодержавного значення «Асканія-Нова»;

8 заказників загальнодержавного та 15 заказників місцевого значення;

30 пам'яток природи;

13 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення;

10 заповідних урочищ.

Смарагдова мережа України – українська частина Смарагдової мережі Європи. Україна ратифікувала Бернську конвенцію 1996 року, взявши на себе

зобов'язання створити мережу Emerald. У 2019 році на засіданні Постійного комітету Бернської конвенції затверджено сучасну схему Смарагдової мережі України.

На Херсонщині повністю або частково зосереджено 23 території Смарагдової мережі: Oleshkivski Pisky (UA0000107), Askaniia-Nova Biosphere Reserve (UA0000016), Black Sea Biosphere Reserve (UA0000017), Zatoky (UA0000214), Dzharylhatskyi National Nature Park (UA0000108), Domuzla (UA0000193), Kinburnska Kosa (UA0000215), Dniprovsko-Buzkyi Lyman (UA0000109), Lower Dnipro (UA0000192), Kakhovske Reservoir (UA0000106), Eastern Syvas (UA0000131), Azovo-Syvaskyi National Nature Park (UA0000027), Chonharskyi (UA0000213), Middle Inhulets river valley (UA0000310), Lower Inhulets river valley (UA0000321), Loess outcrops of the Dnipro estuary (UA0000336), Ahaymany depression (UA0000366), Barnashivsky depression (UA0000367), Black valley (UA0000368), Domunjlinskyi depression (UA0000369), Green depression (UA0000370), Sivashic depression (UA0000371), Small Chapelsk depression (UA0000372). З межами Смарагдової мережі можна ознайомитися на вебсторінці Бернської конвенції <https://emerald.eea.europa.eu/>.

Загалом на території області охороняється 28 видів рослин, занесених до Європейського Червоного списку; 12 видів рослин, включених до переліку CITES; 9 видів рослин охороняються Бернською конвенцією; 122 види занесено до Червоної книги України, 383 – до Червоного списку Херсонської області.

244 види тварин, що зустрічаються в області, занесені до Червоної книги України, 54 види тварин включено до Червоного списку Херсонської області, з яких 31 вид складають птахи, 15 видів – комахи, 5 – ссавці, а також по одному виду – риби, земноводні та плазуни.

Відповідно до карти бойових дій на території України від Deep State, із 84 територій та об'єктів ПЗФ деокуповано 29 територій та об'єктів ПЗФ загальною площею 17 759,64 гектара.

Під тимчасовою окупацією та бойовими діями залишаються 55 територій та об'єктів ПЗФ загальною площею 354 180,6 га, або 95% загальної площі ПЗФ.

Головними проблемами цих цінних територій наразі стали масштабні пожежі, замінованість, активні бойові дії, що унеможливляють виконання природоохоронних функцій, а також окупація, втрата працівників та науковців, які були вимушені покинути свій дім та роботу.

Через воєнні (бойові) дії під загрозою знищення чи значного пошкодження опинилися об'єкти Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення, території ПЗФ і біосферні заповідники ЮНЕСКО. У зоні активних бойових дій – цілинні нерозорані степи та приморські екосистеми. Під вогненним ударом опинилися ландшафтні заказники загальнодержавного значення «Олександрівський», «Станіславський», а також національний природний парк «Кам'янська Січ», який зазнає особливих уражень.

Тривалими були пожежі на Кінбурнській косі, що є частиною Чорноморського біосферного заповідника. На суходільних ділянках та островах (14 800 га) розташовані бойові позиції ворожих військ, мінні поля, знищені лісові насадження.

Окремі природоохоронні установи опинилися в зоні гуманітарної кризи, зокрема Біосферний заповідник «Асканія-Нова» (тут зібрані і живуть на волі різноманітні види тварин, деякі в дуже обмеженій кількості у світовому масштабі, унікальні для всього світу), національні природні парки «Азово-Сиваський» і «Джарилгацький».

Із 24 лютого 2022 року і до теперішнього часу Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна НААН залишається тимчасово окупованим. Ситуація є вкрай критичною, проте установа на сьогодні функціонує у режимі, спроможному забезпечити моніторинг охоронної території.

За період окупації, станом на 01 липня 2024 року, в різних функціональних зонах Біосферного заповідника «Асканія-Нова» сталося 69 пожеж. Згідно з узагальненими даними дистанційного моніторингу, вигоріло 7 109,0 га території, у тому числі 2 208,6 га природного ядра, 4 846,9 га агроландшафтів (рілля, перелоги та лісосмуги).

Значної шкоди зазнають тварини, адже активні бойові дії припали на сезон тиші, період розмноження диких тварин, що призведе до скорочення багатьох популяцій.

У 2024 році в рамках укладених так званих «угод про співпрацю» та «обміну» тварин із приватним Ялтинським зоопарком «Казка» і Парком левів «Тайган» з колекції зоологічного парку «Асканія-Нова» до АР Крим вивезено 3 особини сірої української породи великої рогатої худоби та сукупно 12 особин зебри Чапмана.

Інформація, яку отримує спеціальна адміністрація Азово-Сиваського національного природного парку з окупованих територій, має неперевірений та досить суперечливий характер. З усього її масиву достеменно відомо про знищення військовими російської федерації понад 120 особин оленя благородного і лані європейської, 6 голів коней здичавілих («мустангів»). Крім того, наявна інформація про масове вирубування деревних насаджень на косі острова Бірючий.

Згідно з повідомленням національного природного парку «Ниžньодніпровський», за період спостережень із 23 лютого 2022 року по квітень 2024 року на території парку відмічено ряд масштабних осередків займання орієнтовною загальною площею згарищ 7 443,78 га.

Ситуація ускладнюється замінуванням території, оскільки після розмінування природно-заповідних територій утворюються воронки від вибухів, а отже, суттєво псуються або знищуються природні ділянки та все живе на них. Крім цього, замінованість територій унеможливорює роботу природоохоронної спільноти та проведення безпосередніх природоохоронних заходів через значний ризик для життя.

Загальну шкоду, нанесену війною та російською федерацією заповідним територіям, визначити важко, адже, крім питання значного ускладнення проведення оцінки в результаті замінування та окупації, втрату унікальних територій та об'єктів тваринного і рослинного світу оцінити неможливо.

У рамках роботи комісії з визначення шкоди, завданої довкіллю внаслідок надзвичайної ситуації та/або збройної агресії та бойових дій під час воєнного стану на території Херсонської області, утвореної розпорядженням начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 23 березня 2023 року № 129, Державною екологічною інспекцією Південного округу (Запорізька та Херсонська області) здійснено обрахунки збитків, завданих:

національному природному парку «Кам'янська Січ» внаслідок збройної агресії російської федерації. Обсяг збитків становить 20 114 904 834,11 грн;

Біосферному заповіднику «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна. Обсяг збитків, завданих тваринному світу, – 62 774 345 грн.

Херсонська обласна військова адміністрація направила до Херсонської обласної прокуратури вказані розрахунки для вжиття відповідних заходів реагування.

Культурна спадщина

Культурна спадщина є фундаментом, на якому будується національна культура, ідентифікатором, що визначає самобутність нації. На території області станом на 01 серпня 2022 року налічувалося 10 031 об'єкт культурної спадщини, у тому числі пам'яток археології – 7 808, історії – 2 152, мистецтва – 71 (з них пам'ятки національного значення: археології – 104, історії – 6, мистецтва – 3).

Наразі проводиться робота у сфері охорони культурної спадщини в частині пам'яток археології, історії та монументального мистецтва, проте можливості збереження культурної спадщини на території області вкрай обмежені, оскільки частина пам'яток розташована на окупованих територіях, доступ до яких відсутній.

Обстежено 6 пам'яток археології національного значення, розташованих на території Херсонського району, стан пам'ятки національного значення доби козацтва «Кам'янська Січ» та здійснено перевірку стану пам'яток археології місцевого значення – курганів на території Бериславського району.

Для убезпечення вцілілих музейних предметів у 2024 році проведено 2 етапи евакуації частин фондів колекцій обласних музеїв.

Також організовано рятування й евакуацію музейних колекцій музеїв деокупованої частини області, будівлі яких зазнали пошкоджень внаслідок бойових дій.

Станом на 01 жовтня 2024 року загальна кількість пам'яток містобудування, архітектури, монументального мистецтва та науки і техніки становить 422, з них:

об'єктів культурної спадщини, що належать до переліку пам'яток національного значення, – 33;

пам'яток містобудування, архітектури, монументального мистецтва та науки і техніки місцевого значення – 121;

щойно виявлених пам'яток архітектури, містобудування та монументально-декоративного мистецтва місцевого значення – 268.

Деокуповані території області та місто Херсон зокрема перебувають під постійними обстрілами, у результаті яких щодня зазнають руйнувань у тому

числі й об'єкти культурної спадщини. Монументальні пам'ятки захищені мішками з піском та ОСБ-щитами.

Так, станом на 01 жовтня 2024 року зафіксовано пошкодження та руйнування внаслідок російської агресії 90 пам'яток архітектури національного та місцевого значення, в деякі з яких влучання траплялися неодноразові. І ці руйнування продовжуються.

Вживаються заходи зі стабілізації об'єктів: закриття вікон, покрівлі та закріпленням конструктивно важливих місць ушкоджень по можливості. Але у прибережних зонах навіть це зробити дуже важко.

Також триває робота зі збереження та регулювання режиму використання пам'яток містобудування та архітектури, для чого укладено 3 охоронні договори на пам'ятки архітектури місцевого значення, надано 1 погодження та 1 відмову в дозволі на відчуження пам'яток архітектури місцевого значення.

Проведено роботу із взяття на облік щойно виявленої пам'ятки архітектури місцевого значення Херсонської області – «Комплекс старосврейської школи» (датування – ХХ ст.) в с. Бобровий Кут Калинівської територіальної громади, за результатами якої видано розпорядження начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 19 лютого 2024 року № 91.

Здоров'я населення

Демографічна ситуація в області має регресивний характер.

Чисельність наявного населення області на 01 січня 2022 року становила 1001,6 тис. осіб.

Упродовж останніх років у регіоні спостерігалася динаміка до скорочення населення, основними причинами якого було зниження народжуваності та зростання рівня смертності. У середньому кількість населення області за останні 10 років щороку зменшувалася на 7,7 тис. осіб. При цьому поступово зростала питома вага осіб старше 60 років (із 22% у 2016 році до 23,9% у 2021 році). Зміна вікової структури визначає високий рівень захворюваності, спричиненої пов'язаними з віком патологіями. До найбільш поширених хвороб, провідним фактором ризику яких є літній вік, належать злоякісні новоутворення, ішемічна хвороба серця, цереброваскулярні хвороби, високий рівень яких не дає змоги зменшити загальний показник смертності населення. І, як наслідок, основними причинами смерті у 2021 році були хвороби системи кровообігу – понад 53,6% загальної кількості померлих.

Сумарний коефіцієнт народжуваності на 1 жінку в області також стрімко скорочується: з 1,611 у 2012 році до 1,144 у 2021 році.

Отже, вже протягом 2016 – 2021 років доросле населення складало понад 80% населення області.

Окупація області та активні бойові дії істотно ускладнили демографічну ситуацію. Значна частина населення покинула потенційно небезпечні території.

На сьогодні в деокупованих громадах залишилося 158,5 тис. осіб населення.

Усі зусилля, спрямовані останніми роками на укріплення матеріально-технічної бази закладів медицини, зведені нанівець. У результаті воєнних дій

заклади охорони здоров'я області зазнали пошкоджень різного ступеня: від масштабних руйнувань до часткового пошкодження.

Наразі на деокупованій території області із 164 працюють 137 закладів охорони здоров'я усіх рівнів надання медичної допомоги, зокрема 7 центрів первинної медико-санітарної допомоги та 1 самостійна амбулаторія загальної практики – сімейної медицини (у їх складі 43 амбулаторії, 86 ФАПів/ФП), 20 лікарень (вторинного та третинного рівнів) та 15 інших закладів.

Станом на 10 жовтня 2024 року на деокупованій території Херсонської області зруйновано 27 закладів охорони здоров'я (16,5% загальної кількості закладів): 1 лікарня вторинного рівня, 7 лікарських амбулаторій та 19 фельдшерських і фельдшерсько-акушерських пунктів (далі – ФАП/ФП).

Зруйновано заклад медичної освіти – КЗ «Бериславський медичний фаховий коледж» ХОР.

Пошкоджень зазнали 116 медичних установ (70,7% загальної кількості закладів): 26 закладів вторинного та третинного рівнів надання допомоги, 32 лікарські амбулаторії, 51 ФАП/ФП та 7 інших медичних установ.

За результатами комісійного обстеження будівельних конструкцій та інженерних мереж закладів охорони здоров'я (далі – ЗОЗ), пошкоджених внаслідок бойових дій, оформлено 52 акти та 17 технічних звітів.

Розроблено 5 проєктно-кошторисних документацій (далі – ПКД): Давидово-Бридської АЗПСМ, Борозенської АЗПСМ, Високопільської лікарської АЗПСМ, Іванівської лікарської АЗПСМ, а також розроблено ПКД Посад-Покровської АЗПСМ та Посад-Покровського центру безпеки, в якому передбачено підрозділ екстреної медицини.

Із залученням благодійних організацій, фондів та інших суб'єктів у пошкоджених / зруйнованих закладах охорони здоров'я області проводяться відновлювальні роботи.

Натепер у 56 медичних установах (39,2% пошкоджених ЗОЗ) на деокупованій території здійснено ремонтні роботи: частково відновлено або в процесі відновлення 33 заклади (з них 3 заклади пошкоджено повторно) та повністю відновлено 23 заклади (з них 1 заклад пошкоджено повторно).

Із 26 зруйнованих ЗОЗ відновлено повністю 3 ФАПи.

З метою забезпечення населення деокупованих територій області медичним обслуговуванням благодійними організаціями до 20 населених пунктів, де пошкоджено та зруйновано медичні заклади, доставлено 28 медичних модульних амбулаторних пунктів / модульних будинків / трейлерів.

Тривалі воєнні дії обумовили значні незворотні демографічні втрати, які відображаються у погіршенні кількісних та особливо якісних показників здоров'я населення.

За оперативними даними, за 9 місяців 2024 року маємо такі показники:

середній час доїзду бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги до місця події у місті – 8,40 хв, у сільській місцевості – 15,21 хв (за січень – вересень 2023 року – у місті 9,55 хв, у сільській місцевості – 15,20 хв);

показник захворюваності на злоякісні новоутворення – 88,3 на 100 тис. населення (відповідний минулорічний показник – 80,6 на 100 тис. населення);

показник смертності від злоякісних новоутворень – 30,5 на 100 тис. населення (відповідний минулорічний показник – 24,6 на 100 тис. населення);

показник захворюваності на серцево-судинні хвороби за III квартал 2024 року – 63,61 на 1000 тис. населення деокупованої частини області (за аналогічний період 2023 року – 67,56 на 1000 тис. населення деокупованої частини області).

Кадрове забезпечення (укомплектованість медичними працівниками) закладів охорони здоров'я станом на 01 жовтня 2023 року склало 78,7% (по області в цілому), за відповідний період 2024 року – 69,2% (деокупована територія).

Слід зазначити, що при розгляді ймовірності незатвердження програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік, наявні проблеми стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я будуть розв'язуватися, однак без застосування системного підходу, цільового та ефективного використання фінансових ресурсів і визначення подальших перспектив розвитку.

Так, якщо Програму не буде затверджено, біорізноманіття на території області, найімовірніше, залишиться на сталому рівні, але впровадження заходів з будівництва, реконструкції та капітального ремонту мереж водовідведення і каналізаційних очисних споруд, скорочення викидів та застосування екологічно безпечного механізму поводження з побутовими та промисловими відходами має позитивно вплинути на стан навколишнього середовища, зокрема на флору та фауну регіону.

З метою охорони водних ресурсів та їх раціонального використання Програмою визначено за необхідне виконання ряду заходів і таких пріоритетних завдань: будівництво, реконструкція та капітальний ремонт мереж водопостачання; будівництво та капітальний ремонт водних свердловин; будівництво та реконструкція каналізаційних очисних споруд; будівництво та реконструкція мереж водовідведення. У випадку, якщо вказані заходи та завдання Програми не будуть реалізовані, в майбутньому існує загроза погіршення якісного стану водних ресурсів через потрапляння забруднених стічних вод до водних об'єктів; подальший розвиток житлової та громадської забудови населених пунктів області, як і виробничо-промислового сектору, спричинятиме техногенне навантаження на водні об'єкти, розташовані на території області.

До того ж для охорони природних ресурсів одним із пріоритетних завдань Програми визначено розмінування територій природно-заповідного фонду.

Щодо стану атмосферного повітря в області, то, якщо Програма не буде затверджена, він, найбільш імовірно, залишатиметься на рівні сучасних показників.

Найвірогідніше стан поводження з відходами, у випадку незатвердження Програми, продовжить ґрунтуватися на технологіях низького рівня та буде орієнтований на їх захоронення, можливе збільшення кількості стихійних

сміттєзвалищ і полігонів, що у свою чергу призведе до погіршення санітарного стану населених пунктів.

З метою підвищення доступності, ефективності та якості медичного обслуговування населення Програмою заплановано заходи з будівництва, реконструкції та капітального ремонту лікарняних закладів.

Отже, виконання всіх заходів та проєктів Програми забезпечить послаблення можливого впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я населення. У разі, якщо Програму не буде затверджено, всі заходи і проєкти, які реалізуються в області, не будуть комплексними, інтегрованими та ефективними, адже інерційний характер розвитку ситуації в економіці та соціальному житті регіону сприятиме накопиченню екологічних проблем.

ІІІ. ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ДОВКІЛЛЯ, УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА СТАНУ ЙОГО ЗДОРОВ'Я НА ТЕРИТОРІЯХ, ЯКІ ЙМОВІРНО ЗАЗНАЮТЬ ВПЛИВУ

Визначальною умовою сталого економічного та соціального відновлення Херсонської області є поновлення втраченого потенціалу на засадах принципово нових та сучасних концепцій із впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій в усіх сферах життя, у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та збереження екологічної безпеки життєдіяльності населення.

Програма визначає пріоритетні напрями економічного і соціального розвитку, враховує екологічні завдання регіонального рівня в інтересах ефективного, стабільного соціально-економічного розвитку регіону та підвищення якості життя населення, наскільки це є можливим в умовах ведення активних бойових дій на території області. Вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на здоров'я населення, при впровадженні заходів може мати тільки позитивні наслідки, без урахування негативного впливу бойових дій.

При плануванні діяльності в межах території Смарагдової мережі або прилеглих до неї зонах, враховуватиметься необхідність забезпечення збереження у довгостроковій перспективі всіх видів флори та фауни.

Однак слід зазначити, що від початку повномасштабного вторгнення війська РФ зруйнували вже значну кількість та продовжують нищити інфраструктуру і життя людей на території Херсонської області.

Крім того, воєнні дії становлять загрозу для здоров'я населення ще й у довготривалій перспективі – через забруднення довкілля, що призводить до значного посилення взаємопов'язаних техногенних та екологічних загроз для громадян. Від стану атмосферного повітря, води, ґрунтів тощо залежить здоров'я людини, якість, а подекуди і тривалість її життя. При впровадженні заходів Програми, порівняно з існуючим станом (без урахування наслідків подальших бойових дій), очікується позитивний вплив на здоров'я населення та компоненти довкілля.

SWOT-матриця

SWOT-матриця дає змогу виявити взаємозв'язки між «внутрішніми» (сильні та слабкі сторони) та «зовнішніми» (можливості й загрози) факторами, що мають стратегічне значення для Херсонської області. Суцільна лінія символізує сильний взаємозв'язок, пунктирна – слабкий. Саме ці взаємозв'язки дають змогу сформулювати порівняльні переваги, виклики та ризики, які є основою для стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку громади на довгострокову перспективу.

Порівняльні переваги

Сильні сторони	Підтримують	Можливості
1. Вихід області до азово-чорноморського узбережжя (700 км узбережжя)		1. Децентралізація влади, проведення адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад
2. Різноманіття природних ресурсів, що створює необхідні умови для розвитку екологічно безпечної господарської діяльності		2. Покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу
3. Розвинена транспортна мережа		3. Зростання інтересу населення України та іноземних туристів до курортно-рекреаційного, екологічного та сільського зеленого туризму
4. Потенціал розвитку малої енергетики з відновлювальних джерел енергії		4. Продовження процесів інтеграції з ЄС стимулюватиме виробників до підвищення якості продукції та відповідальності за охорону довкілля
5. Потенціал для підготовки та перепідготовки кадрів, значний науковий потенціал		5. Покращення інвестиційного клімату в Україні
6. Вагомий туристично-рекреаційний потенціал. Наявність цікавих історичних пам'яток		6. Активізація економічних процесів сприятиме зростанню попиту на логістичні послуги
7. Наявність високих технологій у галузі сільського господарства, які можуть бути використані як майданчики для поширення технологій		7. Зростання світового попиту на продовольство, що сприятиме впровадженню у сільськогосподарське виробництво сучасних технологій, зокрема ресурсозберігаючих, розвитку тваринництва, тепличного господарства; розширенню сфери переробки продукції
8. Наявність інфраструктури для зрошення		8. Нарощування міжнародної технічної допомоги для України
9. Потенціал для відновлення промислових підприємств у таких галузях: <i>виробництво харчових продуктів, напоїв; машинобудування; металургійне виробництво; виробництво гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої продукції; виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу і поліграфічна діяльність</i>		9. Проведення політики енергозаміщення і підвищення енергоефективності та розвитку альтернативної енергетики, технічного переоснащення комунальної інфраструктури
10. Значна кількість об'єктів природно-заповідного фонду та територій Смарагдової мережі		10. Розвиток е-урядування, відкритості влади
11. Значне біорізноманіття		11. Динамічний розвиток IT-індустрії
12. Наявність значної кількості земельних ділянок, придатних для запровадження інвестиційної діяльності на території області		12. Посилення попиту на продукцію риборозведення, аквакультуру
13. Поліетнічність і міжетнічна злагода		13. Можливості для експорту

Виклики

Слабкі сторони	Зменшують	Можливості
1. Вагома втрата несучої спроможності дорожнього покриття більшості автомобільних доріг місцевого значення		1. Децентралізація влади, проведення адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад
2. Дефіцит кадрів, незначна кількість робочих місць, які приваблюють молодь		2. Покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу
3. Недостатня кількість належних очисних споруд та низький рівень ефективності діючих. Відсутність сучасних технологій очищення стічних вод		3. Зростання інтересу населення України та іноземних туристів до курортно-рекреаційного, екологічного та сільського зеленого туризму
4. Високий рівень фізичного зносу основних засобів та енергоємність більшості підприємств області, втрата конкурентоспроможності		4. Продовження процесів інтеграції з ЄС стимулюватиме виробників до підвищення якості продукції та відповідальності за охорону довкілля
5. Низька додана вартість в агропромисловому комплексі		5. Покращення інвестиційного клімату в Україні
6. Застаріла, неефективна й неекологічна система збору та утилізації твердих побутових відходів.		6. Активізація економічних процесів сприятиме зростанню попиту на логістичні послуги
7. Необлаштованість історичних пам'яток		7. Зростання світового попиту на продовольство, що сприятиме впровадженню у сільськогосподарське виробництво сучасних технологій, зокрема ресурсозберігаючих, розвитку тваринництва, тепличного господарства, розширенню сфери переробки продукції
8. Недостатньо розвинена туристична інфраструктура		8. Нарощування міжнародної технічної допомоги для України
9. Слабко розвинена інфраструктура підтримки бізнесу та залучення інвестицій, низький рівень підприємницької культури		9. Проведення політики енергозаміщення та підвищення енергоефективності з метою розвитку альтернативної енергетики, технічного переоснащення комунальної інфраструктури
10. Руїнування та зношеність меліоративної системи		10. Розвиток е-урядування, відкритості влади
11. Технічно застарілі транспортні засоби		11. Динамічний розвиток ІТ-індустрії
12. Низька культура землеробства та, як наслідок, зниження родючості ґрунтів		12. Посилення попиту на продукцію риборозведення, аквакультуру
13. Незначна площа сільськогосподарських угідь під багаторічними насадженнями		13. Можливості для експорту
14. Недостатній розвиток логістичних, інформаційних мереж для просування сільськогосподарської продукції на світові ринки		

Ризики

Слабкі сторони	Посилюють	Загрози
1. Вагома втрата несучої спроможності дорожнього покриття більшості автомобільних доріг місцевого значення		1. Продовження деградації родючості ґрунтів. Низький рівень заліснення (залуження) деградованих земель та таких, що перебувають під ризиком затоплення (підтоплення)
2. Дефіцит кадрів, незначна кількість робочих місць, які приваблюють молодь		2. Подальший відтік населення через скорочення робочих місць
3. Недостатня кількість належних очисних споруд та низький рівень ефективності діючих. Відсутність сучасних технологій очистки стічних вод		3. Недостатній рівень впровадження вимог ЄС до сільськогосподарської продукції
4. Високий рівень фізичного зносу основних засобів та енергоємність більшості підприємств області, втрата конкурентоспроможності		4. Виникнення надзвичайних ситуацій природного (підтоплення, затоплення) та техногенного характеру (руйнування берегів Каховського водосховища та морського узбережжя, забруднення басейну р. Дніпро та акваторії Азовського, Чорного морів стічними водами тощо)
5. Низька додана вартість в агропромисловому комплексі		5. Замулювання річища Дніпра та Дніпро-Бузького лиману, скорочення стоку малих річок, зменшення дебету водних ресурсів
6. Застаріла та неефективна і неекологічна система збору та утилізації твердих побутових відходів		6. Зростання цін на енергоносії через енергоємність виробництва
7. Необлаштованість історичних пам'яток		7. Корупція
8. Недостатньо розвинена туристична інфраструктура		
9. Слабо розвинена інфраструктура підтримки бізнесу та залучення інвестицій, низький рівень підприємницької культури		
10. Руйнування та зношеність меліоративної системи		
11. Технічно застарілі транспортні засоби		
12. Низька культура землеробства та, як наслідок, зниження родючості ґрунтів		
13. Незначна площа сільськогосподарських угідь під багаторічними насадженнями		
14. Недостатній розвиток логістичних, інформаційних мереж для просування сільськогосподарської продукції на світові ринки		

IV. ОСНОВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Структура економіки області майже не містить підприємств, які створюють пряму загрозу стану навколишнього середовища.

Найважливіші екологічні проблеми області:

1. Критична ситуація у сфері поводження з побутовими відходами.

Щороку в регіоні утворюється понад 250 тис. тонн твердих побутових відходів.

Наразі поводження з ТПВ ґрунтується на технологіях низького рівня та орієнтоване на захоронення. Поступово в населених пунктах області запроваджується сортування побутових відходів із вилученням вторинної сировини.

Для розв'язання цієї проблеми розроблено проєкт Регіонального плану управління відходами в Херсонській області до 2034 року та в подальшому передбачено розроблення місцевих планів.

2. Наявність на території області непридатних та заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів, які потребують утилізації.

Накопичення непридатних хімічних засобів розпочалося в 70-х роках минулого століття після заборони використання ряду пестицидів. Процес накопичення відбувався практично безконтрольно. Це призвело до утворення великої кількості безхазяйних непридатних агрохімікатів, втрати документації, руйнування складів, тари і пакувальних матеріалів та, як наслідок, до утворення значного обсягу невідомих та змішаних (теж невідомих) непридатних агрохімікатів. Таким чином, непридатних до використання в сільському господарстві хімічних засобів захисту рослин на території області обліковується 1 682,2575 тонни. Умови їх утримання та зберігання не відповідають вимогам екологічної безпеки, що створює загрозу для навколишнього природного середовища у плані потрапляння отрутохімікатів до ґрунту і водоносних горизонтів.

3. Очисні споруди та каналізаційні мережі населених пунктів Херсонської області не відповідають вимогам техногенно-екологічної безпеки.

Обладнання та мережі наднормативно зношені. Існує потенційна загроза забруднення водойм, зон рекреації державного значення. Через недосконалість та зношеність систем водовідведення відбувається забруднення Дніпра, Азовського та Чорного морів недостатньо очищеними та неочищеними (аварійні скиди) стічними водами.

4. Проблеми природно-заповідного фонду.

Основними проблемами цінних територій унаслідок війни стали масштабні пожежі, замінованість, активні бойові дії, що унеможливають виконання природоохоронних функцій, окупація, втрата працівників та науковців, які були вимушені покинути свій дім та роботу.

Через воєнні (бойові) дії під загрозою знищення чи значного пошкодження опинилися об'єкти Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення, території природно-заповідного фонду області та біосферні заповідники ЮНЕСКО.

5. Зниження рівня води в Каховському водосховищі у результаті бойових дій та необхідність організації альтернативного водопостачання населення.

У зв'язку з підривом збройними формуваннями РФ греблі Каховської ГЕС зниження рівня води спостерігалось з 06 червня 2023 року в деокупованих населених пунктах Нововоронцовської селищної, Новорайської сільської, Новоолександрівської сільської та Милівської сільської територіальних громад Бериславського району Херсонської області.

Для усунення негативних наслідків зневоднення населених пунктів прибережної частини Каховського водосховища, на території яких у свердловинах значно впав рівень води, опрацьовується питання щодо буріння

нових артезіанських свердловин, реконструкції існуючих та відновлення водопровідних мереж.

6. Високий показник замінованості території області.

Територія Херсонщини зазнала значного впливу війни через безпосереднє ведення бойових дій, мінування або ураження артилерійськими снарядами, стратегічною авіацією тощо. Наразі встановлені міни, інші вибухонебезпечні предмети, а також їхні залишки несуть пряму загрозу життю і здоров'ю людей та перешкоджають веденню нормальної господарської діяльності в уражених районах. Також близькість до лінії зіткнення та активні бойові дії призводять до збільшення кількості нездетонованих боєприпасів.

Протягом 2024 року продовжено роботи з очищення деокупованої території Херсонської області від вибухонебезпечних предметів.

Станом на 30 вересня 2024 року загальна площа деокупованої території Херсонської області склала 683 тис. га, з яких від початку проведення робіт з розмінування обстежено на наявність вибухонебезпечних предметів 375,9 тис. га, з них 341,5 тис. га земель сільськогосподарського призначення.

Загалом від початку проведення робіт підрозділами з розмінування фахових відомств виявлено та знищено вибухонебезпечних предметів у кількості 206,033 тис. од.

За 2023 – 2024 роки обстежено: доріг – 3918,4 км (у тому числі польові та ґрунтові); ЛЕП – 2 233 км (у тому числі ПС та опори); газопроводів та їх сполучень – 149,1 км; залізничних колій – 386,3 км; берегової лінії – 6,4 км та 3,6 га водойм; домогосподарств та об'єктів інфраструктури (без урахування звернень, що надходять на екстрені номери оперативних служб «101» та «102») – 17 970 од.

V. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Приписами статті 20-1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено, що до компетенції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері охорони навколишнього природного середовища належить:

а) забезпечення реалізації державної політики у сфері заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі, здійснення управління та регулювання у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України на відповідній території;

б) участь у проведенні моніторингу стану навколишнього природного середовища;

в) участь у розробленні стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів;

г) реалізація повноважень у сфері оцінки впливу на довкілля відповідно до законодавства про оцінку впливу на довкілля;

г) затвердження за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного

середовища, для підприємств, установ і організацій лімітів використання природних ресурсів (крім природних ресурсів загальнодержавного значення), скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище (крім скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення, навколишнього природного середовища за межами відповідної території);

д) видача дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, спеціальне використання природних ресурсів відповідно до законодавства;

д-1) реалізація повноважень у сфері стратегічної екологічної оцінки відповідно до законодавства про стратегічну екологічну оцінку;

е) вирішення інших питань у сфері охорони навколишнього природного середовища відповідно до закону.

Засади екологічної політики України визначено Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».

Закон передбачає інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку. Відповідно до Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» має бути забезпечено дотримання вказаних Цілей.

Стратегічні цілі, спрямовані на підвищення рівня екологічної безпеки, зменшення впливів та наслідків зміни клімату в Україні, визначено розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року» та від 30 травня 2024 року № 483-р Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024 – 2026 роках».

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (далі – Протокол про СЕО), ратифікований Законом від 01 липня 2015 року № 562-VIII, і Директива 2001/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 червня 2001 року про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище (далі – Директива 2001/42/ЄС), імплементація якої передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

В Україні проведення СЕО регламентується Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 року № 443-р, визначено такі цілі:

формування у суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва;

забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України;

інтеграція екологічної політики до всіх сфер соціально-економічного розвитку України;

зниження екологічних ризиків та мінімізація їх впливу на екосистеми і здоров'я українців;

удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління.

Юридичні засади поводження з водними ресурсами визначаються Водним кодексом України та іншими законодавчими актами, розробленими для забезпечення збереження, збалансованого й науково обґрунтованого використання та відновлення водних ресурсів, захисту водних ресурсів від забруднення, зараження й виснаження, запобігання та пом'якшення негативного впливу, покращення екологічного стану водних об'єктів і захисту прав водокористувачів.

Найголовнішими питаннями у сфері водопостачання та водовідведення є дозвіл на забір води із джерел водопостачання (дозвіл на спеціальне водокористування) і дозвіл на скидання очищених та неочищених стічних вод у навколишнє середовище. Із 04 червня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють відносини, пов'язані з одержанням документів дозвільного характеру щодо спеціального водокористування» від 07 лютого 2017 року № 1830-VIII, яким внесено зміни до Водного кодексу України в частині процедури отримання дозволів на спеціальне водокористування.

Основне чинне екологічне законодавство та норми у сфері користування водними ресурсами:

постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 року № 2024 «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів»;

постанова Кабінету Міністрів України від 11 вересня 1996 року № 1100 «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується»;

постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року № 321 «Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування»;

Водна стратегія України на період до 2050 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2022 року № 1134;

наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 травня 2010 року № 400 «Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»»;

наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 05 березня 2021 року № 173 «Про затвердження Інструкції про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами».

Правове та інституційне регулювання, ключові екологічні вимоги у сфері охорони атмосферного повітря визначено Законом України «Про охорону атмосферного повітря».

Основне чинне законодавство та норми у сфері захисту атмосферного повітря:

постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2001 року № 1655 «Про затвердження Положення про порядок здійснення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря»;

постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року № 300 «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря»;

постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року № 302 «Про затвердження Порядку проведення робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку суб'єктів господарювання, які отримали такі дозволи»;

посібник з інвентаризації джерел викидів в атмосферне повітря (далі – Посібник ЄМЕП/ЄЕА), яким рекомендовано максимально допустимі концентрації та «можливі рівні безпечного ефекту» для забруднюючих речовин в атмосферному повітрі для заселених територій.

Правові засади у сфері поводження з відходами регламентовано Законом України «Про управління відходами» та іншими законодавчими актами, розробленими для регулювання діяльності з метою уникнення чи мінімізації утворення відходів, зберігання й поводження з ними, запобігання та зменшення негативних наслідків для довкілля і здоров'я людини від утворення, зберігання та поводження з відходами та Національним планом управління відходами до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 № 117-р.

Повноваження місцевих державних адміністрацій у сфері управління відходами визначаються положеннями статті 25 Закону України «Про управління відходами».

З метою збереження ґрунтів розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 271-р було затверджено Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням. Відповідні завдання і заходи щодо реалізації вказаного Національного плану також визначені у рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року № 111/2021 «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації»; Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 року № 688-р; Плані заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 1567-р.

В Україні сформовано інвестиційне законодавство, яким, зокрема, значна увага приділяється необхідності дотримання екологічних норм у процесі інвестиційної діяльності. Так, приписами статті 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» (далі – Закон № 1560-XII) встановлено заборону на інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам

санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, визначених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом. Разом з тим, згідно з частиною другою статті 21 Закону № 1560-XII, крім інших, однією з причин прийняття державним органом рішення про зупинення або припинення інвестиційної діяльності може бути факт того, що її продовження може призвести до порушення встановлених законодавством санітарно-гігієнічних, архітектурних, екологічних та інших норм, прав та інтересів громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом.

Також статтею 8 Закону № 1560-XII передбачено, що інвестор у випадках і порядку, встановлених законодавством України, зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля у випадках та порядку, визначених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля».

Основні принципи забезпечення сталого ведення та управління лісовим і мисливським господарством, збереження біорізноманіття визначені Лісовим кодексом України, Законами України Про природно-заповідний фонд», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», Державною стратегією управління лісами України до 2035 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1777-р.

Нормативно-правова база проведення СЕО в Україні

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про СЕО та Директива 2001/42/ЄС.

Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» визначено поняття стратегічної екологічної оцінки.

Засади екологічної політики України регламентовано Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». У цьому Законі СЕО виступає одним з основних інструментів реалізації державної екологічної політики, який дасть змогу запобігти негативному впливу на навколишнє природне середовище та встановити відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

У 2012 році наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 17 грудня 2012 року № 659 затверджено Базовий план адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації). Зокрема, відповідно до цього плану потрібно привести нормативно-правову базу України у відповідність з вимогами Директиви 2001/42/ЄС.

VI. ЙМОВІРНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2025 РІК

Реалізація заходів та проєктів, що визначені Програмою, спрямована на усунення і пом'якшення дії чинників, шкідливих для навколишнього природного середовища та здоров'я населення, забезпечення екологічної безпеки, відтворення та підтримання у належному стані природних ресурсів області.

Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Програми визначалися відповідно до контрольного переліку, наведеного в таблиці 3.

Таблиця 3

Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Програми відповідно до контрольного переліку

Чи може реалізація Програми спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
1	2	3	4	5
Повітря				
1. Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел?			•	
2. Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел?		•		+
3. Погіршення якості атмосферного повітря?		•		+
4. Появу джерел неприємних запахів?			•	
5. Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату?			•	
Водні ресурси				
6. Збільшення обсягів скидів у поверхневі води?		•		+
7. Будь-які зміни якості поверхневих вод (зокрема таких показників, як температура, розчинений кисень, прозорість, але не обмежуючись ними)?			•	+
8. Збільшення скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти?			•	
9. Значне зменшення кількості вод, що використовуються для водопостачання населенню?			•	
10. Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод?			•	
11. Появу загроз для людей і матеріальних об'єктів, пов'язаних з водою (зокрема таких, як паводки або підтоплення)?			•	+

1	2	3	4	5
12. Зміни напрямів і швидкості течії поверхневих вод або зміни обсягів води будь-якого поверхневого водного об'єкта?			•	
13. Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону?			•	+
14. Зміни напряму або швидкості потоків підземних вод?			•	
15. Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)?			•	
16. Забруднення підземних водоносних горизонтів?			•	+
Відходи				
17. Збільшення кількості утворюваних твердих побутових відходів?			•	+
18. Збільшення кількості утворюваних чи накопичених промислових відходів IV класу небезпеки?			•	
19. Збільшення кількості відходів I-III класу небезпеки?			•	
20. Спорудження екологічно небезпечних об'єктів поводження з відходами?			•	
21. Утворення або накопичення радіоактивних відходів?				
Земельні ресурси				
22. Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтового шару?			•	
23. Будь-яке посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів?			•	
24. Зміни в топографії або в характеристиках рельєфу?			•	+
25. Появу таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози через нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури?			•	
26. Суттєві зміни у структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель?			•	
27. Виникнення конфліктів між ухваленими цілями стратегії та цілями місцевих громад?			•	
Біорізноманіття та рекреаційні зони				

1	2	3	4	5
28. Негативний вплив на об'єкти природно-заповідного фонду (зменшення площ, початок небезпечної діяльності у безпосередній близькості або на їх території тощо)?			•	+
29. Зміни в кількості видів рослин або тварин, чисельності або територіальному представництві?			•	
30. Збільшення площ зернових культур або сільськогосподарських угідь у цілому?			•	
31. Порушення або деградацію середовищ існування диких видів тварин?			•	
32. Будь-який вплив на кількість і якість наявних рекреаційних можливостей?			•	
33. Будь-який вплив на наявні об'єкти історико-культурної спадщини?			•	+
34. Інші негативні впливи на естетичні показники об'єктів довкілля (перепони для публічного огляду мальовничих краєвидів, появу естетично неприйнятних місць, руйнування пам'ятників природи тощо)?			•	
Населення та інфраструктура				
35. Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення будь-якої території?			•	
36. Вплив на нинішній стан забезпечення житлом або виникнення нових потреб у житлі?			•	+
37. Суттєвий вплив на нинішню транспортну систему? Зміни у структурі транспортних потоків?			•	+
38. Необхідність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень?			•	+
39. Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги?			•	+
40. Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей?			•	
Екологічне управління та моніторинг				
41. Послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки?			•	
42. Погіршення екологічного моніторингу?			•	+
43. Усунення наявних механізмів впливу органів місцевого самоврядування на процеси техногенного навантаження?			•	

1	2	3	4	5
44. Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва?			•	
Інше				
45. Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів?		•		
46. Суттєве вилучення будь-якого невідновного ресурсу?			•	
47. Збільшення споживання значних обсягів палива або енергії?			•	
48. Суттєве порушення якості природного середовища?			•	
49. Появу можливостей досягнення короткотермінових цілей, які ускладнюватимуть досягнення довготривалих цілей у майбутньому?			•	
50. Такі впливи на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але в сукупності викличуть значний негативний екологічний ефект, що матиме значний негативний прямий або опосередкований вплив на добробут людей?			•	

На основі оцінок, представлених у таблиці 3, можна зробити такі висновки про ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Програми:

Атмосферне повітря. Забруднення атмосферного повітря в області нерівномірне.

Програма не передбачає створення нових підприємств зі значними обсягами викидів. Зменшенню викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел може сприяти поліпшення стану дорожньо-транспортної інфраструктури.

Проведення екологічного моніторингу забезпечить здійснення відповідних заходів реагування і контролю за станом довкілля, зокрема на територіях, де існує загроза забруднення атмосферного повітря викидами.

Водні ресурси. Програма не передбачає створення підприємств, діяльність яких призведе до збільшення обсягів скидів забруднених вод у поверхневі води. Натомість вона містить завдання щодо зменшення викидів неочищених стічних вод у навколишнє середовище. У зв'язку з цим має покращитися якість очищення стічних вод та, можливо, якість поверхневих вод.

Разом з тим, ймовірно можуть мати місце зміни обсягів поверхневих водних об'єктів у результаті продовження тенденції до зростання забору води на потреби споживання та зрошення. Зменшення використання води для зрошення залежить від впровадження такої сучасної системи зрошення, яка не призводитиме до збільшення забору води (наприклад, краплинне зрошення).

Відходи. Область характеризується накопиченням обсягів твердих побутових відходів. Затвердження розробленого Регіонального плану управління відходами в Херсонській області до 2034 року та розроблення

місцевих планів, поступове впровадження в населених пунктах сортування побутових відходів з вилученням вторинної сировини дозволить не допускати суттєвого збільшення обсягів їх накопичення.

Земельні ресурси. У результаті виконання Програми не передбачається будь-якого посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів, змін у топографії або в характеристиках рельєфу, появи таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози. Крім того, Програма не передбачає змін у структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель. Заходи Програми визначають комплекс дій, спрямованих на очищення території області від наслідків бойових дій та виконання природоохоронного заходу «Збирання, перевезення, зберігання непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, які зберігаються на території Херсонської області, з їх подальшими утилізацією або видаленням»

Біорізноманіття. У Програмі не визначається реалізація завдань, які можуть призвести до негативного впливу на існуючі об'єкти природно-заповідного фонду. Натомість передбачено проведення заходів із розмінування та подальшого відновлення заповідних територій Херсонщини, за умови припинення бойових дій та деокупації територій і об'єктів природно-заповідного фонду.

Також реалізація заходів Програми ймовірно позитивно вплине на території Смарагдової мережі, оскільки будівництво, реконструкція і капітальний ремонт мереж водовідведення та каналізаційних очисних споруд зменшує ризики потрапляння неочищених стоків до природного середовища та сприятиме покращенню гідрологічного режиму водойм області. Впровадження екологічно безпечного механізму поводження з побутовими відходами дозволяє ліквідувати стихійні звалища та модернізувати полігони для захоронення відходів, що може позитивно вплинути на чисельність різних видів флори та фауни.

Населення та інфраструктура. Програма не передбачає появи нових ризиків для здоров'я населення області. Навпаки впровадження відповідних заходів сприятиме покращенню стану здоров'я населення шляхом підвищення доступності й ефективності медичного обслуговування, утвердження здорового способу життя через розвиток фізичної культури та спорту.

Екологічне управління, моніторинг та інше. Програма спрямована на збереження природних ресурсів і не передбачає послаблення правових та економічних механізмів контролю у сфері екологічної безпеки.

Реалізація Програми сприятиме створенню системи екологічного контролю та моніторингу ефективності досягнення екологічних цілей. Ймовірність того, що виконання Програми призведе до можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, а в сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, є незначною. Загалом основні завдання та заходи Програми орієнтовані на відновлення економічної та соціальної сфери регіону з дотриманням всіх екологічних вимог.

VII. ЗАХОДИ, ЯКІ ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ВЖИТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ТА ПОМ'ЯКШЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Для запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків виконання програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік передбачається реалізація таких заходів (табл. 4). Водночас це загальні рекомендації щодо усунення негативних наслідків. Детальні кроки мають розглядатися в кожному випадку окремо під час впровадження конкретних заходів і проєктів, а також у процесі надання екологічних дозволів.

Таблиця 4

Складова довкілля	Заходи Програми для зменшення негативних наслідків
Атмосферне повітря	Відновлення автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах, проведення моніторингу стану атмосферного повітря
Водні ресурси	Виконання робіт з реконструкції та відновлення водопровідних мереж, артезіанських свердловин, каналізаційних мереж та каналізаційних насосних станцій. Відновлення та підвищення ефективності використання меліоративних систем області за рахунок відновлення зрошувальних мереж
Відходи	Виконання природоохоронного заходу «Збирання, перевезення, зберігання непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, які зберігаються на території Херсонської області, з їх подальшими утилізацією або видаленням». Розроблення та затвердження місцевих планів управління відходами в територіальних громадах Херсонської області. Відновлення пошкоджених та розбудова нових об'єктів інфраструктури управління відходами. Вирішення питання стосовно організації збирання та вивезення твердих побутових відходів
Земельні ресурси	Розмінування земель. Забезпечення раціонального використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення. Вирішення питань щодо відновлення та реконструкції внутрішньогосподарських меліоративних систем
Біорізноманіття	Проведення заходів з розмінування територій та поступове відновлення територій природно-заповідного фонду

Для покращення стану здоров'я населення та організації належної якості його медичного обслуговування реалізовуватимуться такі заходи:

проведення обстеження споруд закладів охорони здоров'я області на деокупованій території з метою прийняття рішення про можливість їх подальшої експлуатації та розроблення заходів з відновлення;

доукомплектування закладів охорони здоров'я медичними працівниками відповідно до потреби;

забезпечення закладів охорони здоров'я медичним обладнанням, лікарськими засобами згідно з табелем оснащення;

забезпечення закладів охорони здоров'я санітарним автотранспортом;

поступове переведення закладів охорони здоров'я на альтернативні системи опалення (встановлення модульних твердопаливних котлів, сонячних електростанцій, газотурбінних установок тощо);

впровадження заходів щодо покращення психічного здоров'я населення області;

розширення доступності реабілітаційної допомоги, вдосконалення надання реабілітаційних послуг.

Разом з тим заходи, що передбачають провадження діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля як на території Смарагдової мережі, так і поза нею, підлягатимуть єдиній процедурі оцінки впливу на довкілля відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля».

Також проводитиметься робота із залучення інвесторів, меценатів та спонсорів до будівництва, відновлення й реконструкції існуючої спортивної інфраструктури. Здійснюватимуться заходи з популяризації здорового способу життя серед населення, розповсюдження соціальної реклами для заохочення громадян до активного відпочинку, формування ціннісного ставлення до власного здоров'я та створення умов для соціальної адаптації й реабілітації осіб з інвалідністю та осіб з обмеженими фізичними можливостями, ветеранів війни, учасників бойових дій.

Оскільки Програмою заплановано (за умови належної безпекової ситуації в області) розпочати роботу зі створення на території Херсонської області індустріальних парків, слід зазначити, що відповідно до статті 1 Закону України «Про індустріальні парки» (далі – Закон) індустріальний (промисловий) парк – визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, переробки промислових та/або побутових відходів (крім захоронення відходів), а також науково-технічну діяльність, діяльність у сфері інформації і електронних комунікацій на умовах, визначених цим Законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку.

Під час підготовки та визначення місця розташування індустріального парку буде враховано таке:

землі індустріальних парків належать до земель промисловості; місця розміщення індустріальних парків мають відповідати містобудівній документації регіонального рівня (стаття 66-1 Земельного кодексу України);

функціонування індустріальних парків спрямоване, зокрема, на сталий розвиток та захист навколишнього природного середовища (стаття 4 Закону України «Про індустріальні парки»);

облаштування індустріальних парків належить до видів діяльності, щодо яких є обов'язковим здійснення оцінки впливу на довкілля (стаття 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля»);

забезпечення розвитку індустріальних парків з урахуванням пріоритету екологічної безпеки, збереження та розвитку природоохоронних територій та об'єктів, затвердження на законодавчому рівні моделі еко-індустріального парку, державне стимулювання розвитку еко-індустріальних парків і трансформації індустріальних парків в еко-індустріальні парки, що передбачено Стратегією розвитку індустріальних парків на 2023 – 2030 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2023 року № 176-р.

VIII. ОБГРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИПРАВДАНИХ АЛЬТЕРНАТИВ

Програма соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік розроблена з урахуванням довгострокових пріоритетів Стратегії розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років.

Для виконання стратегічної екологічної оцінки документа державного планування «Програма соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік» використано такі вихідні дані:

проект Програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2025 рік;

статистичні дані Головного управління статистики в Херсонській області;

дані відкритих інформаційних джерел;

матеріали структурних підрозділів Херсонської обласної державної адміністрації.

У процесі проведення стратегічної екологічної оцінки використано такі методи:

статистичний метод, що ґрунтується на кількісних показниках, які дають можливість зробити висновок про темпи розвитку процесу в майбутньому. Сутність його полягає в отриманні та спеціалізованому обробленні прогнозних оцінок об'єкта через опитування висококваліфікованих фахівців (експертів) у певній сфері науки, техніки, виробництва;

метод експертних оцінок, який використовується при відсутності про об'єкт прогнозування достовірних відомостей і якщо об'єкт не підлягає математичному аналізу. Суть цього методу полягає у прогнозуванні майбутнього на основі думок кваліфікованих спеціалістів-експертів;

метод аналогій, який полягає у тому, що закономірності розвитку одного процесу з певними поправками можна перенести на інший процес, для якого потрібно зробити прогноз;

метод екстраполяції, що полягає у перенесенні встановленого характеру розвитку певної території чи процесу в майбутнє. Цей метод ефективний при короткостроковому прогнозуванні стосовно об'єкта, який тривалий час розвивався рівномірно без значних відхилень. Ґрунтується він на вивченні кількісних і якісних параметрів досліджуваного об'єкта за попередні роки з

подальшим логічним продовженням, окресленням тенденцій його розвитку у прогнозованому періоді;

метод моделювання, що полягає у побудові моделей, які розглядають з урахуванням імовірної або бажаної зміни прогнозованого явища на певний період, користуючись прямими або опосередкованими даними про масштаби та напрями змін. При побудові прогнозних моделей необхідно виявити фактори, від яких суттєво залежить прогноз; з'ясувати їх співвідношення з прогнозованим явищем; розробити алгоритм і програми моделювання змін довкілля під дією певних факторів.

Заходи Програми, спрямовані на досягнення цих пріоритетів, пов'язані між собою балансом економічної, соціальної та екологічної складових. Вона базується на принципі сталого економічного та соціального розвитку, раціонального використання ресурсного потенціалу та екологічної безпеки регіону, наскільки це можливо в умовах ведення бойових дій на території області. Основні завдання та заходи Програми мають відновлювальний характер.

Під час здійснення стратегічної екологічної оцінки Програми розглянуто дві альтернативи розвитку, а саме:

оптимістична, яка можлива за умови реалізації Програми;

гіпотетична «нульова», за яким не розробляється і не затверджується Програма, більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем з високою ймовірністю погіршать існуючу екологічну ситуацію.

Оптимістична альтернатива – це виконання заходів та проєктів Програми забезпечить послаблення можливого впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я населення.

З метою підвищення доступності, ефективності та якості медичного обслуговування населення Програмою заплановані заходи з відновлення, реконструкції та капітального ремонту лікарняних закладів, відновлення мережі спортивних споруд. Також одним із першочергових завдань визначено подолання наслідків воєнних дій (розмінування територій, очищення їх від відходів бойових дій та систематизація їх утилізації тощо).

Отже, напрями розвитку включають природоохоронну складову та орієнтовані на забезпечення цілей забезпечення високого рівня охорони і зменшення впливів на довкілля.

Результати проведення цільового аналізу планованих завдань щодо їх відповідності цілям охорони довкілля, визначеним на регіональному рівні, свідчать про необхідність затвердження Програми. В інтересах ефективного та сталого розвитку області, підвищення якості життя населення найсприятливішим варіантом буде затвердження запропонованої Програми. Крім того, як уже зазначено вище, після завершення бойових дій до заходів Програми, за потреби, можуть бути внесені зміни, з урахуванням першочерговості заходів з відновлення регіону. Можливий вплив на довкілля від реалізації Програми розглянуто в розділі VI.

Як альтернативу можна розглядати «нульовий сценарій», тобто опис, прогнозування та оцінку ситуації у випадку не затвердження Програми.

Це означає збереження інерції розвитку з негативними тенденціями і диспропорціями та загроз екологічній безпеці і безпеці життя населення, що додатково ускладнюватиметься поточними наслідками воєнної агресії РФ. Зазначене унеможливить збільшення позитивного впливу на довкілля і здоров'я населення, яке має бути наслідком виконання її заходів. Прогнозні зміни стану довкілля у випадку, якщо Програма не буде затверджено, розглянуто в розділі II.

ІХ. ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

СЕО не завершується прийняттям рішення про затвердження Програми. Наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, повинні відслідковуватися під час реалізації Програми, зокрема для виявлення непередбачених несприятливих результатів і вжиття заходів до їх усунення. Підсумки моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадськості.

Приписами статті 17 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» встановлено необхідність здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля. Моніторинг може бути використаний для:

- порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дозволяє отримати інформацію про реалізацію Програми;

- отримання інформації, яка може бути використана для поліпшення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО);

- перевірки дотримання екологічних вимог, встановлених відповідними органами влади;

- перевірки того, що Програма виконується відповідно до затвердженого документа, включаючи передбачені заходи із запобігання, скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків.

Для організації моніторингу можуть бути використані наявні системи моніторингу та інформаційні системи або вони мають бути спеціально вдосконалені для цілей СЕО.

Моніторинг наслідків виконання Програми для довкілля проводиться щороку разом з підготовкою інформації про підсумки її впровадження. Оцінка впливу на довкілля (далі – ОВД) спрямована на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

Система запропонованих у Програмі ключових індикаторів передбачає еколого-економічні, соціальні та екологічні показники. Здійснення моніторингу впливів, у тому числі на здоров'я населення, за визначеними індикаторами дасть змогу виявляти недоліки й порушення, що можуть негативно позначатися на комфортності проживання, визначати необхідні заходи для їх усунення, а

також інформувати громадськість про поточні ускладнення та прогностичні терміни їх усунення.

Кількість екологічних індикаторів можна розширити шляхом використання таких індикаторів, для яких є моніторингові дані:

Таблиця 5

Пріоритети діяльності	Індикатори
1. Відновлення економіки регіону	індекс виробництва сільськогосподарської продукції до попереднього року, %; індекс фізичного обсягу ВРП (у порівнянних цінах), %; індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %; темп зростання експорту товарів та послуг, %; збільшення обсягів експорту агропродукції з доданою вартістю, %; забезпечення транспортно-експлуатаційних показників технічного стану 100% мережі автодоріг загального користування на звільнених територіях області
2. Людський розвиток та забезпечення якісних умов життя	відновлення освітньої інфраструктури в деокупованих громадах області, од.; виконання регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів, %; розроблення та запровадження освітніх програм з 5 професій відповідно до потреб регіонального ринку праці; забезпечення своєчасного доїзду бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги до місця події (10 хв – у містах, 20 хв – у сільській місцевості); зниження захворюваності на туберкульоз, злоякісні новоутворення та серцево-судинні хвороби, кількість випадків на 100 тис. населення; зниження показника смертності населення від онкологічних захворювань, кількість випадків на 100 тис. населення; укомплектованість медичними працівниками закладів охорони здоров'я, %; збільшення показника охоплення населення систематичними заняттями фізичною культурою та масовим спортом від загальної чисельності жителів області на 1% щороку; надання одноразової матеріальної допомоги малозабезпеченим верствам населення за кошти обласного бюджету; індекс реальної заробітної плати, %;
3. Охорона навколишнього природного середовища, цивільний захист населення	розроблення місцевих планів управління відходами, од.; площа земель природно-заповідного фонду, тис. га вивезення та знищення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин – 1434,9 тонни;

	площа розмінованих територій, тис.га; обсяг викидів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів, тонн; відновлення та налагодження функціонування територіальної підсистеми Херсонської області єдиної державної системи цивільного захисту України
4. Ефективне управління у сфері регіонального розвитку	розроблення та затвердження програм комплексного відновлення області та територій територіальних громад, од; розроблення та затвердження планів відновлення та розвитку області та планів відновлення і розвитку територіальних громад, од; розроблення та затвердження планів заходів із впровадження безбар'єрного простору в області та територіальних громадах, од.; темп зростання доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) до попереднього року, %

Х. РЕЗЮМЕ НЕТЕХНІЧНОГО ХАРАКТЕРУ ІНФОРМАЦІЇ

Під час аналізу та оцінки поточного стану навколишнього природного середовища використано статистичні дані, а також дані Київського інституту економіки, офіційні дані центральних та місцевих органів виконавчої влади.

У процесі роботи проаналізовано доступні дані моніторингових спостережень, що здійснюються суб'єктами в рамках програм державного моніторингу навколишнього середовища на локальному та регіональному рівні.

Основними екологічними проблемами області є:

забруднення навколишнього природного середовища внаслідок бойових дій та мінування територій;

забруднення басейну р. Дніпро, акваторії Азовського та Чорного морів неочищеними стічними водами;

поводження з твердими побутовими відходами;

накопичення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин;

проблема природно-заповідного фонду.

За підсумками СЕО запропоновано узагальнені заходи для покращення стану навколишнього природного середовища, зокрема під час реалізації Програми.

Заступник директора Департаменту розвитку економіки обласної державної адміністрації – начальник управління розвитку підприємництва та промислової політики

Артем МІШИН